

Innhald

Frå redaktøren	3
Yuki Minamisawa: Begrepsmetaforer om KALDT SINNE	5
Karine Stjernholm: Variasjon som virkemiddel – hiphop, språkvalg og identitetskonstruksjon i Oslo	25
Helge Lødrup: Kan vi la være å restrukturere <i>la være</i> ?	59
Sverre Stausland Johnsen: Grunnleggjande spørsmål om språkendring og norsk språkhistorie. Ein omtale av <i>Norsk språkhistorie I – Mønster</i>	77
<i>Bokmeldingar</i>	
Kristin Melum Eide, Arnold Dalen, Tor Erik Jenstad og Ola Stemshaug: <i>Fosenmåla</i> (Marit Julien)	139
John J. McCarthy and Joe Pater (eds.): <i>Harmonic grammar and harmonic serialism</i> (Michael T. Putnam)	145
Stian Hårstad, Terje Lohndal og Brit Mæhlum. <i>Innganger til språkvitenskap: Teori, metode og faghistorie</i> (Tor Arne Haugen)	150
Madeleine Halmøy: <i>The Norwegian Nominal System. A Neo-Saussurean Perspective</i> (Kersti Börjars)	157

Frå redaktøren

Det er mange dugande lingvistar i Noreg og i nabolanda, og mange skriv mykje bra. Det er likevel slik at somme mest berre gjev ut stoff på engelsk. Eg og mange med meg ynskjer at norsk lingvistisk fagspråk skal utvikle seg i takt med faget sjølv, og meiner at *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* er ein ypparleg stad der dette kan skje. Difor oppmodar eg dykk alle til å sende inn artiklar. Det er òg mogleg å foreslå temanummer. Ei blanding av temaavgåver og opne avgåver gjer tidsskriftet til ein spanande plass for lingvistikk med mange perspektiv.

I denne opne avgåva er det mykje å glede seg over. Det er heile fire vitenskaplege artiklar, av språkvitarar frå Universitetet i Osaka, Høgskolen i Østfold og Universitetet i Oslo. *Yuki Minamisawa* har forska innanfor kognitiv metafor-teori, og presenterer i artikkelen sin døme på at sinne vert omtalt som kaldt, motsatt det ein kunne vente i teorien. *Karine Stjernholm*, som fikk Oslo bys forskingspris for avhandlinga si, skriv om språket i Oslo, ein sosialt delt by, i sin sosiolingvistiske artikkel. *Helge Lødrup* har skrivne om ein syntaktisk konstruksjon i norsk: *la være*. Artikkelen til *Sverre Stausland Johnsen* omhandlar den nyttgjevne *Norsk Språkhistorie 1 – Mønster*, men han går såpass langt ut over det ein vanlegvis finn i ei bokmelding at han er kategorisert som eit vitenskapleg stykkje.

Bøker er viktige for oss språkforskarar, og bokmeldingar er beinvegen til somme av dei. Vi får difor alle vere takksame for dei kollegaene våre som vel å melde bøker for oss. I denne avgåva har vi bokmeldingar skrivne for oss av forskarar frå mange plassar i verda: *Kersti Börjars* (University of Manchester), *Marit Julien* (Lunds universitet), *Michael T. Putnam* (Penn State University) og *Tor Arne Haugen* (Høgskulen i Volda). Bøkene dei har meldt, dekkjer mange område: ei bok er ei vitenskapsteoretisk lærebok for språkvitskap, ei er om optimalitetsteori, ei om fosenmåla, og ikkje minst er det ei omfangsrik bok om det norske nominalsysteemet. Denne sistnemnde vart skriven av Madeleine Halmøy, som forlet oss så altfor tidleg i fjor. Difor er det ei frygd at akkurat denne boka får sær god omtale.

4 Norsk Lingvistisk Tidsskrift · Årgang 37 · 2019

Som sist har postdoktor Kari Kinn ved UiO gjort eit gagnleg redaksjonssekretærarbeid med denne utgåva.

Blindern, 11. februar 2019.

Janne Bondi Johannessen,
redaktør

Begrepsmetaforer om KALDT SINNE

Yuki Minamisawa

I denne artikkelen analyseres begrepsmetaforer om KALDT SINNE. I kognitiv metafor-teori er det mange studier som har belyst SINNE og det har vært foreslått en rekke begrepsmetaforer. Men så langt har det ikke vært mye fokus på KALDT SINNE. Lakoff & Kövecses (1987) hevder at kaldt sinne representerer undertrykt og kontrollert sinne. Kövecses (2005) utvikler denne forklaringen og foreslår FORNUFTIG ER KALDT. Selv om FORNUFTIG ER KALDT er en overbevisende metafor, er det også flere eksempler i norsk som tilsynelatende ikke stemmer overens med denne metaforen. Følgende to problemer illustreres og diskuteres i artikkelen. For det første representerer kaldt sinne av og til ekstremt intenst sinne. For det andre forekommer *kaldt/iskaldt* oftere med *raseri* enn *sinne*. Artikkelen foreslår at disse to problemene kan forklares med primærmetaforen AFFEKSJON ER VARME, så vel som FORNUFTIG ER KALDT.

Nøkkelord: kognitiv metafor-teori, følelsesmetaforer, primærmetaforer, kaldt sinne

1 Innledning¹

Denne artikkelen belyser begrepsmetaforer om KALDT SINNE (‘COLD ANGER’).² Etter Lakoff & Johnson (1980) betraktes metaforer som begrepsfenomen, og ikke bare språklige uttrykk. Abstrakte begrep, som ofte er usynlige

-
1. Jeg vil gjerne takke to anonyme fagfeller for konstruktive kommentarer til en tidligere versjon av manuskriptet.
 2. Store bokstaver står for begrep slik det er vanlig i kognitiv lingvistikk. Følgelig beskrives en begrepsmetafor som MÅLBEGREP ER KILDEBEGREP. I denne artikkelen kaller jeg begrepsmetafor for enten “begrepsmetafor” eller “metafor”. Siden begrepsmetaforer har å gjøre med vår tenkemåte, skilles det mellom begrepsmetaforer og språklige metaforiske uttrykk. I artikkelen står språklige metaforiske uttrykk i kursiv som *iskaldt raseri*.

og ufattelige, forstår vi gjennom mer konkrete begrep som ofte er synlige, påtakelige og derfor lettere å forstå. Følelser er også slike abstrakte begrep som vi forstår ved hjelp av metaforer. Blant forskjellige følelser er SINNE antakelig den som det har vært mest fokusert på (Kövecses 1986; 1990; 2000; Lakoff 1987; Lakoff & Kövecses 1987; Stefanowitsch 2006 ofl.), og det har blitt foreslått en rekke begrepsmetaforer. Imidlertid har det ikke vært mye fokus på KALDT SINNE i tidligere studier, og derfor er KALDT SINNE hovedfokus i denne studien. Med hensyn til KALDT SINNE hevder Lakoff & Kövecses (1987) at det representerer undertrykt og kontrollert sinne og at den som blir sint, ikke reagerer med en gjengjeldelse. Deretter utvikler Kövecses (2005) denne forklaringen og sier at dette er basert på begrepsmetaforen FORNUFTIG ER KALDT. Likevel er det en rekke eksempler i norsk som tilsynelatende ikke stemmer overens med denne metaforen. I artikkelen illustreres to hovedproblemer.

For å søke etter eksempler brukes *Leksikografisk bokmålskorpus* (heretter: LBK). LBK er et balansert skriftspråklig korpus av norske bokmålstekster og består av omtrent 100 millioner ord (Knudsen & Fjeld 2013). I tillegg brukes Google-søk, men søket begrenses til nettsider med det norske toppnivådomenet. Når det gjelder engelsk, tar jeg eksempler fra *the British National Corpus* (heretter: BNC). Eksempler vises med tekstens ID.

For å trekke ut relevante uttrykk må det velges søkeord. I *Engelsk-norsk stor ordbok* (Henriksen & Haslerud 2006) oversettes det engelske ordet *anger* som *sinne*, *vrede* og *raseri*. I tillegg kan ordet også tilsvare *harme*. Blant disse ordene er det mest generelle ordet for følelsen *sinne*. Ordet *raseri* defineres derimot som “voldsomt sinne” etter *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Ordbok* (heretter: AGSNO) (Guttu 2005). Etter definisjonen er *raseri* mer intenst enn *sinne*, og dette ordet korresponderer med *rage* i engelsk. Siden vi ikke finner noen eksempler på *kald/iskald vrrede* eller *kald/iskald harme* i LBK, velges *sinne* og *raseri* som søkeord i denne studien.³

Artikkelen er strukturert slik: I del 2 gis en kort og generell beskrivelse av begrepsmetaforer om SINNE. Deretter fokuseres det også på forklaringene av KALDT SINNE i tidligere studier. Her presenteres hovedsakelig hvordan Lakoff & Kövecses (1987) og Kövecses (2005) forklarer KALDT SINNE. I del 3 listes det opp eksempler på KALDT SINNE og det illustreres to hovedproblemer med tidligere studier. I del 4 presenteres primærmetaforen AFFEK-

3. I korpuset kan det også finnes metaforiske uttrykk som ikke inneholder noen ord fra målbegrepet slik som *sinne* eller *raseri*. Foreløpig er det metodisk vanskelig å trekke ut slike uttrykk (se for eksempel Stefanowitsch 2006).

SJON ER VARME som en løsning på problemene, og det diskuteres hvordan problemene kan løses med denne metaforen. Artikkelen oppsummeres i del 5.

2 Tidligere studier

2.1 Begrepsmetaforer om SINNE

I tidligere studier har det blitt foreslått flere begrepsmetaforer om SINNE. For eksempel lister Kövecses (2000: 21) opp 12 metaforer slik som SINNE ER VARM VÆSKE I EN BEHOLDER, SINNE ER BRANN og SINNE ER EN NATURKRAFT. Blant disse er den sentrale metaforen SINNE ER VARM VÆSKE I EN BEHOLDER (heretter: VÆSKE-metaforen). Det er hevdet (Lakoff & Kövecses 1987) at det er to generelle metaforer som VÆSKE-metaforen er basert på: KROPPEN ER EN BEHOLDER FOR FØLELSENE (heretter: BEHOLDER-metaforen) og SINNE ER VARME. Som utgangspunkt gis eksempler på BEHOLDER-metaforen (1a-c).

(1)	a. He was <i>filled with anger</i> .	(Kövecses 1990: 53)
	b. She couldn't <i>contain</i> her joy.	(ibid: 53)
	c. She was <i>brimming with rage</i> .	(ibid: 53)

Vi betrakter kroppen vår som en type beholder som har innside, utside og en grense mellom innsiden og utsiden. Dette skjer for eksempel når vi puster eller tar næring til oss, og slike erfaringer gir grunnlag for BEHOLDER-metaforen (Johnson 1987). Kövecses (2000) hevder at BEHOLDER-metaforen virker i konseptualisering av de fleste følelsene og den spiller også en viktig rolle i konseptualisering av SINNE. I denne metaforen betraktes kroppen som en slags beholder, og sinne som et stoff i beholderen.

Når det gjelder SINNE ER VARME, hevder Lakoff & Kövecses (1987) at den er basert på fysiologiske reaksjoner slik som skjjelving eller økning i kroppstemperaturen. Når SINNE ER VARME forbinder seg med BEHOLDER-metaforen produseres VÆSKE-metaforen. Denne metaforen finner vi i følgende setninger (2a-c).

(2)	a. You make my <i>blood boil</i> .	(Kövecses 1990: 53)
	b. <i>Simmer</i> down!	(ibid: 53)
	c. I had reached the <i>boiling point</i> .	(ibid: 53)

I VÆSKE-metaforen forstår vi SINNE som VARM VÆSKE, og KROPP som BEHOLDER. Det vil si at oppstigning av væske tilsvarer økende sinne (3a). Når væsken varmes opp til kokepunktet, vil den gå over til damp (3b), og produsere trykk i beholderen (3c). Beholderen utvider seg og vil til slutt eksplodere (3d). Som resultat går den i stykker (3e) og innholdet slipper ut (3f). På denne måten brukes kunnskap om vannkoking til å forstå de ulike aspektene av SINNE.

- (3) a. His pent-up anger *welled up* inside him. (Kövecses 1990: 54)
 b. She got all *steamed up*. (ibid: 54)
 c. He managed to keep his anger *bottled up* inside him. (ibid: 55)
 d. When I told him, he just *exploded*. (ibid: 55)
 e. I *blew my stack*. (ibid: 55)
 f. Smoke was *pouring out of his ears*. (ibid: 55)

Alle disse setningene viser at VÆSKE-metaforen har et rikt system av metaforiske implikasjoner ('metaphorical entailments').⁴ Kövecses (2000) peker på at BEHOLDER-metaforen, en viktig del av VÆSKE-metaforen, belyser mange ulike aspekter av følelsen. Det er også hevdet at VÆSKE-metaforen inkluderer ulike detaljerte metaforiske implikasjoner som i (3a-f), og dermed brukes det forskjellige konvensjonelle ord og uttrykk. Av disse grunnene betraktes VÆSKE-metaforen som den sentrale metaforen om SINNE i engelsk.

I tillegg har det vært påpekt at en lignende versjon av VÆSKE-metaforen finnes i mange forskjellige språk (Kövecses 1995; 2005; Matsuki 1995; Yu 1995; Soriano 2003 ofl.). For eksempel sammenligner Kövecses (1995) BEHOLDER-metaforen mellom engelsk, kinesisk, japansk og ungarsk, og hevder at de mer eller mindre har lignende metaforer. Golden (2001; 2014) viser at VÆSKE-metaforen også finnes i norsk.

- (4) a. Han *kokte* av sinne. (Golden 2014: 32)
 b. Hun *eksploberte* på treningen. (ibid: 32)
 c. Jeg må *få ut litt damp*. (ibid: 32)
 d. Jeg må *lette litt på trykket*. (ibid: 32)

4. Metaforiske implikasjoner oppstår fra kunnskapen som mennesker har om kildebegrep slik som VARM VÆSKE I EN BEHOLDER. Kunnskapen om kildebegrepet overføres til målbeget, og slik kunnskapsoverføring kalles metaforisk implikasjon (Lakoff & Kövecses 1987; Kövecses 2010). Den beskrives konvensjonelt med store bokstaver.

Det første uttrykket (4a) er et typisk eksempel på denne metaforen og tilsvarer *boil with anger* i engelsk.⁵ I (4b) brukes ordet *eksplodere* og setningen representerer den metaforiske implikasjonen NÅR SINNET BLIR FOR INTENST, EKSPLODERER PERSONEN. Setningene (4c, d) betraktes som eksempler på SINNE KAN SLIPPES KONTROLLERT UT. Her vises det tydelig at den norske versjonen av VÆSKE-metaforen belyser forskjellige aspekter av følelsen ved hjelp av forskjellige metaforiske implikasjoner. Horbowicz (2009: 172) gir også noen eksempler på metaforer om SINNE i forhold til blodet. Horbowicz nevner at blodets temperatur viser ens beherskelse over følelsene og når temperaturen stiger, representerer det oftest SINNE. Blodet kan bli veldig varmt, og da koker det og produserer trykk som en vanlig væske. Dette vises i uttrykkene som *ens blod kom i kok* og *blodet steg noen til hodet*.

Som nevnt ovenfor betraktes VÆSKE-metaforen som den sentrale metaforen om SINNE. I tillegg brukes SINNE ER BRANN⁶ for å representere følelsen. Dette tyder på at SINNE ofte konseptualiseres som et varmt stoff. Dette er helt naturlig fordi disse begrepsmetaforene er basert på SINNE ER VARME som oppstår fra fysiologiske reaksjoner som følger med sinne slik som økning i kroppstemperaturen.

2.2 KALDT SINNE

Imidlertid konseptualiseres ikke alltid SINNE som et varmt stoff. Av og til konseptualiseres det også som noe kaldt. Dette kalles “kaldt sinne” i Lakoff & Kövecses (1987), og de gir en kort beskrivelse. Ifølge Lakoff & Kövecses er KALDT SINNE en uprototypisk type av SINNE. En person som er i kaldt sinne, gir ikke direkte uttrykk for sinnet.

Cold anger: S⁷ puts so much effort into suppressing the anger that temperature goes down, while internal pressure increases. There are neither signs of heat nor agitation, and there is no danger that S will lose control and display his anger. In the prototypical case, a display of anger constitutes retribution. But

-
5. I engelsk brukes også verbet *seethe* for å representere samme aspekt som i setning *She was seething with rage* (Kövecses 1990: 53). Kövecses hevder at verbet *seethe* nå bare brukes metaforisk, men bildet av vannoppvarming eksisterer. Verbet *syde* i norsk har samme opprinnelse (Bjorvand & Lindeman 2007), og dette verbet brukes derimot både til oppvarming av væske og til følelsen som i setning *Vannet begynner straks å syde og koke* (SK01BjKe03) og *Hun sydet av sinne* (SK01VaJe01).
 6. Et eksempel på denne metaforen er *Igjen kjente hun sinnet blusse opp* (SK01HiE101).
 7. S er forkortelsen av *the Self* og viser til personen som blir sint (Lakoff & Kövecses 1987: 211). Heretter brukes S også i artikkelen for å vise til personen som blir sint.

since there is no such display, and since there is internal pressure, release from that pressure can only come through retribution of some other kind, one that is more severe than the display of emotion. It is for this reason that cold anger is viewed as being much more dangerous than anger of the usual kind. (ibid: 216)

Siden SINNE for det meste blir konseptualisert som VARM VÆSKE står KALDT SINNE i strid med vår prototypiske forståelse av SINNE. Lakoff & Kövecses gir en forklaring på dette og hevder at kaldt sinne følger med reduksjon av kroppstemperaturen på grunn av at man anstrenger seg for å kontrollere sinnet. Kövecses (2005) utvikler denne påstanden og foreslår begrepsmetaforen FORNUFTIG ER KALDT ('RATIONAL IS COLD').

The notion of cold anger is based on conceptualizing a part of anger (retribution) as a rational act by the angry person. It is this rational, as opposed to emotional, decision that is conceptualized as being "cold." It is the RATIONAL IS COLD metaphor that applies to a part of the cultural model of anger. (ibid: 288)

Kövecses hevder at KALDT SINNE er basert på en behersket oppførsel. En behersket oppførsel tilsvarer antakeligvis anstrengelsen for å undertrykke sinne etter forklaringen til Lakoff & Kövecses.

Visselig er disse forklaringene troverdige og overbevisende, og mange eksempler forklares egentlig med FORNUFTIG ER KALDT. Imidlertid er det også flere eksempler som muligens ikke stemmer med denne metaforen. I den følgende delen illustreres to hovedproblemer om FORNUFTIG ER KALDT.

3 To hovedproblemer med forklaringene på KALDT SINNE

3.1 Eksempler på FORNUFTIG ER KALDT

Antakeligvis er forklaringen til Lakoff & Kövecses gyldig både i norsk og engelsk.

- (5) a. Han stirret på henne en liten stund i *kaldt raseri*.⁸
b. Jeg sitter da igjen med et *iskaldt sinne*, ...⁹

8. https://books.google.no/books?id=I_LkDAAAQBAJ&pg=PT252&lpg=PT252&dq=%22kaldt+raseri%22&source=bl&ots=MGPy9RI-70&sig=0xFg2CVn5-QQgpQx-_WslUkIoWk&hl=ja&sa=X&ved=0ahUKEwj6nYj9n4rPAhVIOJoKHePWD0UQ6AEI MjAE#v=onepage&q=%22kaldt%20raseri%22&f=false (sist søkt: 20/3/2017)

9. <http://forum.doktoronline.no/topic/260677-hva-er-det-med-denne-mannen/> (sist søkt: 1/8/2017)

- c. Hun kjente et vilt, hvitt, *kaldt raseri* i hjertet. Men han holdt henne tett inntil seg og danset med henne.¹⁰
- d. There was a core of *cold rage* within him, but he would not allow it to fill him yet; he would wait till the end. (CD2 883)

I det første norske eksempelet (5a) ser S stivt på henne men S gjør ikke noe utover dette. I (5b) sitter S igjen og gjør heller ikke noe mer. I (5c) kjenner S et kaldt raseri i hjertet, men S fortsetter å danse, og det virker som at S klarer å undertrykke sinnet. I den siste engelske setningen (5d) synes S å ha klart å kontrollere sinnet. I alle setningene forsøker S å kontrollere og undertrykke sinnet, og det fører ikke til at S agerer utover dette. Alle disse setningene er forenlige med FORNUFTIG ER KALDT.

3.2 Det kalde sinnets intensitet

Men to hovedproblemer kan påpekes. Det første problemet handler om det kalde sinnets intensitet. Skal vi tro Lakoff & Kövecses, kan kaldt sinne ikke være så intenst at S mister kontroll over sinnet. I stedet for et utbrudd av sinne viser S behersket oppførsel. Men det virker som at kaldt sinne av og til er svært intenst.

- (6) a. Han var rasende. ... Et *iskaldt*, beslutsomt *raseri* han aldri før hadde kjent. (SK01RoAn01)
- b. Dette er mitt liv, hveser hun i *kaldt raseri* med fingeren som en lansespiss mot adamseplet hans. (SK01OIPa03)
- c. Kim er drevet av et *iskaldt raseri* som spiser ham opp innenfra, og forvandler ham selv til et monster.¹¹
- d. Jeg er i ferd med å spises opp av et *kaldt raseri* og hat.¹²
- e. ... undertegnede ble fylt av et *iskaldt* og samtidig *rødgloedende raseri*. (UN05BI07043)

I (6a) er raseriet S kjente så sterkt at S aldri hadde kjent det før. Dette viser at kaldt sinne kan være ekstremt intenst. Setning (6b) viser også at raseriet er intenst og S hveser med fingeren mot halsen hans. Uttrykket *som en lansespiss*

10. <http://pandora-forlag.no/boker/regnbuen> (sist søkt: 17/6/2017)

11. <http://filterfilmogtv.no/i-saw-the-devil-en-seriemorderthriller-pa-samme-skyhoye-niva-som-seven/> (sist søkt: 21/7/2017)

12. <http://forum.doktoronline.no/topic/297688-jeg-har-kontaktet-advokat/> (sist søkt: 21/7/2017)

tyder også på at sinnet er intenst. Dermed er det tvilsomt at slik oppførsel er helt behersket. I (6c) og (6d) betraktes raseriet som et uhyre som spiser S opp, og det er vanskelig å si at S helt klarer å kontrollere sinnet. I disse to setningene konseptualiseres SINNE som ET FARLIG DYR. Antakeligvis korresponderer dette aspektet med at S mister kontroll over sinnet. I tillegg virker det som at kaldt raseri i (5c) også er veldig intenst. Visselig gjør S ikke noen gjengjeldelser, men raseriet er ikke bare kaldt, men også vilt.¹³ AGSNO definerer *vill* som “ustyrlig, tøylesløs” når det brukes til temperament eller væremåte. Siden *kaldt raseri* representerer undertrykt og kontrollert sinne, er dette ikke helt forenlig med *vilt raseri*. Setning (6e) er enda mer problematisk, fordi SINNE er konseptualisert som et varmt stoff og et kaldt stoff samtidig. Rasulić nevner også dette og gir eksempler som *seethe with cold anger* (2015: 275). Som nevnt gjentatte ganger representerer kaldt sinne kontrollert sinne som fører med seg fornuftig oppførsel. Men (hett) sinne representerer vanligvis vilt sinne og at S vil gjøre noe mot personen som har gjort S sint. Siden kaldt sinne som representerer kontrollert sinne og (hett) sinne som representerer intenst sinne ikke stemmer overens med hverandre, kan uttrykket *et iskaldt og rødglødende raseri* ikke forklares med FORNUFTIG ER KALDT.

Som vist ovenfor kan kaldt sinne av og til være intenst, og dette stemmer tilsynelatende ikke overens med FORNUFTIG ER KALDT. For å unngå disse uoverensstemmelsene foreslår Rasulić (2015) “Energy Transfer”. Ifølge Rasulić kan temperatur bli delt opp i to elementer. Rasulić forklarer disse elementene som “temperature as a physical property of the matter” og “heat as a form of energy”. Den sistnevnte defineres som “the ability of an entity to exert work on other entities or on its surroundings” (ibid: 277). Energi flyter fra en varmere ting til en kaldere ting. Rasulić foreslår at vår konseptualisering av SINNE reflekterer dette aspektet av varme som energi. I prototypisk (hett) sinne reagerer S med en gjengjeldelse, og dette innebærer at energien flyter ut av selve kroppen og over i omverdenen. Når energien flyter utover kroppen, betraktes sinnet som hett. Derimot innebærer kaldt sinne en kontrollert reaksjon der energien ikke flyter utover kroppen, selv om sinnet kan være like intenst som vanlig hett sinne.

Imidlertid kan eksempler som i (6e) fremdeles ikke forklares med Rasulićs påstand, fordi hett sinne, som tyder på at energien flyter ut av kroppen, og kaldt sinne, som tyder på at energien ikke flyter ut av kroppen, ikke kan forekomme

13. Uttrykket *vilt raseri* kan kategoriseres i SINNE ER ET FARLIG DYR (Kövecses 1990; 2000) sammen med uttrykkene i (6c) og (6d).

samtidig. I tillegg virker det som at S av og til reagerer på en merkbar måte som i (7a-c).

- (7) a. His *cold rage* thickened his accent, but the revolver in his hand remained steady.
(CKE 243, også i Omori 2008: 141)
- b. There was *cold anger* in his voice, a note of violence. (Deignan 1999: 331)
- c. Hva gjør han her? Stemmen hans hadde forvandlet seg fra varm og kjærlig, til å inneholde et *iskaldt* sinne.¹⁴

Omori (2008) hevder at kaldt sinne i (7a) er intenst, og ikke helt behersket. Hun sier at sinnet er så intenst at S ikke kan snakke helt klart og tydelig, selv om det ikke leder til at S fyrer av revolveren. Setning (7b) forklarer Deignan (1999) på linje med Lakoff & Kövecses, men uttrykket *a note of violence* kan være litt problematisk. Slike eksempler kan også ses i norsk. I (7c) forandrer stemmen til S seg og inneholder et iskaldt sinne. I tillegg vises det i (6b) at S hveser. Hvesingen er utvilsomt hørbar, og det er vanskelig å si at S opptrer helt behersket. I alle disse eksemplene kunne det høres på stemmen at S egentlig er sint.

I tillegg kan sinne av og til komme til syne i øynene som et kaldt blick når S opplever kaldt sinne. Lakoff & Kövecses (1987: 216) hevder at uttrykk som *Sally gave me an icy stare* er eksempler på KALDT SINNE. Norsk har også tilsvarende uttrykk *kaldt/iskaldt blick*.

- (8) a. Dronningen ga et *iskaldt blick* da fotografen ba henne fjerne kronen, men hun stormet ikke ut.¹⁵
- b. Så gir hun meg et *kaldt blick*. Kanskje det er fullt av hat, ... (SA11Vi0402.47)
- c. ... han vendte tilbake til meg og ga meg et *iskaldt blick*. Jeg forsto øyeblikkelig at jeg nettopp hadde avsagt dommen over meg selv. Hva var det han mislikte? Antagelig det at jeg ikke ville vite noe av hans anerkjennelse.
(SA03BeIn01.5598)
- d. Den falske politimannen kom inn i rommet med et *iskaldt blick*, helt rolig, og begynte å skyte folk, ...¹⁶

14. https://www.norskeserier.no/_skjonnlitteratur/romanserier/utst%C3%B8tt-ellinor-rafaelsen-9788202401863 (sist søkt: 21/7/2017)

15. <https://www.aftenposten.no/verden/i/JEK08/Stormet-ikke-ut-av-fotoseanse-likevel> (sist søkt: 02/08/2017)

16. <https://www.oblad.no/nyheter-fra-frogn/frogn/badebyen/marius-vet-ikke-om-han-skal-folge-rettssaken/s/2-2.2610-1.7183639> (sist søkt: 02/08/2017)

I (8a) klarer dronningen å kontrollere sinnet, og dette uttrykket er et typisk eksempel på FORNUFTIG ER KALDT. Men det betyr ikke at sinnet er usynlig. I (8b) kan kaldt blick tolkes som et tegn på hat. Også i (8c) lurer den som har fått et iskaldt blick på hva S mislikte. I begge setningene merker den som S er sint på, at S er uvennlig innstilt overfor henne. I (8d) forekommer også uttrykket *iskaldt blick*. Problemet er at S skyter folk med et iskaldt blick. Det kan godt tenkes at S skyter folk i en helt rasjonell tilstand, men det er like sannsynlig at et iskaldt blick tyder på mangel på vennlig innstilling.¹⁷ I tråd med dette betrakter Deignan (1999: 331) uttrykket *giving me a bright, cold stare* som et tegn på mangel på vennlig innstilling.

Som diskutert ovenfor kan kaldt sinne av og til være så intenst at det blir merkbart i stemmen og øynene. Det betyr at S ikke oppfører seg helt som vanlig når S er i kaldt sinne. Dette problemet reflekterer hvor hyppig KALDT SINNE uttrykkes.

3.3 Uttrykk av KALDT SINNE: Hyppighet

Det andre problemet kan vi se i hvor hyppig KALDT SINNE uttrykkes. Tabell 1 viser hvor mange ganger *kaldt sinne*, *iskaldt sinne*, *kaldt raseri* og *iskaldt raseri* forekommer i LBK. Tallene som står i parentes, viser derimot hvor mange ganger *kaldt/iskaldt* forekommer i nærheten av (mindre enn fem ords avstand) *sinne* og *raseri* som i uttrykk *et iskaldt, beslutsomt raseri* (6a) og *et iskaldt og samtidig rødglødende raseri* (6e).

	<i>sinne</i>	<i>raseri</i>
<i>kaldt</i>	0 (1)	3 (4)
<i>iskaldt</i>	0 (0)	2 (4)
Total	0 (1)	5 (8)

Tabell 1: Kollokasjoner av KALDT SINNE i LBK

I korpuset forekommer *kaldt/iskaldt* med *raseri* oftere enn *sinne*. Vi kan ikke finne noen kollokasjon av *iskaldt sinne*. Hvis FORNUFTIG ER KALDT var det eneste grunnlaget for KALDT SINNE, kunne vi tro at det skulle være flere eksempler på *kaldt/iskaldt sinne* enn *kaldt/iskaldt raseri*, fordi *raseri* er mer intenst enn *sinne*. Dette kan også bekreftes av Google-søk. Ved å søke *kaldt sinne*, *iskaldt sinne*, *kaldt raseri* og *iskaldt raseri* får vi henholdsvis 9, 46, 54 og 47 resultater (sist søkt: 21/7/2017). I Google forekommer *kaldt/iskaldt raseri* (101

17. Det er litt tvilsomt at S egentlig er sint i denne setningen, men trolig bekrefter dette eksempelet at *iskaldt blick* kan tyde på mangel på vennlig innstilling.

resultater) nesten dobbelt så hyppig som *kaldt/iskaldt sinne* (55 resultater). Dessuten leder FORNUFTIG ER KALDT til å tro at en lavere temperatur skulle tilsvare en mer rasjonell tilstand, og da kan vi tenke oss at *iskaldt sinne* skulle forekomme oftere enn de andre uttrykkene. Men i korpuset kan vi ikke finne noen eksempler på *iskaldt sinne*. Dette resultatet viser en tendens til at *kaldt* og *iskaldt* forekommer med ord som representerer intenst sinne, *raseri*, og dette kan tydeligvis ikke forklares med FORNUFTIG ER KALDT.¹⁸

For å løse disse problemene foreslår denne studien en annen begrepsmetafor som KALDT SINNE kan være basert på, AFFEKSJON ER VARME. I den følgende delen introduseres begrepsmetaforen AFFEKSJON ER VARME, og deretter diskuteres det hvordan de ovennevnte problemene kan løses med denne metaforen.

4 KALDT SINNE og AFFEKSJON ER VARME

4.1 AFFEKSJON ER VARME

AFFEKSJON ER VARME er en konvensjonell begrepsmetafor som nevnt gjentatte ganger i tidligere studier (Grady 1997; Kövecses 1986; 2000; 2005; Lakoff 1993; Lakoff & Johnson 1999 ofl.). Denne metaforen kaller Grady (1997) for en primærmetafor. En primærmetafor defineres som en slags grunnmetafor som har oppstått fra våre kroppslige erfaringer. Ifølge Grady er det visse typer begivenheter som vi daglig opplever, og vi oppfatter slike begivenheter subjektivt. Når det gjelder AFFEKSJON ER VARME skjer det når vi er i nærheten av en vi har et intimt forhold til. Det vil si at vi føler oss varme når vi blir omfavnet (Grady 1997; Lakoff & Johnson 1999). I denne tilstanden forbinder vi den emosjonelle opplevelsen med nærheten, eller med varme som føles når vi er i

18. Muligens kan samme problem pekes på i engelsk. I Rasulić (2015: 276) vises hyppighet av uttrykkene *cold anger*, *cold rage*, og *cold fury* i BNC. Uttrykket *cold anger* forekommer 7 ganger i korpuset, men det er flere eksempler på *cold fury*. Når det gjelder ordet *icy* forekommer det bare sammen med *rage* og *fury*, men ikke med *anger*. Tabellen viser at engelsk også har en tendens til at *cold/icy* forekommer sammen med ord som representerer intenst sinne, *rage* og *fury*, heller enn *anger*.

	<i>anger</i>	<i>rage</i>	<i>fury</i>
<i>cold</i>	7	5	13
<i>icy</i>	0	4	1
Total	7	9	14

Tabell 2: Kollokasjoner av COLD ANGER i BNC

nærheten av noen. Disse dimensjonene korrelerer med hverandre og fungerer som motivasjon for AFFEKSJON ER VARME.

AFFECTION IS WARMTH

Subjective Judgement: Affection

Sensorimotor Domain: Temperature

Examples: “They greeted me *warmly*.”

Primary Experience: Feeling warm while being held affectionately
(Lakoff & Johnson 1999: 50)

På grunn av erfaring av denne typen konseptualiseres AFFEKSJON ved hjelp av VARME, og dermed konseptualiseres MANGEL PÅ AFFEKSJON ved hjelp av KULDE. Denne metaforen produserer uttrykk som “*We have a warm relationship* (Kövecses 2005: 3)” og “*She has always been cold to me* (Grady 1997: 293)”.¹⁹

Siden erfaringen av å føle seg varm når man blir omfavnet er universiell, er det rimelig å tro at AFFEKSJON universelt konseptualiseres ved hjelp av VARME (Grady 1997; Grady, Taub & Morgan 1996).

- (9) a. Vi har egentlig et *varmt forhold*, selv om det kan virke *kjøligere* nå.
(Golden 2001: 121)
- b. Han synes å ha hatt *varme følelser* for moren i hele sitt liv, ... (SA02EnPe02)
- c. Hvorfor er hun så *kald* mot ham, det skal han spørre om. (SK01BoKa02)

Som disse setningene viser, har norsk også en rekke eksempler som viser at AFFEKSJON konseptualiseres ved hjelp av VARME (9a, b), og MANGEL PÅ AFFEKSJON ved hjelp av KULDE (9a, c).

I tillegg gjelder AFFEKSJON ER VARME andre begreper enn AFFEKSJON. Kövecses (2000) hevder at VENNSKAP delvis er basert på denne metaforen. Ifølge Kövecses ser vi denne metaforen i eksempler som “*Yeltsin and Bush have a warm friendship*” og “*Making too many requests can put a warm friendship permanently on ice*” (ibid: 93). Når det gjelder VENNSKAP og VARME, nevner Rasulic også begrepsmetaforen Å VISE EN (VENNLIG) INNSTILLING ER VARME, IKKE Å VISE (VENNLIG) INNSTILLING ER

19. SINNE ER VARME (eller FØLELSESINTENSITET ER VARME), som er viktig for konseptualisering av SINNE, betraktes også som en primærmetafor (Grady 1997: 295). Denne primærmetaforen oppstår fra erfaring av at hudtemperaturen stiger når man utsettes for sinnsbevegelser.

KULDE (2015: 277-278). Som Rasulić hevder, er denne begrepsmetaforen basert på AFFEKSJON ER VARME.

4.2 Løsning på problemene

Ifølge tidligere studier av Lakoff og Kövecses prøver S å kontrollere sinnet når S er i kaldt sinne, og dermed går kroppstemperaturen ned. Det motiverer FORNUFTIG ER KALDT og produserer eksempler som i (5a-d). Antakeligvis er (10) også forenlig med denne metaforen.

(10) Men hans måte å vise sinne på var å bli *kald* og *taus*, heller enn å heve stemmen ...
(SK01CoJM01)

I (10) blir S kald og taus i stedet for å heve stemmen. S gjør ikke noen gjengjeldelser, og derfor kan eksempelet forklares med FORNUFTIG ER KALDT.

Imidlertid tyder fornuftig oppførsel ikke alltid på at S oppfører seg helt som vanlig. Som diskutert tidligere blir kaldt sinne av og til merkbart og synlig i stemmen eller øynene. Selv om S klarer å undertrykke sinnet er det likevel mulig at S ikke vil snakke om hvorfor S er sint, eller kanskje S unngår å snakke med en som S er sint på for ikke å eksplodere. I (10) kan det også sies at S egentlig viser sinnet ved ikke å si noe. I dette eksempelet gir en slik erfaring grunnlag for metaforen Å VISE EN (VENNLIG) INNSTILLING ER VARME, IKKE Å VISE (VENNLIG) INNSTILLING ER KULDE, som er basert på AFFEKSJON ER VARME.

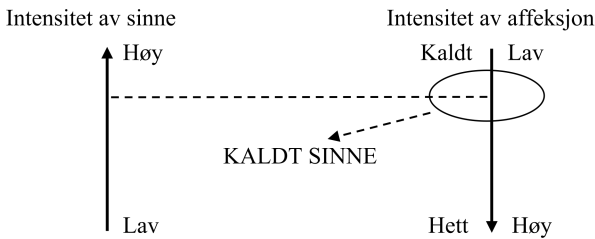
I setningene nevnt nedenfor er det enda tydeligere at S mangler affeksjon.

- (11) a. Han gikk som i en konstant tilstand av *kaldt*, uforsonlig *sinne* og betraktet hvert menneske han så på gaten som en potensiell motstander. En fiende. En fare.
Han gikk på gaten, lett, gjennomskinnelig av hat. (SK01FaKn05)
- b. Jeg er i ferd med å spises opp av et *kaldt raseri* og hat. (= 6d)
- c. Hva gjør han her? Stemmen hans hadde forvandlet seg fra *varm* og *kjærlig*, til å inneholde et *iskaldt* sinne. (= 7c)

I (11a) betrakter S alle han ser på gaten som fiender. Når man betrakter noen som en fiende, føler man vanligvis ikke affeksjon for ham. I (11b) forekommer *hat* sammen med *kaldt raseri*. I begge setningene føler S antakeligvis ikke affeksjon. Disse eksemplene er derfor helt forenlige med forklaringen med AFFEKSJON ER VARME, fordi mangel på affeksjon betraktes som kaldt etter denne metaforen. I (11c) forekommer *iskaldt* sammen med *varm* og *kjærlig*.

Stemmen til S inneholdt en varm og kjærlig tone i begynnelsen, men den blir et iskaldt sinne deretter. Ordet *iskaldt* er brukt her som kontrast til *varm* og *kjærlig*, og dermed viser dette utvilsomt en uvennlig innstilling.

Nå er det tydelig at KALDT SINNE er basert på AFFEKSJON ER VARME i det minste i noen eksempler som i de ovennevnte setningene. Diagrammet under viser forholdet mellom sinne og affeksjon i kaldt sinne.

Figur 1: Forholdet mellom sinne og affeksjon i kaldt sinne

Diagrammet viser at intensitet av affeksjon minker idet intensitet av sinne stiger, og dette vises med pilretningene. Den prikkete linjen viser at S mangler affeksjon når S er veldig sint. Sirkelen viser at fokuset er på mangel på affeksjon når S er i kaldt sinne. Til slutt viser den prikkete pila at kulde, som representerer mangel på affeksjon, gir grunnlag for KALDT SINNE.

Denne begrepsmetaforen løser de problemene som ble nevnt tidligere.

- (12) a. Dette er mitt liv, hveser hun i *kaldt raseri* med fingeren som en lansespiss mot adamseplet hans. (= 6b)
 b. ... undertegnede ble fylt av et *iskaldt* og samtidig *rødglødende raseri*. (= 6e)

Etter Lakoff & Kövecses er det ikke sannsynlig at kaldt sinne er ekstremt intenst, fordi S må klare å kontrollere sinnet. Men som i (12a, b) kan kaldt sinne være veldig intenst. I (12a) hveser S med fingeren mot halsen hans. S viser egentlig sitt sinne, og dermed er det vanskelig å si at S oppfører seg helt behersket. Dette kan heller ikke forklares med Rasuliés forklaring, fordi hvesingen tyder på at energien mer eller mindre flyter ut av selve kroppen. Men dette er ikke problematisk hvis kaldt raseri tolkes som å innebære at S mangler affeksjon. Siden kaldt raseri heller tyder på at S er i en uvennlig innstilling, kan raseriet være så intenst at S knapt kan holde sinnet inni seg. I tillegg kan (12b) forklares med samme metafor. Siden en rasjonell tilstand og en emosjonell tilstand ikke kan eksistere side om side kan FORNUFTIG ER KALDT ikke for-

klare slike eksempler. Men det er forståelig at S mangler affeksjon når S er i intenst raseri, og derfor blir slike uttrykk heller ikke noe problem i AFFEKSJON ER VARME.

Det andre problemet kan forklares på samme måte. I FORNUFTIG ER KALDT skulle en lavere temperatur korrespondere med en mer rasjonell tilstand. Men faktumet at *kaldt/iskaldt* forekommer sammen med *raseri* oftere enn *sinne*, stemmer ikke overens med dette. Det blir også forståelig hvis vi betrakter AFFEKSJON ER VARME som grunnlag for KALDT SINNE. Figur 1 viser at S blir mindre øm og kjærlig idet sinnet blir mer intenst. Dette gjør det mulig å konkludere med at temperaturen blir lavere jo mer intenst sinnet blir. Siden kaldt sinne fokuserer på at S mangler affeksjon og sinnet kan dermed være veldig intenst, er det naturlig at *kaldt/iskaldt* heller forekommer sammen med *raseri*.²⁰

Likevel er AFFEKSJON ER VARME ikke uforenlig med FORNUFTIG ER KALDT. Uttrykk som i (10) kan tolkes som et eksempel på både FORNUFTIG ER KALDT og AFFEKSJON ER VARME. Med FORNUFTIG ER KALDT forklares eksempelet som at S blir taus og viser ikke sinne, og dette gir grunnlag for bruk av FORNUFTIG ER KALDT. Muligens kan dette også forklares med AFFEKSJON ER VARME som at å bli taus er en måte å vise sinne på. Når S unngår å snakke og kommunisere, skapes en uvennlig innstilling. På grunn av slik innstilling brukes metaforen AFFEKSJON ER VARME. Det synes at KALDT SINNE er relatert til begge begrepsmetaforene. Eksempler som i (5) er basert på FORNUFTIG ER KALDT, mens eksempler som i (6) kan forklares med AFFEKSJON ER VARME. Siden disse to metaforene kan være basert på samme begivenhet er de ikke uforenlige med hverandre.

20. Selv om Kövecses (2010) ser på MANGEL PÅ AFFEKSJON ER KULDE som den motsatte metaforen til AFFEKSJON ER VARME, ser Lakoff, Espenson & Schwartz (1991) det som AVERSJON ER KULDE ('DISLIKE IS COLD'). Denne metaforen tyder på en forbindelse mellom KALDT SINNE og HAT, og denne forbindelsen kan vi se i setning (6d) og (11a). Imidlertid konseptualiseres HAT av og til som et varmt stoff (i), og dermed forekommer *hat* med vanlig (hett) *sinne* (ii).

(i) Morderen hadde følt sitt *hat* mot og sin forakt for den langhårede unge mannen *blusse opp*. (SK01LaHa03)

(ii) Omkring oss derimot *kokte* det av *hat* og *sinne*!
(<http://www.icej.no/content/om-8-januar-2009> (sist søkt: 08/01/2018))

5 Oppsummering

Denne studien har fokusert på begrepsmetaforer om KALDT SINNE. Flere tidligere studier er enige i at KALDT SINNE er basert på FORNUFTIG ER KALDT. Ifølge disse studiene representerer dette undertrykt og kontrollert sinne, og S reagerer ikke med en gjengjeldelse.

Selv om denne forklaringen er overbevisende, har denne studien illustrert at ikke alle eksempler kan forklares med denne metaforen. I artikkelen har to hovedproblemer blitt diskutert. For det første er det eksempler som viser at kaldt sinne er så intenst at S knapt kan kontrollere sinnet. Det har blitt presentert eksempler som *spises opp av et kaldt raseri* og *et iskaldt og samtidig rødglødende raseri*. I tillegg er det eksempler som viser at kaldt sinne av og til er merkbart og synlig i stemmen og øynene. Vi fant også uttrykk som *hveser i kaldt raseri med fingeren som en lansespiss mot adamseplet*. Det er vanskelig å si at S oppfører seg helt behersket i disse eksemplene. Det andre problemet er at *kaldt/iskaldt* forekommer sammen med *raseri* oftere enn *sinne*. I LBK kan vi finne eksempler på *kaldt/iskaldt raseri* mens det nesten ikke er noen eksempler på *kaldt/iskaldt sinne*. Hvis KALDT SINNE var basert på bare FORNUFTIG ER KALDT, da skulle en lavere temperatur korrespondere med en mer rasjonell tilstand. Dermed kan det godt tenkes at *kaldt/iskaldt* skulle forekomme sammen med *sinne* heller enn *raseri*, fordi *sinne* er mindre intenst enn *raseri*.

For å løse disse problemene har det blitt foreslått at KALDT SINNE delvis er basert på primærmetaforen AFFEKSJON ER VARME/MANGEL PÅ AFFEKSJON ER KULDE. I denne metaforen tyder kaldt sinne på at S mangler affeksjon, og kaldt sinne kan derfor være ekstremt intenst. Dermed er det ikke problematisk at *kaldt/iskaldt* gjerne forekommer med *raseri*. MANGEL PÅ AFFEKSJON ER KULDE er basert på uvennlig innstilling og oppførsel, og kaldt sinne kan dermed være merkbart. Likevel utelukker AFFEKSJON ER VARME/MANGEL PÅ AFFEKSJON ER KULDE ikke FORNUFTIG ER KALDT, fordi begge metaforene er basert på behersket oppførsel som taushet. Ved å innføre AFFEKSJON ER VARME blir det mulig å forklare flere eksempler på KALDT SINNE.

Korpus

Leksikografisk bokmålskorpus. Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo. URL: <https://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/korpus/skriftsprakskorpus/lbk/> (= LBK)
The British National Corpus. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/> (= BNC)

Referanser

- Bjorvand, Harald & Fredrik Otto Lindeman. 2007. *Våre Arveord: Etymologisk Ordbok*. (Revidert og utvidet utg.). Oslo: Novus forlag.
- Deignan, Alice. 1999. Metaphorical polysemy and paradigmatic relations: A corpus study. *Word* 50–3, 319–338.
- Golden, Anne. 2001. “Metaforene er luket ut av lærebøkene.” Ulike oppfatninger av betegnelsen metafor. I Kulbrandstad, Lise Iversen & Gunvor Sjølie (red.), *På Hamar med Norsk: Rapport fra Konferansen “Norsk på Ungdomstrinnet”*, 18–19. januar 2001. Del II: litteratur og språk. Hedmark: Høgskolen i Hedmark, 111–127.
- Golden, Anne. 2014. *Ordforråd, Ordbruk og Ordlæring* (4. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Grady, Joseph E. 1997. *Foundations of Meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes*. Ph.D. dissertation. Berkeley: University of California.
- Grady, Joseph E, Sarah Taub & Pamela Morgan. 1996. Primitive and compound metaphors. I Goldberg, Adele E. (red.), *Conceptual Structure, Discourse and Language*. Stanford: CSLI publications, 177–187.
- Guttu, Tor (red.). 2005. *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Ordbok*. (2. utg.). Oslo: Kunnskapsforlaget. (= AGSNO)
- Henriksen, Petter & Vibecke C. D. Haslerud (red.). 2006. *Engelsk-norsk Stor Ordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Horbowicz, Paulina. 2009. Varmt hjerte og kaldt blod: En kontrastiv analyse av uttrykk for følelser basert på indre organer og kroppsvæsker i polsk og norsk. *Folia Scandinavica* 10, 169–180.
- Johnson, Mark. 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Knudsen, Rune Lain & Ruth Vatvedt Fjeld. 2013. LBK2013: A balanced, annotated national corpus for Norwegian bokmål. I Borin, Lars, Ruth Vatvedt Fjeld, Markus Forsberg, Sanni Nimb, Pierre Nugues & Bolette Sandford Pedersen (red.), *Proceedings of the Workshop on Lexical Semantic Resources for NLP at NODALIDA 2013*. Linköping: Linköping Electronic Conference Proceedings, 12–20.
- Kövecses, Zoltán. 1986. *Metaphors of Anger, Pride and Love: A Lexical Approach to the Structure of Concepts*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kövecses, Zoltán. 1990. *Emotion Concepts*. New York: Springer-Verlag.
- Kövecses, Zoltán. 1995. The “container” metaphor of anger in English, Chinese, Japanese and Hungarian. I Radman, Zdravko (red.), *From a Metaphorical*

- Point of View: A Multidisciplinary Approach to the Cognitive Content of Metaphor*, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 117–145.
- Kövecses, Zoltán. 2000. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2005. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Zoltán. 2010. *Metaphor: A Practical Introduction* (2. utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1993. The contemporary theory of metaphor. I Ortony, Andrew (red.), *Metaphor and Thought* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Press, 202–251.
- Lakoff, George, Jane Espenson & Alan Schwartz. 1991. *Second Draft Copy: Master Metaphor list*. Berkeley: University of California.
- Lakoff, George & Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Mark Johnson. 1999. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, George & Zoltán Kövecses. 1987. The cognitive model of anger inherent in American English. I Holland, Dorothy & Naomi Quinn (red.), *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 195–221.
- Matsuki, Keiko. 1995. Metaphors of anger in Japanese. I Taylor, John R. & Robert E. MacLaury (red.), *Language and the Cognitive Construal of the World*. Berlin: Mouton de Gruyter, 137–151.
- Omori, Ayako. 2008. Emotion as a huge mass of moving water. *Metaphor and Symbol* 23–2, 130–146.
- Rasulić, Katarina. 2015. What's hot and what's not in English and Serbian: A contrastive view on the polysemy of temperature adjectives. I Koptjevskaja-Tamm, Maria (red.), *The Linguistics of Temperature*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 254–299.
- Soriano, Cristina. 2003. Some anger metaphors in Spanish and English: A contrastive review. *International Journal of English Studies* 3–2, 107–122.
- Stefanowitsch, Anatol. 2006. Words and their metaphors: A corpus-based approach. I Stefanowitsch, Anatol & Stefan Th. Gries (red.), *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin: Mouton de Gruyter, 63–105.

Yu, Ning. 1995. Metaphorical expressions of anger and happiness in English and Chinese. *Metaphor and Symbolic Activity* 10–2, 59–92.

Summary

In this article, I analyze a non-prototypical case of ANGER: COLD ANGER. The emotion of ANGER has been discussed by many researchers within conceptual metaphor theory, and a certain number of conceptual metaphors have been proposed for the emotion. However, few studies have been conducted on conceptual metaphors of COLD ANGER. Lakoff & Kövecses (1987) state that cold anger represents suppressed and controlled anger in which the angry person doesn't display his or her anger. Kövecses (2005) develops this explanation by suggesting the conceptual metaphor RATIONAL IS COLD. Although their statement is quite convincing, several examples of Norwegian do not seem to be consistent with these arguments. This article examines two problems. Firstly, at least in some examples, anger seems to be highly intense. Secondly, *kaldt* ('cold') and *iskaldt* ('ice-cold') collocate more often with *raseri* ('rage') than *sinne* ('anger'). To solve these problems, I suggest that AFFECTION IS WARMTH, as well as RATIONAL IS COLD, motivates COLD ANGER.

Yuki Minamisawa

Graduate School of Language and Culture

Osaka University

560-0043

1-8 Machikaneyama-cho, Toyonaka

Osaka, Japan

yukimina88@gmail.com

Variasjon som virkemiddel – hiphop, språkvalg og identitetskonstruksjon i Oslo

Karine Stjernholm

I artikkelen utforsker jeg den sosiale betydninga til variasjonen i oslomål gjennom en analyse av to rapptekster fra byen, en fra øst og en fra vest. Temaet i tekstene er Oslos todeling, og bruken av variasjonen i oslomålet forsterker tematikken og viser samtidig noe av dynamikken mellom de språklige variablene som er i spill i byen. Tekstene analyseres som en praksisform som definerer, opprettholder og fornyer byens todeling på tross av at oslomålet regnes som én og ikke to varieteter i analysen. På tross av dette viser språkvalgene i tekstene at betydninga av byen som todelte mellom øst- og vestkanten fortsatt er viktig.

Stikkord: Språk i Oslo; indeksikalitet; hiphop; globalisering; digitale spørreundersøkelser; standardisering; demotisering; destandardisering

1 Innledning¹

Denne artikkelen tar utgangspunkt i analysene i Stjernholm (2013; 2014), der jeg hevder at språksituasjonen i Oslo ikke lenger beskrives best som delt mellom øst- og vestkanten på den måten at beboerne i øst og vest snakker to ulike varieteter, men at språklige trekk som tradisjonelt er assosiert med enten øst eller vest i byen, heller må ses som uttrykk for livsstilsvalg enn å reflektere oppvekststed. Stjernholm (2013: 51) beskriver situasjonen på denne måten:

Talemålet i Oslo varierer, men situasjonen er ikke lenger delt mellom øst- og vestkanten, men det er en sterk kopling mellom (noen) språklige variabler og

1. Tusen takk til mine kjære kollegaer på Høgskolen i Østfold for gode innspill. Marcus Axelsson, takk for hjelp til å få på plass den litterære terminologien. Takk også til de anonyme fagfellene, NLT-redaktør Janne Bondi Johannessen og redaksjonssekretær Kari Kinn for konstruktive tilbakemeldinger og innspill.

øst–vest-dikotomien, og bruk av disse kan indekserer en øst- eller vesttilhørighet i sammenheng med andre livsstilsvalg.

I denne artikkelen presenterer jeg en analyse av to rapptekster som illustrerer denne sammenhengen mellom slike livsstilsvalg, her forstått som stedsvalg mellom øst eller vest, og språklige trekk som underbygger dette valget. Det vil jeg gjøre med utgangspunkt i følgende spørsmål:

Hva kan språkvalg i Oslo fortelle om den indekserende verdien til ulike varianter i oslomålet på en øst–vest-akse?

Ved å svare på dette ønsker jeg å si noe om det sosiale innholdet som ligger i å velge seg en øst- eller vesttilhørighet i Oslo, samtidig som jeg viser hvordan sosial betydning legges i spesifikke språklige trekk (jf. f.eks. Irvine & Gal 2000). I dette kildematerialet er det åpenbart at oslomålet ikke lenger kan regnes som to atskilte språklige varieteter. Likevel er det ingen tvil om at talerne (eller sangerne) er svært bevisste på at det finnes språklige forskjeller mellom øst og vest, selv om de faktiske valgene deres av språklige trekk framstår som svært eklektiske og skiftende.

Termen oslomål brukes her også i tråd med diskusjonen om avgrensning av språket i Oslo som presenteres i Stjernholm (2013). Der brukes termen til å beskrive den eller de stedegne talemålsvarietetene som snakkes i Oslo av osloborgere, og inkluderer altså både øst- og vestkantmål. Analysen jeg presenterer, kommer primært til å fokusere på språklige trekk som historisk sett kan tilskrives disse to utviklingslinjene til oslomålet.

Analysen vil ha et kultursemiotisk utgangspunkt, og rapptekstene tolkes som eksplisitte identitetshandlinger (jf. Le Page & Tabouret-Keller 1985). Siden rapptekster er litterære uttrykk, er ikke sammenhengen mellom de (identitets)valgene som tas i dem og de valgene som tas av språkbrukere i andre former for interaksjon, nødvendigvis åpenbar eller direkte overførbar. Innimellom må tolkningene i analysen også forankres i forfatterens egen språkfølelse. Siden jeg er født og oppvokst i og rundt Oslo, er studieobjektet i høyeste grad en studie av en kultur jeg selv er en del av. Det medfører en dobbel problematikk i at jeg på den ene siden står i fare for å ta en del observasjoner for gitt samtidig som det kan være vanskelig å være objektiv (se for eksempel Wadel 1991: 18). Likevel er dette forholdet det er interessant å redegjøre for, og som vanskelig kan beskrives på andre måter.

Språkets indeksikalitet står sentralt i analysen, og med *indeksering* mener jeg den sosiale betydninga eller valøren språklige uttrykk bærer med seg (jf. Silverstein 2003: 195, se også Johnstone 2010).

Artikkelen starter med en diskusjon av hiphop og lokal tilhørighet som fortsetter med en diskusjon av språksituasjonen i Oslo historisk og i dag (del 2). Det jeg vil framheve i dagens språksituasjon, er altså at aktive språkvalg kan indeksere lokal tilhørighet i byen selv om dataene viser at de to utviklingslinjene i oslomålet må kunne sies å være konvergent, på den måten at de må regnes som ett språkssystem. Denne delen av artikkelen avrundes med noen teoretiske betraktninger om hva slags utviklingsprosesser som ligger til grunn for språksituasjonen i byen. Etter dette følger en analyse av rapptekstene (del 3). Språkvalgene viser tydelig bevissthet om (socio)kulturelle forskjeller mellom øst og vest. I del 4 kommer en oppsummerende diskusjon.

2 Hiphop, lokal tilhørighet og språksituasjonen i Oslo

I rapptekstene jeg presenterer her, er fokuset å uttrykke lokal tilhørighet til henholdsvis øst- og vestkanten i Oslo, både språklig og sosiokulturelt. Rapp som uttrykksform regnes som en sentral del av hiphop-kulturen, og interessen for det “ekte” lokale i denne kulturen gjør rapp til en sjanger som egner seg godt for å analysere hva som regnes som akseptable og autentiske uttrykksformer lokalt.

Kulturfenomenet hiphop springer ut fra afroamerikanske miljøer i storbyer i USA, men er i dag en verdensomspennende eller global kultur. Hiphopens praksisformer foregår i et slags neksuspunkt mellom globale og lokale kulturstrømninger, noe som antakelig kan bidra til å forklare hvorfor hiphopkulturen har fått så mye oppmerksomhet fra forskere. Praksisen er altså grunnleggende *global* i sin utfoldelse, en term som brukes til å beskrive en global interesse for det lokale (etter Robertson 1992). Hiphopen er internasjonal eller global på den måten at uttrykksformene er mer eller mindre like over hele verden, men noe av det mest sentrale for disse uttrykksformene er likevel forsøket på å uttrykke det lokale på en autentisk måte.

Autentisitet er derfor svært viktig i denne sammenhengen, forstått som en ideologi som oppsummeres i uttrykket “keepin’ it real” som blant annet beskrives som “an obsession with a particular story about violence, drugs, and life in the hood, or with a belief that there is something essentially authentic in the description of brutal lifestyles” (Pennycook 2007: 103). Autentisitet i hiphopen henger altså tett sammen med det å leve et sosialt vanskelig liv, og

hiphopen beskyldes også for å romantisere livet på skyggesiden. Forholdet mellom hiphop og det å stå med beina planta på jorda, er en relasjon som innebærer å stå med beina i søla, både sosialt og politisk (se for eksempel Alim 2009: 25–26).

Den eksplisitte koplinga til det lokale gjør at lokalt språk er viktig i hiphop. Lokale dialekttrekk “have become the ‘base languages’ of local hip-hop scenes as well [as] a key marker of local authenticity” (Cutler & Røyneland 2015: 142 med videre referanser til Androutsopoulos 2009 og Terkourafi 2010).

Levy (2001: 134) beskriver hiphop som en global, post-industriell semiotisk praksis som uttrykker og fornyer lokal identitet. På den måten bidrar ikke bare hiphop til å gi det lokale en stemme, men hiphopen er også en sentral aktør i å definere og *fornye* – og kanskje også romantisere – det lokale (se også Pennycook & Mitchell 2009). Hiphopkulturelle uttrykk kan på den måten ses som en form for medium som fornyer og viderefører lokal identitet, og i denne artikkelen vil særlig denne rollen være viktig for tolkninga av de undersøkte rapptekstene.

Begge tekstene kan ses på som uttrykk for identitetskonstruksjon der koplinga mellom artistene og henholdsvis øst- og vestkanten er temaet. Blommaert (2005: 205) beskriver identitet som noe vi “produce, enact or perform”. Det er altså ikke noe du er eller har, men noe du *gjør*, blant annet gjennom bruk av ulike semiotiske ressurser. I analysen vil jeg vise hvordan den språklige variasjonen i oslomål består av svært effektive ressurser for å underbygge og forsterke en øst- eller vestidentitet i en slik litterær sammenheng. Rapptekstene tar altså den språklige variasjonen i Oslo enda et skritt videre fra å være en semiotisk ressurs i identitetskonstruksjon til også å fungere som et litterært virkemiddel. Denne bruken kan sies å være et eksempel på en form for registerdanning (eller *enregisterment* etter Agha 2005), noe som bidrar til å videreføre og forsterke den språklige og sosiale funksjonen – og dermed betydninga – til disse ressursene. På den måten fornyes og videreføres det sosiale innholdet i dem. Helt konkret kan det bidra til å forsterke den sosiogeografiske tilhørigheten til noen språklige variabler i Oslo, noe som igjen kan bidra til å opprettholde og videreføre et språklig og sosialt skille mellom øst- og vestkanten i byen. Det er viktig i denne sammenheng å påpeke at andre sosiale akser i byen også kan og vil være hensiktsmessige å undersøke (se for eksempel Opsahl 2009), men øst–vest-aksen er svært sentral i Oslo, noe som blant annet finner støtte hos Myhre (2017), og det er denne aksen som vil være i fokus i denne artikkelen. Den historiske bakgrunnen til oslomålet, og ut-

viklinga av det gjennom særlig de siste 100–150 åra, er sentral for å forstå rollen disse språklige ressursene har på denne akse i dag.

Oslo er den byen – og kommunen – med flest innbyggere i Norge. Den har det største sosiale mangfoldet og ikke minst noen av de største sosiale ulikhetene. Disse ulikhetene er svært tydelige i byens geografi, og er i stor grad knytta til byens deling mellom øst og vest (se for eksempel Ljunggren 2017). Stjernholm (2013; 2014) analyserer talemålssituasjonen i Oslo diakront og synkront med utgangspunkt i rammeverket i Auer (2005). Der hevdes det at oslomålet har utvikla seg fra to varieteter på 1600-tallet til å bli én varietet i dag. Utviklinga tolkes som en konvergensprosess med et advergensresultat (se også Auer 1988, Røyneland 2005; 2009). Grunnen til det er at særlig store deler av det som siden 1970-tallet kalles østvarieteteten eller østkantmål, ikke lenger ser ut til å være sentralt i dagens oslomål.

I analysen i Stjernholm (2013; 2014) er begrepene *frakopling* og *tilbakekopling* sentrale. Frakopling (Giddens 1990) kan tolkes som en global homogeniseringsprosess som fører til at man frakoples lokal kultur til fordel for en mer global kultur. Denne homogeniseringa fører gjerne også med seg en økt bevissthet om og interesse for forskjellighet som medfører ny kulturell differensiering og ny interesse for lokale uttrykk, en prosess som kalles tilbakekopling (se for eksempel Eriksen 2008).

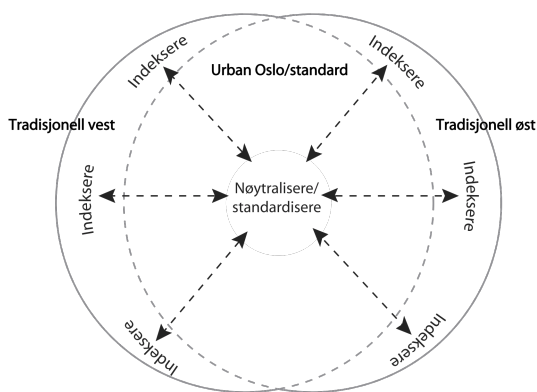
Selv om jeg mener dagens oslomål må ses som én varietet og ikke to, og at denne moderne varieteteten er frakopla øst–vest-dikotomien, har den fortsatt et stort inventar av variasjon som kan brukes til å indeksere øst- eller vesttilhørighet. Mæhlum (2009: 18) skriver:

Language functions as a sign system with reference to significant sociocultural features and qualities. Hence, the use of a specific variety, in social interaction will serve as an indicator of the interlocutor's social standing and identity.

I dagens oslomål må dette sies å gjelde for bruk av enkelte språktrekk, jf. f.eks. Agha (2005). Det nevnte inventaret av variasjon består av flere språklige trekk som i kraft av sin indeksikalitet kan brukes som tilbakekopplende elementer, og den tilbakekopplende kraften i dem gjør at de egner seg svært godt som “base language” eller altså litterære virkemidler i rappmusikk.

Ifølge Agha (2005: 38) er det den språklige forhandlinga som foregår på mikronivå som resulterer i større systematiske endringer over tid. Han mener språklige registre dannes og spres gjennom forutsigbare kommunikasjonsmønstre, altså i interaksjon. Den forhandlinga som foregår i rapptekstene i

denne analysen, illustrerer et slikt mikronivå. Det er disse forhandlingene som altså fører til systemendring over tid. Stjernholm (2013: 49) hevder at det kan være nyttig å forstå systemendringene i oslomål som en frakoplinga fra øst-vest-dikotomien, eller som en standardiseringsprosess der standardisering må tolkes som en utvikling mot en talemålsvarietet som er mer nøytral i nettopp forholdet til øst-vest-aksen. Her må jeg også legge til at det ikke er oslomålets eventuelle stilling som en *nasjonal* talespråksstandard jeg diskuterer, men utviklingsprosessene som foregår internt i byen. Disse prosessene henger selvsagt intimt sammen med prestisjeforholdet mellom de språklige ressursene som er i spill i dem, noe jeg straks vil utdype. Modellen i Figur 1 er ment å illustrere hvordan talere av oslomål kan bevege seg inn og ut av de delene av oslomålet som oppleves som mer (sosiogeografisk) nøytrale, og de delene indekserer en øst- eller vesttilhørighet.

Figur 1. Standardisering/nøytralisering og indeksering i oslomålet

Modellen viser at talere av oslomål kan sies å variere mellom et relativt stort språklig felleseie på midten, som består av produktet av konvergensprosessen mellom øst- og vestkantmål. Derfor er modellen forma som to ringer som er i ferd med å legge seg helt oppå hverandre. Dette kan kalles for urban Oslo eller en standard. Samtidig vil det å bevege seg ut mot ytterpunktene av sirkelen bety at man tar i bruk mer indekserende elementer. Rapptekstene viser eksempler på både det som befinner seg sentralt i figuren og det som må regnes som mer eksplisitt indeksering og derfor må plasseres i sirkelens utkant, og også at ulike trekk har potensiale til å bevege seg inn og ut av sentrum av sirkelen.

En slik tolkning medfører en ideologisk dreining i statusforholdet mellom det som kan kalles den folkelige representasjonen av det gamle vestkantmålet og det gamle østkantmålet, i det minste deler av disse. I denne artikkelen er det likevel det som skjer i kommunikasjonssituasjonen som er gjenstand for undersøkelsen.

Mytene og forestillingene om øst- og vestkanten som ulike steder med ulikt språklig innhold, er mange og vanskelige å oppsummere, men sirkulerer gjerne rundt en forestilling om en ressurssterk, og ikke minst snobbete, vestkant befolka av høyere samfunnslag og en østkant der arbeiderklassen og utlendingene bor trangt og er “tacky” (Johnsbråten 2017: 212). Samtidig beskrives østkanten som gentrifisert, progressiv og moderne (se f.eks. Opsahl & Røynealand 2009, Stjernholm 2013; 2014; 2015). Gentrifisering (etter Glass 1960) brukes i Norge i dag til å beskrive en fysisk og sosiokulturell oppgradering av tidligere arbeiderstrøk, og deler av østkanten har gjennomgått det flere har beskrevet som en gentrifiseringsprosess (som Aspen 2005, Sæter & Ruud 2004). Tradisjonelt har vestvarieteteten i Oslo utvilsomt vært det talemålet med høyest prestisje – også nasjonalt – men den utviklinga som altså beskrives som gentrifiseringsprosessen, bidrar til å kaste et nytt lys over de delene av det gamle østkantmålet som fortsatt eksisterer i det moderne oslomålet, og i dette nye lyset framstår enkelte østtrekk som progressive og moderne.

Opsahl og Røynealand (2009, 106) hevder det skjer en restrukturering vest i Oslo, der “folkelige” former, her forstått som østlige, blir inkorporert i det som må kunne kalles et standardtalemål. Denne tolkninga medfører en utvidelse av hva som regnes som standard, en utvikling de beskriver som demotisering (etter Mattheier 1997). Kristiansen & Coupland (2011: 28) definerer demotisering slik:

Demotisation is revalorisation, ideological upgrading, of ‘low-status’ language to ‘best-language’ status.

De mener at det ligger i definisjonen av demotisering at standardideologien er intakt. Det eksisterer fortsatt en tro på at det finnes et ‘beste språk’, men hva som strukturelt sett er ‘det beste språket’, er endra.

Johnstone (2010: 391) peker på globalisering som en prosess som har medført økt dialektkontakt og nivellering, noe hun mener “may spark the kinds of metapragmatic activities that lead to ideological differentiation among dialects”, og hun peker på nyorientering mot det lokale som en direkte konsekvens av økt globalisering (op.cit. 387), noe som altså kan tolkes som en form

for tilbakekopling. Det at varieteter konvergerer, slik øst- og vestkantmålet har gjort, får altså den direkte konsekvensen at et nytt behov for å markere språklig tilhørighet oppstår. I tråd med dette kan den sosiokulturelle oppgraderinga av østkanten koples direkte til enkelte deler av oslomålet som får en viktig funksjon i å nettopp signalisere noe nytt, progressivt og moderne, og det er her demotisering blir særlig relevant.

I terminologien til Auer (2005) er dialektbegrepet et relasjonelt begrep som ikke brukes på samme måte som vi vanligvis gjør i Norge. I Auers terminologi kan det ikke finnes noen dialekt uten en standard. I denne sammenhengen har standard-termen gyldighet på et nasjonalt plan, eller et større geografisk område, mens dialektene er lokalt forankra. Denne måten å beskrive relasjonen mellom standard og dialekt er svært lik beskrivelsen av forholdet mellom det å nøytralisere/standardisere talespråket og det å indeksere lokal tilhørighet i Oslo, slik jeg gjør i denne analysen. Innafor dette rammeverket kan altså det å unngå å bruke sterkt indekserende elementer fra oslomålet indikere at taleren beveger seg over i de sentrale delene av figur 1 og et standardtalemål, mens indeksering av lokal tilhørighet, altså det å bevege seg mot ytterpunktene i figur 1, kan kalles en dialektal praksis. I denne analysen vil standardisering derfor beskrive den prosessen som løfter dialektale former, det vil si former som indekserer øst- eller vesttilhørighet, opp, eller inn mot midten av figur 1, til et standardnivå slik at de blir nøytrale på øst–vest-aksen. På den måten blir resultatet av demotisering og standardisering egentlig det samme, nemlig at former som tidligere indekserte øst eller vest, blir stedsnøytrale. *Standardisering* i dag vil i denne analysen derfor beskrive den prosessen som løfter dialektale former, det vil si former som indekserer øst- eller vesttilhørighet, opp, eller inn mot midten av figur 1, til et standardnivå slik at de blir nøytrale på øst–vest-aksen.

Dette fører til at de språklige trekkene som i dag fortsatt indekserer en vesttilhørighet, og derfor ikke kan oppfattes som stedsnøytrale, også må sies å være revolariserte eller å ha gjennomgått en ideologisk redefinering. Mens en oppgradering av tidligere østformer altså kan kalles demotisering, må vestindikatorerne kunne sies å være en et uttrykk for destandardisering i dagens oslomål fordi de tidligere hadde høyere status enn de har i dag. Auer og Spiekermann (2011) introduserer en tredelt tolkning av destandardisering, der destandardisering tolkes ut fra om talemålssituasjonen kan beskrives som mye eller lite standardisert.

Én av tolkningene deres tar utgangspunkt i ideologiske forhold, og de mener at en varietet er maksimalt standardisert dersom den dekker alle språklige områder i en nasjon geografisk – selv om ikke nødvendigvis alle talerne behersker

den. I praksis betyr det at én varietet sprer seg geografisk, altså at én varietet sprer seg i et helt språksamfunn. Hvis vi ser på utviklinga i Oslo de siste 100 åra, er det ingen tvil om at det er vestvarietet som har vært mest ekspansiv, og i så måte er vestvarietetens ekspansjon gjennom dette sekelet et godt eksempel på en *standardiseringsprosess*. Statusen til denne varieteten er likevel åpenbart svekka i løpet av de siste 40 åra (se f.eks. Sandøy 2009; Opsahl & Røyneland 2009), noe som også er tydelig i analysen av rapptekstene i denne artikkelen. Det tyder på at det har skjedd en ideologisk redefinering av standarden, der vest har mista sin posisjon på toppen av prestisjehierarkiet i språksamfunnet i Oslo.

Ifølge Auer og Spiekermann (2011) etableres det i stedet en egen standard i språksamfunn som destandardiseres, alternativt fortsetter man uten en standard. Dataene i denne artikkelen støtter synet i Opsahl og Røyneland (2009) om at et nytt, moderne talemål er mest ekspansivt i Oslo, og i dette språksamfunnet er det nettopp dette nye talemålet som må sies å ha egenskapene til et standardtalemål jf. Auer og Spiekermann (over).

Begrepene standardisering, destandardisering og demotisering brukes vanligvis til å beskrive utviklingsprosesser på makronivå, men i denne analysen vil jeg bruke dem helt nede på treknivå. Dette støtter seg altså på Agha (2005) som mener endringer på makronivå er resultater av forhandling som skjer i interaksjon. Rapptekstene konkretiserer noe av det språklige innholdet i en pågående utvikling i Oslo. På dette mikronivået vil jeg vise hvordan demotisering av tidligere østtrekk innebærer at disse trekkene får ny status som stedsnøytrale, mens de delene av det gamle vestkantmålet som *ikke* oppfattes som stedsnøytrale i moderne oslomål, innafor dette rammeverket må kalles for dialektale trekk, siden standardtrekk kun er de trekkene som er geografisk nøytrale i byen. Det innebærer i så fall en destandardisering av disse trekkene fra vest.

Avslutningsvis er det også relevant å vise til Milroy & Milroys (1985, 23) forståelse av en standard som “[...] an idea in the mind rather than a reality – a set of abstract norms to which actual usage will conform to a greater or lesser extent”. Analysen av rapptekstene som jeg straks vil presentere, viser hvordan forestillingen om en (lokal) norm eksisterer uten at de språklige ressursene som er tilgjengelige, nødvendigvis reflekterer det samme.

3 Rapp i Oslo

I denne delen vil jeg presentere analysen av rapptekstene. De er altså ment å vise hvordan språklige elementer fra henholdsvis øst og vest i Oslo blir brukt i praksis og også hvordan bruken av dem bidrar i en registerdanningsprosess som viderefører og forsterker øst–vest-dikotomien i Oslo. Den første som blir presentert, er fra østkanten og heter *Nilsen* (2013), og framføres av artistene Don Martin og Tommy Tee. Den andre heter *Bærumsgrammatikk* (2004), og framføres av artistene Erik og Kriss (Erik Mortvedt og Kristoffer Tømmerbakke). Begge tekstene framstår som relativt eklektiske i sine språkvalg. I begge rappene brukes elementer fra oslomålet som et sentralt virkemiddel for å markere sosiokulturell tilhørighet til henholdsvis øst- og vestkanten i byen, samtidig som andre elementer som man kunne forvente at skulle indeksere en øst- eller vesttilhørighet, inkorporeres i begge tekstene tilsynelatende uten problemer. Ingen av dem holder seg bare til språk fra “sin” side av byen.² I analysen vil jeg bruke tekstene (gjengitt bak i artikkelen) som utgangspunkt, men jeg bruker et utvida tekstbegrep i denne artikkelen, og vil basere analysen primært på uttalen i framføringa av sangene.³ De skriftlige versjonene av tekstene er delvis transkribert etter uttale, men hensikten med transkripsjonen er å illustrere enkeltforskjeller mellom øst og vest, så den er ikke fullstendig.

3.1 Oslo øst: Don Martin og Tommy Tees *Nilsen*

Nilsen er en språklig og litterær hyllest til østkanten i Oslo. Tematikken er åpenbar for de som kjenner byens sosiokulturelle historie, og deler av innholdsanalysen kan også finnes på <https://genius.com/Don-martin-nilsen-lyrics>. Tittelen på låta, *Nilsen*, refererer til kjente oslodiktere; Rudolf Nilsen (1901–1929), Lillebjørn Nilsen (1950–) og Joachim ’Jokke’ Nilsen (1964–2000). Den første skrev dikt om arbeiderklasselivet på Oslos østkant, den andre er en folkekjær visesanger fra østkanten, den siste var en populær frontfigur i bandet *Jokke og Valentinerne* og sang om livets skyggeside på et oslomål med klare østmarkører før han døde av en overdose med narkotika i 2000. Allerede i tittelen framstilles østkanten i Oslo som et folkelig sted for arbeiderklassen med en sterk kopling til det harde livet på gata, der kriminaliteten (les; narkotika)

-
2. Det er nesten ti år mellom tekstene, men med tanke på at denne artikkelen tar utgangspunkt i en analyse av oslomål som starter på 1500-tallet (se Stjernholm 2013, 2014), anses ikke de ti åra mellom dem som et betydelig tidsrom.
 3. Framføringa av *Nilsen* finnes her: <https://youtu.be/7jdkVCWWrfl>, *Bærumsgrammatikk* finnes her: https://youtu.be/11_2W_R8DXM.

herjer. *Nilsen* is keepin' it real ved å vise til østkantens harde levekår. Disse historiske referansene peker også bakover mot en tid da moderniseringa av østkanten ikke var like aktuell som den er nå, noe som kan tolkes som et tilbakekoplende grep.

Temaet i låta er også Oslos todeling, noe som blir åpenbart allerede i linje to, der Don Martin synger *Boka om Oslo er fortellinga om to byer*, som er en referanse til Charles Dickens' bok "A tale of two cities". Stemninga videre i teksten underbygger også det tøffe livet. Tunge skyer ligger over byen, som om den norrøne guden Tor styrte. Byens todeling framstilles altså ikke som en solskinns historie. I musikkvideoen til *Nilsen* framheves den mørke sinnsstemninga gjennom dunkelt lys og uten farger.

Hvis du lurer på hvem jeg rapper, det er klart hvilken (4)⁴, synger de videre, og levner liten tvil om hvor de plasserer seg på Oslo-kartet: *Jeg er fra Oslo øst, det har du kanskje skjont* (5). Videre synger de at *passet er oransje grønt* (6), noe som refererer til fargene til Romsås idrettsklubb. Romsås er en drabantby i Groruddalen i Oslos ytre øst.

Don Martin synger at han selv har flytta fra ytre til indre øst, og tematiserer gentrifiseringsprosessen i Oslo i *Grønland blir gentrifisert som Grünerløkka* (12), *Og de som bodde der nettopp blir pressa lengre ut* (13). Gentrifisering kan ikke tolkes som en positiv utvikling i denne sammenhengen, og også Aspen (2005: 125) påpeker at bruken av gentrifiseringbegrepet i Norge er prega av mangel på kritisk refleksjon. På engelsk gir begrepet ganske entydig assosiasjoner til sosiale utstøtingsmekanismer og sterke eiendomsinteresser, i tillegg til lokalpolitisk motstand fra befolkningsgrupper som fortrenses av gentrifisering, noe som gir assosiasjoner til global økonomi og overmakt. Gentrifisering medfører at svake grupper presses ut i byenes randsoner, og rekonstruksjonen av byen endrer identiteten til et sted, og det er de sterkeste aktørene som får stå bak rekonstruksjonen (Sæther & Ruud 2004: 76). Don Martin ser likevel ikke ut til å se seg selv som en del av gentrifiseringsprosessen, på tross av at kunstnere er en av de mest typiske gentrifiseringsgruppene ved siden av akademikere (Ley 1996). Don Martins bidrag i gentrifiseringsprosessen må derfor kunne sies å være betydelig.

Når de proklamerer Grønlandsleiret til hovedgata i byen sin, avgrensar de byen til å kun handle om østkanten. Karl Johan som hovedgate er altså ekskludert fra deres univers. I refrengene ramser de opp bydelsnavn i øst. Tommy Tee synger at du kan kalle han for Halvar, og refererer med det til St. Hallvard,

4. Linjenummer i parentes.

Oslos skytshelgen. I refrengene gjentar han at han synger om *hele byen kant til kant*, selv om han kun refererer til steder på østkanten. Han definerer hele byen som østkanten, vestkanten eksisterer ikke. I de kommende avsnittene vil jeg vise hvordan Nilsen prøver å holde vestkanten på en armlengdes avstand også språklig, noe som åpenbart er komplisert i dagens oslomål.

3.1.1 *A*-endelser

A-suffikset, eller *a*-endelser, som det også kalles, er et trekk som både lekfolk og fagfolk har vist mye interesse for. I oslomål er det gjerne vekslina mellom *-a/-en/-ene* i substantiv eller *-a/-et* i verb folk refererer til når de bruker dette begrepet.

I *Nilsen* brukes *a*-suffikset i substantiv entall i *boka* (2), *fortellinga* (2), *historia* (3 51), *hovedgata* (7), *lua* (18), *sjappa* (33), *blandinga* (36), *Torggata* (37), *prinsessa* (39), i tillegg til *lompa* og *gamLa* (68)⁵, som er egennavn her, i substantiv flertall i *øya* (42, 66), *gutta* (26, 33), i verb i *fLytta* (8), *pressa* (13), *bLanda* (35) og *fucka* (11).

Flere forskere har påpekt at *a*-suffikset ekspanderer, også vest i Oslo (se for eksempel Western 1977, Papazian 1987, Jahnsen 2001, 2002, Opsahl & Røyne-land 2009). Lødrup (2011) har vært mer kritisk til den analysen, og den skepsisen får støtte i analysene i Stjernholm (2013), som har undersøkt distribu-sjonen av *a*-suffikset i bestemt form entall av substantiv i TAUS⁶- og NoTa⁷-korpuset. Resultatet av den analysen viser at *a*-suffikset ikke ser ut til å ekspandere, hverken i øst eller i vest. Stjernholm (ibid.) viser at i data fra Oslo-testen⁸, *vrurderer* folk i Oslo dette trekket mer positivt enn andre østtrekk som ble undersøkt. Det tyder på at *oppfatningene* om dette trekket er mer positive enn oppfatningene om andre språktrekk fra tidligere østkantmål som ble under-søkt i testen. Stjernholm (2013: 151) tolker dette som et uttrykk for tilbakekop-ling:

Selv om utviklinga i retning av en stedsnøytral varietet ser ut til å ha skjedd på bekostning av flere trekk, særlig fra østvarieteteten, kan det se ut til at særlig dette

5. *L* markerer retrofleks flapp, se også avsnitt 3.1.2.

6. TAUS (Talemålsundersøkelsen i Oslo) ble gjennomført på 1970-tallet, og analysen i Stjernholm (2013) bygger på de delene som var tilgjengelig som korpus i 2012 (se 137–ff. for diskusjon).

7. NoTa (Norsk talespråkkorpus – Oslodelen) ble tatt opp på 2000-tallet, og består av 166 informanter fra Stor-Oslo.

8. Oslo-testen var en elektronisk spørreundersøkelse som våren 2010 samla inn svar fra ca. 50 000 folk bosatt i Oslo.

trekket [*a*-suffiks i bestemt form entall av substantiv] kan ha fått en slags emblematiske funksjon i en tilbakekoplings- eller globaliseringsprosess, eller at det er et enkelttrekk som utfra tankegangen i Johnstone (2010, s. 391) kan gjenkjennes som tilhørende ett spesielt område (altså øst), og ikke et annet område (altså vest), og kan assosieres med det aktuelle sosiokulturelle miljøet, som er den nye identiteten til øst. Bruken av *a*-endelse i bestemt form entall indekserer altså en øst-identitet (se også Silverstein 2003).

Ifølge argumentasjonen i denne artikkelen ser bruken av *a*-suffiks i bestemt form entall av substantiv ut til å forbindes med det nye, progressive øst. Det gir trolig dette trekket gode forutsetninger for å bli løfta opp som en mer nøytral del av oslomålet også, og på den måten bli tatt i bruk i hele byen, altså at det blir demotisert eller standardisert. Denne effekten kan også tenkes å gjelde *a*-suffiks i andre grammatiske kategorier også. Den potensielle kraften *a*-suffikset har til å indekserer øst er nemlig sterkt avhengig av ordet det brukes i. Lødrup (2011) skriver at *a*-suffikset i *vestkant*dialekten har en variabel distribusjon. Dette mener jeg altså må kunne sies å gjelde for oslomål som helhet. Mens noen substantiv har obligatorisk *-a*, som *jente* og *øy*, tar andre *-a* og *-en* fakultativt, som *bok* og *klokke*. Han skriver også at *a*-suffikset i noen grad kan brukes ved ord som er maskuline i tregenusdialekter (op.cit. 125). Det er sannsynligvis i de to siste typene at valget av *-a* eller *-en* har et potensial til å indekserer øst- eller vesttilhørighet, i tillegg til verb, selv om det altså heller ikke alltid trenger å være tilfellet.

De aller fleste eksemplene med *a*-suffiks i *Nilsen* vil trolig kunne oppfattes som relativt nøytrale i hele byen, med unntak av *historia* og antakelig *øya*, som begge kan sies å ha en sterkere østvalør enn de andre eksemplene. For disse to kunne muligens variantene *historien* og *øynene* passert som nøytrale, særlig den første formen av de to. Det gjelder ikke for samtlige av de andre eksemplene med *a*-suffiks. Det å velge for eksempel *boken*, *prinsessen*, eller *fortellingen* ville framstått som vestmarkert, og er derfor selvsagt ikke ønskelig i denne teksten. Bruken av *a*-suffikset her må egentlig sies å komme i et slags dilemma siden *a*-suffikset i flere av ordformene i teksten er blitt løfta opp til en mer nøytral del av oslomålet. I så måte er bidrar *historia* og *øya* til å trekke teksten fra en nøytral midte på figur 1, og ut mot øst. *Sjappa* og *fucka* har trolig også obligatorisk *a*-suffiks i hele byen. *Prinsessa* har i tillegg hunkjønnspossesivet *mi*, som er obligatorisk etter *a*-suffikset i substantivet det står til.

3.1.2 Tjukk L

I *Nilsen* er det utbredt bruk av tjukk L eller retrofleks flapp⁹, for eksempel i *groruddøL* (8), *fLytta* (8), *ibLant* (10), *bLir* (13), *GamLebyn* (20), *HoLmlia* (22), *bLokker* (39), *fLytte* (40). Bruken av L framstår ikke spesielt indekserende her. Derimot er bruken av formen *hull* (28) mer uventet. Her skulle man forvente at de heller skulle velge å bruke formen *høL*, som ville vært mer østmarkert. Det må legges til her at det kan være vanskelig å høre hvilken variant de faktisk bruker her, men det høres mest ut som formen *hull*, og i så fall må dette valget tolkes som at denne varianten ligger sentralt i figur 1. Siden *høL* likevel må sies å være mer østmarkert, kunne man kanskje forvente at de i denne teksten, som altså er en hyllest til østkanten i både form og innhold, ville gått enda lenger i å markere øst-tilhørighet, og dermed valgt *høL*. Noe som også kan spille inn her, er at det muligens kan være betydningsforskjeller mellom *hull* og *høL*. Selv om de *kan* være synonyme, kan *høL* i tillegg ha andre betydninger som ikke *hull* kan sies å ha. Valget av *hull* kan også muligens komme av at det rimer på *tull* som står i verselinja over, så dette kan være et resultat av at det ekspressive og det poetiske uttrykket kommer i konflikt i denne sammenheng.

3.1.3 Uttale av /s/+//

Formen *Ojlo* (2, 5, 19, 23, 31, 35, 43, 47, 49, 50, 67, 71, også i sammensetning (74 og 76), med en postalveolar frikativ uttale av *f* i sekvensen /s//, kan sies å være i samme situasjon som *a*-suffikset. Dette er et trekk som historisk assosieres med det tradisjonelle østkantmålet, men må regnes som vanlig uttale i hele byen i dag. Opsahl og Røynealand (2009: 103) viser til Broch (1981 [1927]: 150), som skriver at trekket er utbredt også i “mer snobbete” kretser allerede på hans tid. Selv om denne uttalevarianten er vanlig i hele byen, eksisterer fortsatt den alveolare uttalen av *s*, og det å velge denne sistnevnte varianten er trolig et mer markert vest-valg. For dette trekket er det antakelig den tidligere vest-uttalen som må beskrives som dialektal etter Auers (2005) terminologi. I så fall er denne sistnevnte en variant som må beskrives som destandardisert fordi det altså ikke er nøytral, men indekserer vest i dagens oslomål, mens uttale med /f/ er nøytral og derfor standardisert.

9. Retrofleks flapp markeres som L her.

3.1.4 Annet

I linje 14 bruker de formen *sjukehus*. I vest ville man forvente formen *sykehus*, og denne sistnevnte er trolig også den som er mest nøytral i byen. Formen *sjukehus* har antakelig en mer markant øst-verdi.

Det er muligens de poetiske rammene som også gjør at importordet *'telefon* (29) blir uttalt som daktyl, altså med én trykk tung stavelse etterfulgt av to trykklette. Slik trykkplassering i importord er tidligere trukket fram som et trekk som er på vikende front i oslomål (se for eksempel Jahnsen 2002; Opsahl & Røyne-land 2009; Johannessen 2016: 296), men er altså brukt her. I *uni'vers* (6) er det ikke den første stavelsen som er den tyngste, så også her er det tydeligvis variasjon, noe som kan henge sammen med verse- eller ordformen. Det er antakelig ikke mulig å uttale *'telefon* med trykk på noe annet enn første stavelse i denne rimkonteksten. Dette gjelder muligens også for ordformen *'perfekt* (59). Realiseringa kan likevel peke i retning av at dette er et østtrekk som har fått innpass i det moderne oslomålet, og kanskje er det ikke så markert som tidligere antatt. Bruken her kan i alle fall indikere at dette trekket har et potensiale til å bevege seg inn i mer sentrale deler av figur 1.

Sammentekninger som *ne'ri* (18, 42) og *vi'kke* (40) regnes tradisjonelt for å være mer østmarkert. Teksten fra vestkanten vil vise at disse formene også er i bruk der, så ut fra det må også disse eksemplene tolkes som relativt nøytrale på en øst–vest-akse.

Dem (40) som subjektsform var vanlig i eldre østkantmål, men ser ikke ut til å være særlig frekvent i dagens oslomål (se Larsen 1907; Jahnsen 2002: 30; Johannessen 2016: 287). Sistnevnte skriver at når det gjelder dette trekket, har oslomålet endra seg “voldsomt fra Larsens tid”. *Dem* som subjekt var den eneste mulige formen i øst på Larsens tid, men søk i TAUS- og NoTa-korpuset viser en drastisk nedgang med overgang til */di/* i hele byen. Legg merke til at i linje 45 bruker de den forventede subjektsformen */di/*, så også her er det variasjon. Formen *dem* må likevel sies å ha en sterkt indekserende østverdi i denne sammenhengen.

Formen *heltemod* (52) framstår som mer dansk enn norsk i denne sammenhengen, og hvorfor den er valgt, er vanskelig å tolke. Fornorsking av dette skriftbildet fra *d* til *t* var en av endringene Knud Knudsen foreslo i 1866, og dette ble vanlig skrivemåte i nesten alle ord i riksmål i 1907, og i enda flere ord i 1917 (Torp & Vikør 1993). I talespråket er dette et trekk som muligens fortsatt kan brukes til å markere sosial tilhørighet – men da altså fortrinnsvis til vest. En tolkning av hvorfor de bruker dette, vil være svært usikker og aller mest en gjetning. Muligens oppfattes den gamle formen med *-d* som mer

arkaisk, noe man også kan tenke seg at selve konseptet heltemot *er*. D-en kan sånn sett tolkes som en forsterker av innholdet i ordet.

I linje 53 brukes formen *veit* med diftong. I linje 58 brukes formen *sjøl*. Begge må kunne sies å markere østtilhørighet i kraft av sin historiske tilknytning til øst. Formen *sjøl* har mindre gjennomslag i øst (Stjernholm & Ims 2014). Formen *veit* vil jeg komme tilbake til i neste avsnitt som handler om *Bærumsgrammatikk*, og i del 4.

3.2 Oslo vest: Erik og Kriss' *Bærumsgrammatikk*

Bærumsgrammatikk er Erik og Kriss' versjon av gruppa Dirty Opplands *Bondegrammatikk* fra 2003. Tonen i *Bærumsgrammatikk* er en ganske annen enn den vi finner i *Nilsen*. Bærum framstilles som lettlivet til det parodiske. På Wikipedia omtales låta som en "selvironisk, humoristisk og nærmest satirisk fortolkning av tilstandene i Bærum" som ifølge dem selv er et forsøk på å eliminere det de mener er myter om hjemstedet sitt.¹⁰ Det parodiske *kan* tolkes som et grep for å være tro mot sjangerens krav til autensitet og "keepin' it real". Framstillinga av Bærum og vestkantlivet som sossete og problemfritt ligger langt fra hiphopens ideal om en brutal livsstil.

Bærum ligger i Akershus og er den nærmeste nabokommunen til Oslo i vest. Jeg vil hevde at teksten likevel egner seg som en representant for vestkulturen i Oslo fordi Oslos sosiokulturelle grenser ikke kan sies å gå ved bygrensa. For eksempel skriver Myhre (2017: 31) at: "Oslos sosiale geografi kan ikke behandles utelukkende innenfor byens administrative grenser. Oslo som sosial, økonomisk og kulturell enhet har til tider strukket seg langt utover byens grenser[.]"

Slanguttrykkene i *Bærumsgrammatikk* underbygger inntrykket av det problemfrie livet i vest, og gjennom tittelen og sangens tema inviterer Erik og Kriss lytterne til å lære om hvordan livet og språket er på vestkanten. Med det som utgangspunkt kan egentlig en direkte sammenlikning av *Nilsen* og *Bærumsgrammatikk* virke noe banal, siden den første åpenbart må tolkes som en hyllest til østkanten, mens den siste framstår som en ironisering over vestkantlivet. Likevel vil jeg påstå at den ironiske distansen til vestkantlivet også må tolkes som et virkemiddel som bidrar til å understreke det sorgløse i å være født på den sosioøkonomiske solsiden, noe som for mange må fortone seg som ganske mye lysere enn å være født i øst. Den ironiske distansen kan dess-

10. https://no.wikipedia.org/wiki/Erik_og_Kriss (5. juli 2018)

uten tolkes som et uttrykk for en tendens blant beboere på vestkanten som også Opsahl og Røyneland (2009: 113) kaller “slumming”, nemlig at folk “snobber nedover” fordi det ikke er kult å snakke vestkant. De beskriver at det å rette på hverandre og dyrke fram bruken av konservative språkformer knytta til Oslo vest er et “humoropplegg” blant venner (op.cit. 111), noe som i så fall kan ses i sammenheng med ironien i denne låta. Ut fra argumentasjonen innledningsvis i denne artikkelen kan dette også tolkes som evidens på degradering av vestkantkulturen, noe som kan koples direkte til destandardisering av språklige vesttrekk. Innafor hiphopkulturen har altså ikke den livsstilen som forbindes med vestkantkulturen i Oslo noen spesielt høy status, og dette kan antakelig også overføres til å gjelde større deler av språksamfunnet i Oslo(regionen) også.

I likhet med Don Martin og Tommy Tee avgrensner også Erik og Kriss byen geografisk. De synger at *byen er Frogner* (80), så også de ekskluderer den andre delen av byen fra sin tekst. Erik og Kriss tematiserer likevel Grønland og Grünerløkka i teksten. *Grønland er utland og Grünerløkka ukjent* (111 og 112), sier de, og forsetter med at *østkanten er slumland* (113).

3.2.1 A-/en-ender

Språklig sett er allerede første ord i første verselinje i *Bærumsgrammatikk* et substantiv i bestemt form entall med *a*-suffiks (*bygda*). Bruken her underbygger at *a*-formen i seg selv kan ha fått status som stedsnøytral i hele byen, og dette er trolig en ordform som altså har obligatorisk *a*-suffiks i hele byen. I det følgende sitatet viser Opsahl og Røyneland (ibid) at forholdet til denne formen er noe ambivalent ved å vise til et sitat fra en 18 år gammel gutt fra Vestre Aker som er informant i NoTa:

det er (.) kan vel egentlig si at hunkjønn (.) e -sord fins ikke for du sier du bruker jo ikke a-ender så det blir “solen” og “kuen” og så det er litt sånn forfintet (.) kan man si e det er litt sånn blitt s- litt sånn mote da (.) å ikke ikke si a-ender og (.) ikke bruke ord fra **bygda**

Sitatet viser at forskjellen mellom den mentale representasjonen av bruken av *a*-ender avvikene fra den faktiske (eller mulige) bruken. I linje 119 synger også Erik og Kriss selv at *A-ending er uhørt*, noe som understreker både dette og det parodiske i teksten, eksemplifisert i linje 128 med *hytta* heter *hytten*. Også denne ordformen har antakelig obligatorisk *a*-suffiks i bestemt form entall i oslomål. *En*-suffiks her gir trolig sterkere assosiasjoner til Bergen enn Oslo.

Et normideal med gjennomført *en*-suffiks samsvarer altså ikke med det reelle inventaret i oslomålet, jf. Milroy & Milroy (1985) som nevnt innledningsvis.

I linje 59 synger de om *dressjakka*, som er mer diskutabel. *Jakken* er trolig også vanlig i Oslo, og dette er muligens også et eksempel på et ord der *a*-varianten er ganske nøytral i mesteparten av byen, selv om *a*-suffiks altså ikke kan sies å være obligatorisk her. Dersom Erik og Kriss hadde villet framstå som mer vestmarkert i språket, kunne de trygt valgt *en*-suffikset her. Det virker derfor som de har et relativt lett forhold til hvor viktig det er å indeksere vest språklig.

Bærum løftes altså opp som *bygda*, i bestemt form, og altså ikke byen, men et forsted til byen. Man kunne kanskje forvente at en by–land-opposisjon mellom by og bygd i denne sammenhengen kunne sette Bærum i et dårlig lys, men stedet ser ut til å hvile godt nok på sin sosioøkonomiske status til at *alt annet kalles mad slum*. Myhre (2017: 31) argumenterer for at øst–vest-delinga bedre beskriver hvordan byen oppfattes enn inndelinger i for eksempel sentrum og periferi, eller “den egentlige by” og forstedene, og det støttes av disse dataene.

I verb bruker Erik og Kriss også *a*-suffikset, denne gangen *rappa* (5) og *mobba* (12). Siden *rappe* må kunne tolkes som et mer uformelt ord for å stjele, kan formalitetsnivået kanskje bidra til å forklare formvalget, i tillegg til verserimet, siden *rappa* rimer på *slapp 'a*. Dette er eksempler på at *a*-suffikset kan brukes over hele byen i ulike grammatiske kategorier, noe som tyder på at disse variantene kan inkluderes i en standard.

I linje 28 synger de likevel *firesifret*, et adjektiv med *-et*-suffiks. Ifølge analysen her kan dette tolkes på i hvert fall to måter. Den ene tolkninga er at *-et* her indekserer vest, og ifølge argumentasjonen her impliserer det at denne formen er destandardisert. Hvis *-et* derimot ikke indekserer vest her, er slutninga at varianten med *-a* ikke er nøytral, men indekserer øst. I så fall er formen med *-a* ikke demotisert.

I linje 38 (refrengnet) synger de om *pappaguttene*, i motsetning til Don Martin som sang om *gutta*. Men også Erik og Kriss bruker formen *gutta* (54, 74), som jeg vil hevde er den mest nøytrale formen i denne sammenhengen, noe vekslinga til Erik og Kriss i så fall underbygger. I så fall er det altså formen med *-ene* som er indekserende, som vestvariant.

3.2.2 Tjukk L

I linje 11 kommer neste språklige markør: *hjuL*, med retrofleks flapp, og altså ikke apikal l, som man kanskje kunne forvente. Igjen er dette et trekk man forventer å finne i østkantmålet, og kanskje ikke her, men funnet bidrar til å regne

også dette trekket som nøytralt på øst–vest-aksen, noe som videre genererer hypotesen om at det er *manglende retrofleks flapp* som har indekserende verdi i enkelte ordformer, en antakelse som også kan finne støtte i Jahr (1986), og også i argumentasjonen om *sl*-sekvenser i del 3.1.3 og 3.2.3. Dette finner vi også i *fæL* (12), *kLysete* (139), *bobLebadet* (97), *bobLebad* (98), *gamLe* (106), *gLa'sport* (107) og *bLondine* (110). Bruken av den retroflekse flappen i frasen *fæL fag* (fag=fyr, type) (12) kan tolkes som forsterkende i denne sammenhengen, noe som også kan være tilfellet i *Gutta er gLætte* (54). Dette kan være evidens for at lateral eller apikal l er destandardisert i disse ordformene.

3.2.3 Uttale av /s/+/l/

I linje 78 og 79 uttaler de navnet på stedet de bor i Bærum, *Hofle*, med samme realisering av s–l-sambandet som Don Martin. Som nevnt over ville en s–l-uttale, med en alveolar framfor en postalveolar frikativ, vært en svært tydelig vestmarkering. Erik og Kriss går tydeligvis ikke langt i å markere sin vesttilhørighet språklig. Denne bruken peker i retning av at denne formen *er* nøytral, selv om Erik og Kriss' tilhørighet *utafor* byens sentrum også kan spille inn her.

3.2.4 Vet/veit

Det er ikke før i linje 21 at det kommer et språkvalg som utvilsomt markerer Erik og Kriss' tilhørighet i Oslo vest. Der bruker de monoftong i verbet *vet*. Don Martin brukte den diftongerte varianten av samme ord. Det er mulig at det er den monoftongerte varianten som er mest nøytral i Oslo, mens den diftongerte har indekserende øst-verdi, noe tall fra Oslo-testen kan underbygge. Få respondenter i vest valgte den diftongerte varianten, mens en god del fra øst valgte den monoftongerte. Likevel viser søk i NoTa at disse to variantene er svært vanskelig å skille fra hverandre i løpende tale – det er rett og slett svært vanskelig å avgjøre hvilken variant informantene bruker, særlig i trykklett stilting. Antakelig bruker mange en slags hybridform her, noe som kan tyde på at dette er enda et uttrykk for en standardiserings- eller nøytraliseringsstrategi i dette språklige landskapet.

Erik og Kriss mener uansett at det er “sørgelig” at pappagutter [les: folk fra vestkanten] diftongerer med *veit* (23).

3.2.5 Annet

Erik og Kriss har overgang d>r i *hete're* (22), *e'ru* (24) og *digge're* (40), trekk som også ble nevnt i *Nilsen*. Dette er altså trekk som tradisjonelt regnes som

østlige, men bruken her tyder på at også dette trekket har innpass i vest. Antakelig kan det regnes som mer markert vest å *ikke* ha en slik overgang, sånn Erik og Kriss ikke har i linje 34 når de synger *gir deg*, med en tydelig [d] og ikke r. Dette er det flere eksempler på, som *ha det* (42) og *få de* (66, diskuteres videre under). Manglende sammentrekning kan altså sies å være det som må tolkes som dialektalt.

I linje 66 bruker Erik og Kriss *de* (/di/) som objektsform, en form Larsen (1907: 28) tolker som et forsøk på å etterlikne skriftspråket:

Dels en påvirkning fra Sørlandet, dels en feilslagen stræben efter skriftsprogsmæssig tale er det, når **de** uttalt *di*, nu er den sedvanlige anvendte form istedetfor skriftsprogets **dem**, 3 persons pronomen i dat.–akk. plur.: *jei så di/jei tok en fra di*. [...] Vulgærsporg er dette *di* hittil ikke blit, men opad er bruken derav også utenfor nominativ trængt så høit op, at det vel kun er særlig literært interesserte familier, hvor ikke yngre voksne børn sedvanlig siger: *jei så di*. Men hele denne anvendelse er ny, neppe begynt førend i det 19de århundrede, og den store utbredelse synes at være kommen i den sidste menneskealder. (Med min forenkling av transkripsjonen.)

Larsen mener altså at dette ikke er blitt en del av *vulgærsporget* på hans tid, men at det heller har “trængt så høit op” i høyere sosiale lag.

I linje 96 bruker Erik og Kriss også førsteleddstrykk, her i ordet *'Kaviar*. Dette skulle man kanskje ikke forvente på denne siden av byen, men flere tolkninger gjør seg gjeldende også her. For det første er det mulig at dette viser at tilknytninga til de norske dialektene vest for byen er sterk for denne duoen, som nevnt over, og at norske språktrekk er mer frekvent her enn de ville vært i mer sentrale deler av Oslos vestkant. En annen grunn kan være at dette trekket – som nevnt tidligere – ikke er så markert som tidligere antatt. Muligens har det andre konnotasjoner enn øst, som for eksempel maskulin eller liknende (se Røyneland 2005, 476). Sist, men ikke minst kan også verseformen være avgjørende også i dette tilfellet. Det kan være at det å uttale dette ordet med trykket et annet sted ikke er mulig i denne rimkonteksten. Og kanskje virker alle disse forklaringene inn samtidig.

I linje 131 tematiserer Erik og Kriss senkning i oslomål med å proklamere at *det heter lyst, ikke løst*. De definerer altså ut den senkede, eller åpne varianten fra sitt talemål. Senkning av høye vokaler er et vanlig trekk i tradisjonelt østkantmål, men dette er et trekk som ser ut til å være på vikende front i det nye, konvergente oslomålet, noe blant annet dette eksempelet vitner om.

Johannessen (2016: 277–278), som mener termen *åpne vokaler* er en mer korrekt term i denne sammenhengen, slår fast at dette er et trekk som ikke er spesielt vanlig i oslomål lenger. Johannessen mener dette fraværet av åpne vokaler i oslomål har vært stabilt siden 1970-tallet, og at denne endringen skjedde femti til hundre år før det. Bevisstheten om dette trekket, og dets tilhørighet til øst, må tydeligvis kunne sies å fortsatt eksistere i byen.

5. Oppsummerende diskusjon

I denne artikkelen har jeg tatt utgangspunkt i analysen i Stjernholm (2013; 2014) som hevder at Oslos todeling opprettholdes blant annet fordi innbyggerne i byen viderefører det i en mer eller mindre valgt praksis, og rapptekstene i denne artikkelen er et eksempel på en slik praksis. I tekstene utnytter artistene variasjonen i oslomålet til å underbygge tilhørigheten sin til henholdsvis øst og vest, men resultatet viser at begge låtene relativt eklektisk navigerer seg gjennom landskapet av variasjon i oslomålet og ender opp med ganske marginale muligheter for å ta språklig avstand fra hverandre. Innledningsvis stilte jeg følgende spørsmål:

Hva kan språkvalg i Oslo fortelle om den indekserende verdien til ulike varianter i oslomålet på en øst–vest-akse?

Analysen viser at forhandlinga om hva som tilhører øst- og vestkanten i oslomålet må sies å pågå for fullt. Det viser seg særlig siden den indekserende verdien av de ulike variantene er kontekstavhengig – og til tider skiftende. Formidlinga av tekstene viser likevel at artistene har en klar oppfatning om en kulturell og språklig motsetning mellom øst og vest, men at den ikke nødvendigvis er direkte gjennomførbar i (språklig) praksis. På den måten illustrerer tekstene godt Milroy & Milroys (1985: 23) forståelse av en standard – eller en norm, som jeg vil presisere med her, som “[...] an idea in the mind rather than a reality – a set of abstract norms to which actual usage will conform to a greater or lesser extent”. Gjennom store deler av låtene er det ingen språklige markører som har en sterk indekserende øst- eller vest-verdi. Øst–vest-opposisjonen markeres tydelig i begge leirer, men de språklige ressursene til å gjøre det, later til å bli færre og færre.¹¹

11. I lys av dette framstår utsagnet i Stausland Johnsen (2015), om at vestkantdialekten eller «the upper Oslo dialect» omtrent ikke har endra seg siden 1880, som svakt dokumentert.

I *Nilsen og Bærumsgrammatikk* formidles et bilde av en mørk østkant og en lettlivet vestkant, og gjennom begge tekstene utdefineres den andre delkulturen i Oslo og det opprettholdes et markant bilde av en todelt by. Språket – og språkvalgene – i Oslo bærer i seg denne betydninga. Likevel går ingen av artistene veldig langt i å markere stedstilhørigheten sin språklig. De velger faktisk ofte de formene som må kunne regnes som stedsnøytrale, og dette gjelder særlig for artistene fra vest.

Jeg argumenterer for at konvergensprosessen mellom de to tidligere utviklingslinjene i oslomål kan kalles en standardiseringsprosess etter terminologien i Auer (2005). Denne prosessen har medført et nytt oslomål som er løst fra byens geografiske øst- og vestsider. Det å bruke de delene av oslomål som oppfattes som nøytrale på øst–vestaksen, kan kalles å standardisere, mens det å bruke elementer som indekserer øst- eller veststilhørighet, kan kalles for en form for dialektbruk i Auers argumentasjon. I dette ligger det at oslomålet fortsatt er inne i en prosess der det forhandles om språklige trekk hører hjemme i standard eller dialekt. Når elementer fra det tidligere vestkantmålet, som jeg regner med at tidligere hadde standardstatus fordi det er denne varieteten som i aller størst grad er videreført i det moderne oslomålet, kan brukes dialektalt til å indeksere en veststilhørighet, mener jeg det innebærer en destandardisering av disse elementene. På samme måte innebærer det en demotisering eller en standardisering når elementer som tidligere indekserte øst, kan brukes som nøytrale språklige elementer over hele byen.

A-suffikset i dagens oslomål kan brukes til å illustrere dette. Bruken av dette trekket ser ut til å oppfattes ulikt i forskjellige ordformer, noe dataene mine belyser. I både *Nilsen og Bærumsgrammatikk* brukes *a*-suffiks i ulike grammatiske kategorier, og jeg argumenterer for at det muligens kun er innimellom at *a*-en virkelig indekserer øst. Dette kan ses i sammenheng med hvordan rappsjangeren utforsker og fornyer det lokale (Pennycook og Mitchell 2009). *A*-suffikssets stilling som representant for østkantmål *samtidig* som det oppfattes nøytralt, kan bidra til at teksten i *Nilsen* går enda et skritt for å hevde – og vise – den øst-indekserende kraften i dette trekket. Dette vil i så fall kunne fungere som et konkret eksempel på det Johnstone (2010, 391) mener med at økt dialektkontakt og nivellering “may spark the kinds of metapragmatic activities that lead to ideological differentiation among dialects”. Oppgraderinga av *a*-suffiks fra et dialektalt østtrekk til et nøytralt trekk i moderne oslomål kan klassifiseres som en standardisering av dette trekket. Bruket av for eksempel formen *historia* i *Nilsen* kan bidra til å reklassifisere dette trekket som dialektalt – tro mot sjangeren som definerer det lokale.

Det at noe – men ikke alt – innafor samme grammatiske kategori kan standardiseres, kan indikere at standardiseringsprosessen i oslomål fortsatt er pågående. I prosessen forhandles det fortsatt aktivt om hvilke former fra tidligere øst og vest som skal videreføres i det nye (steds)nøytrale oslomålet, og fortsatt er nok ikke siste ord sagt i den saken.

Referanser

- Agha, Asif. 2005. Voice, footing, enregisterment. *Journal of Linguistic Anthropology* 15 (1), 38–59.
- Alim, H. Samy. 2009. Straight Outta Compton, Straight aus München: Global linguistic flows, identities, and the politics of language in a global hip hop nation. I Alim, H. Samy, Awad Ibrahim & Alastair Pennycook (red.): *Global Linguistic Flows. Hip Hop Cultures, Youth Identities, and the Politics of Language*. New York: Routledge. 1–22.
- Androutsopoulos, Jannis. 2009. Language and the three spheres of hip-hop discourse. I Alim, H. Samy, Awad Ibrahim & Alastair Pennycook (red.): *Global Linguistic Flows. Hip Hop Cultures, Youth Identities, and the Politics of Language*. New York: Routledge. 43–62.
- Aspen, Jonny. 2005. Gentrifisering som kulturell diskurs. I Aspen, Jonny (red.): *By og byliv i endring. Studier av byrom og handlingsrom i Oslo*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 121–150.
- Auer, Peter. 1988. A case of convergence and its interpretation: MHG î and û in the city of Constance. I Auer, Peter & Aldo Di Luzio (red.): *Variation and Convergence. Studies in Social Dialectology*. Berlin: Walter de Gruyter. 44–75.
- Auer, Peter. 2005. Europe's sociolinguistic unity, or: A typology of European dialect/standard constellations. I Delbecque, Nicole, Johan van der Auwera & Dirk Geeraerts (red.): *Perspectives on Variation*. New York: Mouton de Gruyter. 7–42.
- Auer, Peter & Helmut Spiekermann. 2011. Demotisation of the standard variety or destandardisation? The changing status of German in late modernity (with special reference to south-western Germany). I Kristiansen, Tore & Nikolas Coupland (red.): *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*. Oslo: Novus. 161–177.
- Blommaert, Jan. 2005. *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Broch, Olaf .1981 [1927]. Lyden [š] som ekspressivt middel i Oslo-målet. I *Festskrift til Hjalmar Falk*. Oslo: H. Aschehoug & Co. Gjenoptrykt i Jahr, Ernst Håkon & Ove Lorentz (red.): *Fonologi/Phonology*. Oslo: Novus, 146–157.
- Cutler, Cecelia & Unn Røyneland. 2015. “Where the fuck am I from?” Hip-Hop youth and the (re)negotiation of language and identity in Norway and the US. I Nortier, Jacomine & Bente A. Svendsen (red.): *Language, Youth and Identity in the 21st Century. Linguistic Practices across Urban Spaces*. Cambridge: Cambridge University Press, 139–164.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2008. *Globalisering – Åtte nøkkelbegreper*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Glass, Ruth. 1963. *Introduction to London*. London: Centre of Urban Studies.
- Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Stanford University Press.
- Irvine, Judith T. & Susan Gal. 2000. Language ideology and linguistic differentiation. I P. V. Kroskrity (red.): *Regimes of language: Ideologies, politics, and identities*. Santa Fe: School of American Research Press. 35–84.
- Jahnsen, Vanja. 2001. *Øst og vest for elva. En sosiolingvistisk undersøkelse av talemålet i Oslo*. Oslo: Hovedoppgave ved Universitetet i Oslo.
- Jahnsen, Vanja. 2002. Øst og vest for Akerselva. På vei mot ett osломål? *Språklig samling*. 3–4. 27–31.
- Jahr, Ernst Håkon. 1986. L-fonema i Oslo bymål. I Hanssen, Eskil, Ernst Håkon Jahr, Olaug Rekdal & Geir Wiggen (red.): *Artikler 1-4. Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS)*. Oslo: Novus. 9–27.
- Johannessen, Janne Bondi. 2016. Oslo-språket de siste to hundre år. I Sandøy, Helge (red.): *Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk*. Novus. 269–300.
- Johnsbråten, Anne-Stine. 2017. Volla vs Keeg – Ung i Oslo. Et dokumentar-fotoprojekt. I Ljunggren, Jørn (red.): *Oslo – ulikhetenes by*. Oslo: Cappelen Damm. 209–256.
- Johnstone, Barbara. 2010. Indexing the local. I Coupland, Nikolas (red.): *The Handbook of Language and Globalization*. Malden: Wiley-Blackwell, 386–405.
- Kristiansen, Tore & Nikolas Coupland. 2011. SLICE: Critical perspectives on language (de)standardisation. I Kristiansen, Tore & Nikolas Coupland (red.): *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*. Oslo: Novus. 11–35.

- Larsen, Amund B. 1907. *Kristiania Bymål. Vulgærsproget med henblikk på den utvungne dagligtale*. Kristiania: Bymålslaget.
- Le Page, Robert B. & André Tabouret-Keller. 1985. *Acts of identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levy, Claire. 2001. Rap in Bulgaria: Between fashion and reality. I Mitchell, Tony (red.): *Global noise: Rap and hip-hop outside the USA*. Middletown, CT: Wesleyan University Press, 134–148.
- Ley, Michael. 1996. *The New Middle Classes and the Remaking of the City*, Oxford University Press.
- Ljunggren, Jørn (red.). 2017. *Oslo – ulikhetenes by*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lødrup, Helge. 2011. Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten? *Maal og minne* 2. 120–136.
- Mattheier, Klaus J. 1997. Über Destandardisierung, Umstandardisierung und Standardisierung in modernen europäischen Standardsprachen. I Mattheier, K. J. & E. Radtke (red.): *Standardisierung und Destandardisierung europäischen Nationalsprachen*. Frankfurt am Main: Lang. 1-11.
- Milroy, J. & L. Milroy. 1985. *Authority in Language: Investigating Language Prescription and Standardisation*. London and New York: Routledge and Kegan Paul.
- Myhre, Jan Eivind. 2017. Oslos historie som delt by. I Ljunggren, Jørn (red.): *Oslo – ulikhetenes by*. Oslo: Cappelen Damm. 31–56.
- Mæhlum, Brit. 2009. Language and social spaces. I Auer, Peter & Jürgen Erich Schmidt (red.): *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation*. Bind 1: Theories and Methods. Berlin: De Gruyter Mouton. 259–274.
- Opsahl, Toril. 2009. *Egentlig alle kan bidra! – en samling sosiolingvistiske studier av strukturelle trekk ved norsk i multietniske ungdomsmiljøer i Oslo*. Ph.d.-avhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Opsahl, Toril & Unn Røyneland. 2009. Osloundom – født på solsiden eller i skyggen av standardtalemålet? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1. 95–119.
- Papazian, Eric. 1987. Bymåla og utviklingstendensene i norsk talemål i dag. *Språklig samling* 3, 10–18.
- Pennycook, Alastair. 2007. Language, Localization, and the Real: Hip-Hop and the Global Spread of Authenticity. *Journal of Language, Identity & Education* 6:2, 101–115.
- Pennycook, Alastair & Tony Mitchell. 2009. Hip Hop as Dusty Foot Philosophy: Engaging Locality. I Alim, H. Samy, Awad Ibrahim & Alastair Penny-

- cook (red.): *Global Linguistic Flows. Hip Hop Cultures, Youth Identities, and the Politics of Language*. New York: Routledge. 25–42.
- Robertson, Roland. 1992. *Globalization. Social Theory and global culture*. London: Sage.
- Røynealand, Unn. 2005. *Dialektnivellering, ungdom og identitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Dr. art. avh. Acta Humaniora nr. 231, Universitetet i Oslo: Unipub.
- Røynealand, Unn. 2009. Dialects in Norway: catching up with the rest of Europe? *International Journal of the Sociology of Language* 196/197. 7–31.
- Sandøy, Helge. 2009. Standardtalemål? Ja, men ...! Ein definisjon og ei drøfting av begrepet. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1, 27–48.
- Silverstein, Michael. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language and Communication* 23, 193–229.
- Stausland Johnsen, Sverre. 2015. Dialect change in South-East Norway and the role of attitude in diffusion. *Journal of Sociolinguistics*. 612–42.
- Stjernholm, Karine. 2013. *Stedet velger ikke lenger deg, du velger et sted*. Ph.d.-avhandling. Institutt for lingvistiske og nordiske studier. Universitetet i Oslo.
- Stjernholm, Karine. 2014. Oslos sosiolingvistiske utvikling, eller en typologisk framstilling av utviklinga i oslomål. *Maal og Minne* 2. 56–91.
- Stjernholm, Karine. 2015. The two faces of Oslo: A comparative study of the sense of place. I Laitinen, Mikko & Anastassia Zabrodskaja (red.): *Dimensions of linguistic landscapes in Europe: Materials and methodological solutions*. Frankfurt: Peter Lang. 77–104.
- Stjernholm, Karine & Ingunn I. Ims. 2014. Om bruk av Oslo-testen for å undersøke oslomålet. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 1, 100–129.
- Sæter, Oddrun & Marit Ekne Ruud. 2004. *Byen som symbolsk rom, bypolitikk, stedsdiskurser og gentrifisering i Gamle Oslo*. Oslo: Byggforsk.
- Terkourafi, Marina (red.). 2010. *Languages of Global Hip Hop*. Oslo: Continuum.
- Torp, Arne & Lars Vikør. 1993. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Oslo: Ad Notam.
- Wadel, Cato (1991). *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek.
- Western, Knut. 1977. *a-endinger i Oslo-mål. Skrift nr. 5. Talemålsundersøkelsen i Oslo*. Oslo: Novus.

Korpus

Norsk talespråkkorpus – Oslodelen, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. <http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>

Talemålsundersøkelsen i Oslo – TAUS, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. <http://www.tekstlab.uio.no/nota/taus/index.html>

Summary

This article presents an analysis of how social meaning in the Oslo dialect is negotiated in rap music. The speech situation in Oslo was earlier divided into two different varieties that, according to Stjernholm (2013; 2014), now have converged on a system level but still have considerable variation available for negotiation. The rap texts exemplify the use of this variation and the dynamics that are at play in the city. The past twofold dialect situation reflects a socio-cultural division of the city that is still eloquent, and this division is also the theme of the two rap texts. The artists use the texts to negotiate sociocultural belonging to respectively the east and the west side of the city, but the linguistic resources available for this activity are decreasing. Nonetheless, the negotiation that the texts reveal contribute to define, renew, and maintain the social content of East and West in Oslo.

Appendiks

Fra øst: Don Martin og Tommy Tee: *Nilsen*

(Transkripsjonen er henta fra <https://genius.com/Don-martin-nilsen-lyrics>, men er noe moderert for å vise uttale der det er relevant.)

- 1 Tunge skyer over sentrum som om Tor styrer
- 2 Boka om Ojlo er fortellinga om to byer
- 3 Som om historia til hovedstan var Charles Dickens
- 4 Hvis du lurar på hvem jeg rapper, det er klart hvilken
- 5 Jeg fra Ojlo Øst, det har du kanskje skjønt
- 6 Det er mitt uni'vers, passe er oransje og grønt
- 7 Grønlandsleire er hovedgata i byen min
- 8 Jeg er en GroruddøL som nettopp fLytta lengre inn
- 9 Vi leker ikke Queensbridge, eller South Bronx
- 10 Men vi har mer enn et par apekatter ibLant oss
- 11 Selv i en rolig by som Ojlo skjer det mye fucka

52 Karine Stjernholm

12 Grønland blir *gentrifisert* som Grünerløkka
13 Og de som bodde der nettopp bLir pressa lengre ut
14 Å bytte Aker ut mot Ahus det var **fukehus**
15 Jeg er så Ojlo du kan kalle meg for Nilsen
16 Rudolf, Lillebjørn, Joachim - velg hvilken

[Refreng: Tommy Tee]

17 Så kan du høre byen puste inn
18 Du finner meg me lua ne'ri øya bak i bussen din
19 Jeg er så Ojlo du kan kalle meg for Halvar
20 GamLebyn, Grorud, Aker, Alna
21 Og de hører på meg overalt
22 HoLmlia til Haugenstua, hele byen kant til kant
23 Jeg er så Ojlo du kan kalle meg for Nilsen
24 Så la meg sende ut en hilsen

[Vers 2: Don Martin]

25 Du finner meg på linje 2 mot Ellingsrud
26 Går av på Furuset Senter hvor gutta henger ut
27 Jeg er med folk som alltid gjør noe, har noe tull på fære
28 Møt meg på Tøyenbadet sommernatt med **hull** i gjerdet
29 Det er sjelden noe er lengre vekk enn 'telefon
30 Det er alltid noen som kjenner noen som kjenner noen
31 Av alle storbyer i verden er nok Ojlo minst
32 Det er her jeg føler meg hjemme, det her er byen min
33 Gutta mine er fra overalt i hele sjappa
34 Fra gutt til mann på disse veiene, og nå bLitt pappa
35 Ojlo er bLanda av alle typer folk som lever her
36 Og nettopp denne bLandinga gjør byen min til det den er
37 Du finner meg i Torggata på nattetid
38 Jeg loker rundt i GamLebyn i hatten min
39 Jeg fant prinsessa **mi** blant Haugenstuas bLokker,
40 **vi'kke** fLytte herfra selv om **dem** tilbyr meg halve kongeriket

[Refreng: Tommy Tee]

41 Så kan du høre byen puste inn
42 Du finner meg med lua ne'ri øya baki bussen din
43 Jeg er så Ojlo du kan kalle meg for Halvar

44 Sinsen, Disen, Kampen, Gransdalen
 45 Og **de** hører på meg overalt
 46 Mortensru ti Ammeru, hele byen kant til kant
 47 Jeg er så Ojlo du kan kalle meg for Nilsen
 48 Så la meg sende ut en hilsen

[Vers 3: Don Martin]

49 To tusen og én natt over Ojlo øst
 50 Så mange stemmer som til sammen blir til Ojlos røst
 51 Som om historia den ble fortalt av Scheherazad
 52 Den er om kjeltringer, om heltemod og mer enn mangt
 53 Og alle **veit** hvor jeg har hjerte mitt
 54 De sier ingen færlighet skjer helt smertefritt
 55 De sier byen har et hjerte som er kaldt som is
 56 At allting her kan skaffes for den rette pris
 57 Hvem tenker på tiggerne her og deres bør?
 58 De som snakker ti seg sjøL i byen er fler enn før
 59 At alt er **'perfekt** her i byen har vel ingen sagt
 60 Og det er klart at det kan blåse kaldt en vinternatt
 61 Tøyen har vært Tøyen lik i hundre år
 62 Det **e'kke** snakk om farge men om fattigdom og levekår
 63 Fra de bLe sendt fra nr. 13 bort til nr. 19
 64 Har dette vært en by som deler seg omtrent på midten

[Refreng: Tommy Tee]

65 Så kan du høre byen puste inn
 66 Du finner meg med lua ne'**ri** øya bak i busen din
 67 Jeg er så Ojlo du kan kalle meg for Halvar
 68 Lompa, **'Barong**, Beckers, GamLa
 69 Og de hører på meg overalt
 70 Ensjo til Ellingsrud, hele byen kant til kant
 71 Jeg er så Ojlo du kan kalle meg for Nilsen
 72 Så la meg sende ut en hilsen

[Outro: Don Martin & Tommy Tee]

73 Så kan du høre byen puste ut?
 74 Her er en hilsen fra en oJlogutt
 75 Så kan du høre byen puste ut?

76 Her er en hilsen fra en ofloogutt

Oslo vest: Erik og Kriss: Bærumsgrammatikk

[Vers 1]

1 Bygda kalles Bærum,
2 alt annet kalles mad slum
3 Solarium er homsegrill man bruker for å bli tanned brun
4 Å læxe'n er å slapp' av
5 her blir aldri noe rappa
6 for alle her har sponsor, og sponsor kalles pappa
7 Pappa kalles aksjemekler
8 onkel kalles skipsreder,
9 Erik kalles arving og fremtidig bedriftsleder
10 Penger heter Mastercard,
11 hjuL kalles Jag,
12 er du utstøtt og mobba, er det fordi du er en fæL fag
13 Å prøve er å ta risk'n,
14 data kalles harddisk'n
15 Visa-kort er drinker til gode bak bardisken.
16 Telemark er folkesport,
17 villa er bosted
18 Kragerø er sommerspot,
19 å chille er å roe ned
20 bo ved pent strøk er selvfølgelighet
21 vi er bedre enn de andre, noe vi selvfølgelig **vet**
22 Sørgelig heter're når noe er leit
23 som når pappagutter ikke sier **vet**, men sier **veit**
24 er'u hot er'u heit,
25 hannsau er geit
26 streit er en ærlig kar og ærlige folk er greit
27 En cheap spender-bender er en kjiip gjerrig gnier
28 og firesiffret seddel kaller vi for Bærums-tier
29 riktig outfit er Burberry og rosa bånd
30 og piké-skjorte fra Polo kalles Bærums-uniform
31 Bondeland er utmark,
32 jenter der kalles budeier
33 bonde med forretningssans, det kaller vi
for grunneier

[Refreng:]

34 Det er Erik og Kriss som gir **deg** vestkantprat fra Bærum,
 35 kanskje verdens beste vestkantstat
 36 **er**'u født på beste vestkant
 37 og er vestkantramp, så følg bærumsgrammatikken i vår vestkantkamp.
 38 Jeg gir deg bærumsgrammatikk, sosseprat fra pappaguttene
 39 **k**Lysete eller ikke, bitch, det her er sånn vi putter det
 40 om du ikke riktig digge're elle blir kvalm av're
 41 kan du bare drite i det
 42 det her er sånn vi skal ha **det**

[Vers 2]

43 Det her er bærumsgrammatikk,
 44 det her er æresgrammatikk
 45 prøv å vær vår grammatikk,
 46 hør og lær vår grammatikk
 47 der hvor røyking er astma,
 48 astma er glede
 49 røyking i stua
 50 for plasma er TV
 51 Hytta er plassert på både tind og berg
 52 Porschen er parkert,
 53 og beltet er Lindeberg.
 54 Gutta er **g**Lætte,
 55 jenter lager drama
 56 hils på mine venner,
 57 Dolce & Gabbana.
 58 Når jeg står borti bar'n med
 59 dressjakka og slips
 60 smykkene glitrer så mye, skulle tro det var trylletricks
 61 Tolv sylindere er bil,
 62 yacht det er båt
 63 drikken er Cristal og Don Perignon.
 64 Chicks det er damer,
 65 diamanter deres beste venn
 66 smykker er tricks for å få **de** i seng.
 67 Monaco er klassetur,
 68 klassetur til Jimmis,

56 Karine Stjernholm

69 Jimmis er utested.
70 Gjest'n er diddy,
71 diddy er venner,
72 venner er kontakter.
73 Kontrakter er skip, og oljen som de frakter.
74 Gutta liker shopping,
75 shopping er ekstrem sport.
76 Klokka er Jacob,
77 betaling er gullkort.
78 Hjemme er Hofle,
79 til Hofle vi sokner.
80 Leilighet er byen, og byen det er Frogner.
81 Alle vil kjenne meg,
82 om de bare kunne
83 for familietreet mitt det er Forbes 400.

[Refreng]

[Vers3]

84 Aksjer kalles pengelek,
85 risk er investering,
86 lommebok er pengesekk,
87 og skatt er feil fordeling.
88 **K**aviar er snus,
89 champis drikker vi som brus,
90 sommer heter utepils,
91 og ferie kalles cruise.
92 Studium er BI,
93 medisin om du er rå-lur,
94 og sier vi en dag på fjor'n,
95 så mener vi en båttur.
96 Tårnur er det vi stiller Rolexen etter.
97 Det er i Bærum vi har villafest til bobLebadet letter.
98 BobLebad heter jacuzzi,
99 eller fet klamydiakoker,
100 selvforsvar er uzi,
101 en som sliter kalles loker.
102 Joker er superkort,

- 103 golf kalles supersport,
104 og Bærum på kartet kalles rett og slett for superspot.
105 Drar du damer er’u pimp,
106 i gamLe dager het det dandy,
107 gLa’sport på vintern, det kaller vi for bandy
108 Handy kalles byggmester,
109 helst med eget firma,
110 bLondine kalles sykesøster du helst skulle hatt film av.
111 Grønland er utland og
112 Grünerløkka ukjent,
113 østkanten er slumland,
114 er du sliten er du utbrent
115 utrent er slapp kar,
116 en dvask kar er chubby
117 kødding er betegnelsen på tull
118 og venn er buddy
119 A-ending er uhørt,
120 hytta heter hytten
121 jomfru kalles pen, urørt berte under sytten.
122 Pånnebånd er must,
123 det heter **lyst**, ikke **løst**
124 tørste er en tilstand som på lørdager er størst

[Refreng]

Karine Stjernholm
Førsteamanuensis i nordisk språkvitenskap
Avdeling for lærerutdanning
Høgskolen i Østfold
Postboks 700
1757 Halden
karine.stjernholm@hiof.no

Kan vi *la være* å restrukturere *la være*?

Helge Lødrup

Denne artikkelen handler om setninger som *Ola lot være å synge*. Det har vært sagt at *la være* representerer et tilfelle av restrukturering, reanalyse, leksikalisering eller grammatikalisering. Men det ser ikke ut til å finnes noen analyse av dette. Jeg viser her hvordan *la være* kan behandles innenfor rammen av leksikalsk-funksjonell grammatikk (LFG). Det ser ut til å være nødvendig å anta to mulige analyser av *la være* med infinitiv. For det første kan *la* og *være* sammen danne et komplekst predikat som tar en infinitiv. For det andre kan *la være* danne et komplekst predikat med den etterfølgende infinitiven – i alle fall for noen talere. Grammatisk evidens for denne siste muligheten er blant annet muligheten for såkalte lange passiver som *Ironien kan nesten ikke las være å pekes på* (www).

Nøkkelord: norsk syntaks; restrukturering; komplekse predikater; lette verb; lange passiver

1 Innledning¹

Denne artikkelen handler om setninger som (1).

(1) Ola lot være å synge

Jeg vil vise at det finnes ikke bare én, men faktisk to muligheter for restrukturering her. Ikke bare kan *la være* restruktureres til ett komplekst predikat – denne muligheten gjelder også helheten *la være å synge*, i alle fall for enkelte talere.

Komplekse predikater har vært diskutert i noen tiår i ulike grammatiske rammeverk (se f.eks. Butt 1995, Alsina 1996, Wurmbrand 2001, 2004, Cinque

1. Dette arbeidet ble presentert på MONS 17, november 2017. Jeg vil gjerne takke for innspill fra tilhørere der, og for kommentarer fra NLTs anonyme konsulenter,

2006, Lødrup 2014a). Et komplekst predikat består av to eller flere verb som har gått sammen til ett predikat – dette omtales gjerne som restrukturering eller reanalyse. Det komplekse predikatet kan så undergå grammatiske prosesser som normalt er forbeholdt enkeltverb. En slik prosess er passivering, som virker på hele det komplekse predikatet *forsøke å gjøre* i (2).

(2) Vi må forsøke å gjøre dette → Dette må forsøkes å gjøre(s)

Slike passiver kalles gjerne lange passiver (Lødrup 2014a). I en lang passiv er passivsubjektet et internt argument for det underordnede verbet. Dette verbet har gjerne passiv form i norsk, men noen talere aksepterer også aktiv form (som er eneste mulighet i andre språk, se Wurmbrand & Shimamura 2017). Jeg vet ikke om alternative analyser av setninger som (2). Legg spesielt merke til at (2) ikke kan analyseres som et tilfelle av subjekt-til-subjekt-løfting, for *forsøkes* tillater ikke slik løfting.²

Språk varierer når det gjelder i hvilken grad de tillater restrukturering. Men når de gjør det, er det verb med samme betydninger som går igjen som mulige førsteverb i språk etter språk (Wurmbrand 2001: 342-45). Noen viktige grupper er kausativer og kausativlignende verb (f.eks. *få, la*), aspektuelle verb (f.eks. *fortsette*), irrealisverb (f.eks. *forsøke*), og sterke implikative verb (f.eks. *unnlate, glemme, våge*).

Komplekse predikater er på en måte et fenomen i utkanten av grammatikken. Det er få verb som tillater det. Setninger som viser restrukturering, ligger av og til på grensen av hva man aksepterer, og det er variasjon mellom talere. Dette gjelder ikke bare norsk, se f.eks. Reis & Sternefeld (2004) om tysk, Hobæk Haff & Lødrup (2016) om fransk, og Wurmbrand & Shimamura (2017: 203-4) om engelsk.

Verbet *la* og dets motsvarigheter har spilt en rolle i litteraturen om komplekse predikater i germansk (f.eks. Taraldsen 1983, 1991, Platzack 1986, Vikner 1987, Gunkel 1999, Pitteroff 2014, 2015, Lødrup 2017). Det ser ut til å være ukontroversielt at setninger som (3)–(5) involverer restrukturering. (At (3) og (4) er arkaiske i moderne norsk, er en annen sak.)

2. Det passive *forsøkes* skiller seg fra passive subjekt-til-subjekt-løftingsverb som f.eks. *hevdes* blant annet ved at det ikke tillater at subjektet er formelt, som i (i), eller en idiombit, som i (ii).

(i) Det hevdes / *forsøkes å være ulver i skogen
 (ii) Helvetet hevdes / *forsøkes å bryte løs på mandag

- (3) Vi lot løslate fangene
- (4) Vi lot fangene løslate
- (5) Fanger lar seg gjerne løslate

Fokus her er altså *la være*, som finnes i norsk og dansk (*lade være*).³ *la være* nevnes av og til som et tilfelle av restrukturering, reanalyse, leksikalisering eller grammatikalisering (f.eks. Faarlund et al. 1997: 1010, Havnelid 2015: 66, Aagaard 2016: 77 om norsk, Hansen & Heltoft 2011: 1007, Hansen 2016 om dansk).⁴ Men det finnes ingen lengre diskusjon av dette. Denne artikkelen handler om hvordan slike intuisjoner kan gjøres rede for innenfor rammen av leksikalsk-funksjonell grammatikk (LFG).

Strukturen i artikkelen er slik: Del 2 viser at en setning med infinitiv som *Ola lot være å synge* ikke har samme analyse som *Ola lot dette være*. Del 3 argumenterer for at *la* og *være* er restrukturert til ett komplekst predikat i en setning som *Ola lot være å synge*, og del 4 utvider denne analysen til setninger med PP som *Ola lot være med den slags*. Del 5 gir evidens for at i alle fall noen talere tillater videre restrukturering, slik at det komplekse predikatet *la være* restrukturerer med den følgende infinitiven til et nytt komplekst predikat (f.eks. *la være å synge*).

2 *la* som løftingsverb

la være tar gjerne en infinitiv som komplement, som i (6), men det kan alternativt ta et nominalt ledd, som i (7). Komplementet kan også realiseres som null, som i (8), når det er underforstått fra den språklige eller ikke-språklige konteksten.

- (6) Ola lot være å synge
- (7) Ola lot dette være
- (8) La være!

3. Svensk har *låta bli* (Teleman et al. 1999: 713), og i noen grad er *bli* også mulig i norsk.
(i) Vil du la bli å kløre på bolla (NoWaC)

4. Faarlund et al. (1997: 1010) sier at *la være* er “nesten grammatikalisert som eit slags “hjelpesverb” for nekting”. Denne funksjonen er viktigere i dansk. Negering av imperativer gjøres normalt med *lade være* - muntlig dansk bruker nødvendig *ikke* her (Hansen & Heltoft 2011: 1106-7).

Bruken av *være* trenger en kommentar. Uttrykket *la være* betyr som helhet ‘unnlate, unngå’. Man kunne kanskje tenke seg at *være* her er kopula med et underforstått predikativ som f.eks. “i fred”. Men det virker mer nærliggende å si at det er en egen bruksmåte av *være*, som da er et uakkusativt verb med betydningen ‘forbli ugjort’ (om handling) eller ‘forbli uaffisert’ (om person eller ting). Bruksmåten finnes i noen ganske få andre kontekster, som i (9), og har den spesielle egenskapen at den i utgangspunktet bare forekommer i infinitiv (men den kan ha andre former enn akkurat *være* – mer i del 5).

(9) Det får heller *være*

Spørsmålet er så hvordan strukturen er i en setning som (7). Det er neppe nødvendig å anta restrukturering her. Setningen kan analyseres som ordinær subjekt-til-objekt-løfting, hvor objektet altså ikke får noen tematisk rolle av *la*, bare av *være*. Dette er relativt ekvivalent til å si at theme-argumentet og infinitiven utgjør en småsetning.

For setning (7) blir verbets argumentstruktur som i (10). Her er XCOMP den predikative funksjonen til infinitiven. Objektet får ingen tematisk rolle av *la*, dette er markert ved at det står utenfor hakeparentesene. Den funksjonelle strukturen blir som i (11). Her angir den buede linjen strukturdeling: infinitivens subjekt er samme argument som objektet til *la*. (Alle funksjonelle strukturer er forenklet slik at bare den mest nødvendige informasjonen er med.)

(10) *la* < agens theme >
 | |
 <SUBJ XCOMP> OBJ

(11)

PRED ' <i>la</i> <SUBJ XCOMP> OBJ' SUBJ ' <i>Ola</i> ' OBJ ' <i>dette</i> ' XCOMP SUBJ PRED ' <i>være</i> <SUBJ>' VERBFORM PRET
--

(Note: A blue arrow in the original image points from the 'SUBJ' label in the inner box to the 'OBJ' label in the outer box.)

Hvordan skal man så analysere setninger med infinitiv? Man kunne kanskje tenkt seg å gi (12) med infinitivkomplement den samme analysen som (13) med nominalt objekt.

(12) Ola lot være å synge

(13) Ola lot dette være

Hansen & Heltoft (2011: 1007) antyder at setninger som (12) og (13) en gang må ha hatt samme analyse. Men slik er det neppe i dag. Ett argument er forskjellen i leddstilling, infinitiven må stå etter *være*, mens et nominalt objekt må stå foran *være*.⁵ Et annet argument mot at infinitiven er objekt, er at den ikke kan bli subjekt i passiv, som i (14). Det kan et nominalt objekt i en ordinær subjekt-til-objekt-løftingssetning - i alle fall i noen grad, som i (15).

(14) *Å prate med ham skal las være

(15) bikkja skal las være i fred

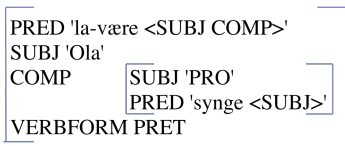
minimais08.diskusjonsforum.no/minimais08-about299.html 7.8.2017

Vi har sett i del 2 at en setning med *la* og *være* og infinitiv, som (12), vanskelig kan ha samme analyse som subjekt-til-objekt-løftingssetningen (13). (Nok et argument for dette er gitt under, etter eksemplene (19)–(20).)

3 Restrukturering: [*la være*] å synge

I setningene med *la* og *være* og infinitiv antar jeg at *la* og *være* er restrukturert til ett komplekst predikat. I LFG er komplekse predikater representert i den funksjonelle strukturen (det syntaktiske treet kan være det samme som for en lignende setning uten restrukturering). Den funksjonelle strukturen for (12) er da som i (16), hvor COMP er en funksjon for setningskomplementer.

(16)

5. Det forekommer at infinitiven er representert i objektposisjonen av et formelt objekt. Det må vel da sees som ordinær subjekt-til-objekt-løfting.

(i) jeg lar det være å kommentere oversettelsene deres

www.hildechristina.com/vakkerhud-no-presentasjon-og-info/ 3.7.2016

Ved restrukturering blir argumentstrukturene til *la* og *være* slått sammen. (Dette er her ment å være en synkron prosess, men se del 5.) Utgangspunktet er at *la* kan opptre som et såkalt “lett verb”. Det interne argumentet til *la* er da ikke en tematisk rolle, men en åpen posisjon, som i (17) under. Når *la* restrukturerer med *være* til et komplekst predikat, blir denne åpne posisjonen fylt av det semantiske argumentet til det underordnede verbet *være*. (Alsina 1996: 201–3 har noe om teknikalitetene her.) Agensrollen til *la* blir realisert som subjekt for hele det komplekse predikatet, som i (18). Den interne argumentposisjonen til det uakkusative *være* blir realisert av infinitiven, som blir komplement for hele det komplekse predikatet.⁶ Jeg går ut fra at *la være* alltid er restrukturert når det tar en infinitiv.

(17) *la* < agens < .. >>

(18) *la være* < agens < theme >>
 | |
 <SUBJ COMP>

Legg merke til at (17) ikke representerer noen generell mulighet for restrukturering, i motsetning til de bruksmåtene av *la* som finnes i (3)–(5) over. Det er bare det uakkusative *være* som opptrer som annetverb her, det finnes f.eks. ikke noe **Vi lot utstå å synge*.

Det komplekse predikatet *la være* kan i noen grad passiveres.

(19) det er iallefall ingen som hentyder at det skal las være å prate med en av de
<http://www.fjellforum.no/forums/topic/2426-hvorfor-er-norrøna-dyrere-enn-bergans/?page=3> 5.1.2016

(20) (..) i hvilken grad det blir latt være å svare på vurderingen
bora.uib.no/bitstream/handle/1956/7707/116216584.pdf?sequence=1 5.1.2016

6. Det kan tenkes ett argument for at infinitiven ikke har funksjonen COMP, men heller objekt. En COMP kan vanligvis ikke inngå i en ubegrenset avhengighet (Dalrymple & Lødrup 2000), men det er vel ikke umulig her.

(i) Å synge tror jeg vi lar være

Dette kan kanskje sees i sammenheng med den såkalte Higgins’ generalisering, som gjengis slik i Dalrymple & Lødrup (2000): “A clausal argument can enter into an unbounded dependency only if it is in an NP position, i.e. a position in which an NP is possible as an alternative to the clausal argument.”

En slik passiv må være upersonlig, for det komplekse predikatet kan ikke ta noe argument som egner seg som passivsubjekt.⁷ Derimot har subjekt-til-objekt-løftingsverbet *la* ingen upersonlig passiv, sammenlign eksempel (21) med eksempel (15) over. Dette gir nok et argument for at setninger som (12) og (13) over, med henholdsvis infinitivkomplement og nominalt objekt, må ha ulik grammatisk analyse. (To andre argumenter er nevnt i del 2, under eksemplene (12)–(13).)

(21) *Det skal las en bikkje være i fred

Det er et generelt fenomen i komplekse predikater i norsk, og enkelte andre språk, at det andre verbet i noen grad kan ta samme bøyingsform som det første, som et alternativ til infinitiv. Dette kan sees som en form for kongruens. Det er vanlig i imperativ, som (22) (Havnelid 2015), og dessuten i partisipp i uformelt språk, som (23) (Aagaard 2016). (Mer om dette i del 5.)

(22) Så vennligst slutt å kveruler (NoWaC)

(23) Har som regel klart å vært venner med ekser (NoWaC)

Ut fra analysen som er gitt, skulle man forvente at *være* kan ta samme bøyingsform som *la*. Det er lett å finne data som støtter dette for imperativs del, som (24), men det er mer å si om formen *vær* – se under. Partisippkongruens ved *være* ser ut til å være mer marginalt, men eksempler finnes på web, som (25).

(24) La vær å tenke på det (NoWaC, fra Havnelid 2015:44)

(25) Hadde nok også dratt bort og latt vært å ta telefonen.

www.klikk.no/forum/foreldre/topic/137358664-idiot-av-en-samboer/ 19.7.2017

Vi har sett i del 3 at *la* og *være* kan være restrukturert til ett komplekst predikat, som tar den følgende infinitiven som komplement.

7. Setninger som (19)–(20) viser at kontrolløren for subjektet til den underordnede infinitiven ikke behøver å være syntaktisk realisert. Infinitiven må derfor ha PRO som subjekt. Den kan ikke få sitt subjekt gjennom strukturdeling som i (11) over, for strukturdeling krever at en kontrollør må være til stede i den funksjonelle strukturen.

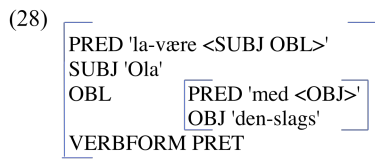
4 Restrukturering: [*la være*] med den slags

la være har en bruksmåte som ikke har vært nevnt: det kan ta en PP med *med*.

(26) Ola lot være med den slags

(27) Ola lot være med å synge

Restruktureringsanalysen kan også anvendes her. Den eneste forskjellen fra setningene med infinitiv er at det er en PP med *med* som realiserer den interne rollen til det komplekse predikatet. I den funksjonelle strukturen går jeg ut fra at PPen er en OBL (oblik), en funksjon for valensbundne adverbialer. Den funksjonelle strukturen blir da som i (28), og argumentstrukturen som i (29).

(29) la være <agens < theme >>

Det virker kanskje merkelig at et setningskomplement alternerer med en PP. Men slik alternasjon er vanlig (Dalrymple & Lødrup 2000, Lødrup 2004), og finnes også f.eks. ved aspektuelle verb.

(30) Ola fortsatte (med) å spille munnspill

(31) Ola fortsatte med musikk

Som en kuriositet kunne det nevnes at reanalyserte setninger med PP helt marginalt kan gi grunnlag for personlige passiver. Objektet for *med* realiseres da som passivsubjekt, som i den danske setningen (32).

(32) Mange ting man har besvær med klares bedst ved at la's vær med

(Piet Hein: *Gruk fra alle årene IV*, København, Borgen 1995)

Vi har sett i del 4 at restruktureringsanalysen også kan anvendes i setninger hvor *la* og *være* tar en PP med *med*.

5 Restrukturering: [*lavær å synge*]

Den analysen som nå er gitt, er alt som trengs for å gjøre rede for måten *la være* brukes på av mange språkbrukere. Men i likhet med andre predikater som viser tendenser til restrukturering, er det variasjon i bruken av *la være*, og den analysen som er gitt, vil være utilstrekkelig for i alle fall noen språkbrukere.

la være kan nemlig restrukturere med komplementverbet sitt. I gjenomgangseksempelet *Ola lot være å synge* blir da *la være å synge* ett komplekst predikat. Dette går jeg ut fra er en fakultativ mulighet, slik restrukturering oftest er (se f.eks. Wurmbrand 2004). Den funksjonelle strukturen blir da som i (33), og argumentstrukturen som i (34). (Linjen i (34) betyr at rollene identifiseres med hverandre og realiseres av samme syntaktiske argument.)

(33)

PRED ' <i>lavær-synge</i> <SUBJ>'
SUBJ ' <i>Ola</i> '
VERBFORM PRET

(34) *lavær synge* <agens <agens>>
 └──────────┘
 <SUBJ>

Et komplekst predikat må motiveres ved at de involverte verbene sammen behandles som ett predikat i en monoklausal struktur⁸ – det komplekse predikatet må altså kunne være gjenstand for grammatiske prosesser som normalt bare kan virke på ett verb. Et sterkt argument gjelder muligheten for lange passiver, som (35)–(37). I disse setningene er det komplekse predikatet passivert som helhet. Passivsubjektene tilsvarer objektet eller det oblike objektet for infinitiven etter *være*.

(35) Som om ingenting som sies, gjøres eller las være å gjøre noensinne skal få konsekvenser
<https://vgd.no/kultur-og-fritid/ufo-og-alternative-teorier/tema/1838738/tittel/viktig-lesing-for-alle-her/side/7> 29.8.2018

8. Jeg tillater meg å se bort fra at enkelte forskere regner med en versjon av restrukturering som ikke nødvendigvis resulterer i en monoklausal struktur. Den underordnede setningen er da redusert på en eller annen måte (Wurmbrand 2001:10-15).

- (36) Ironien (..) kan nesten ikke las være å pekes på
<http://vgd.no/samfunn/likestilling/tema/1728998/tittel/sinte-eldre-kvinner>
5.1.2016
- (37) tror dette er et viktig tema som ofte blir latt være å snakke om
lykkelita.blogg.no/1378248327_04092013.html 5.1.2016

På samme måte finnes det en viss mulighet for at en presenteringssetning kan dannes på grunnlag av et komplekst predikat (Holmberg 2002: 122). I (38) er *noen* det presenterte objektet for *la være å komme*.

- (38) Jeg skulle ønske det kunne la være å komme noen (konstruert)

Endelig kan det siste verbet kongruere i form med bøyingsformen til *la*.

- (39) La være å gjør noen kåte
<https://www.ung.no/vote/?idVote=261> 18.7.2017
- (40) Jeg kunne jo selvfølgelig latt være å sagt noe som helst... (NoWaC, fra Aagaard 2016: 77)

Denne kongruensmuligheten følger av at konstruksjonen er monoklausal (Niño 1997, Sells 2004, Lødrup 2014a, 2014b).⁹ De to verbene bidrar med grammatisk informasjon til samme funksjonelle struktur. Hvis de f.eks. er partisipper, bidrar de begge med [VERBFORM PARTISIPP]. Det er ingenting i veien for at slik informasjon skal komme fra to kilder. Setning (41) får da den funksjonelle strukturen (42).

- (41) hvis Ola hadde latt være å sunget ..

- (42)
PRED 'lavær-synge <SUBJ>'
SUBJ 'Ola'
TYPE KONTRAFAKTISK
VERBFORM PARTISIPP

9. Også når *la* tar subjekt-til-objektløfting, forekommer slik kongruens i tekst.
(i) Hadde jeg vært deg hadde jeg latt knærne fått mye ro (NoWaC, fra Aagaard 2016: 83)
Det virker rimelig å anta som Aagaard (2016: 64-65) at også dette kan være et tilfelle av restrukturering. Flere språk har tilsvarende verb med egenskaper dels som subjekt-til-objektløftingsverb og dels som restrukturingsverb (se f.eks. Rowlett 2007 om fransk *laisser* 'la').

Setning (43), som har siste verb i infinitiv, får samme funksjonelle struktur som (41), som har siste verb i partisipp.

(43) hvis Ola hadde latt være å synge ..

Jeg følger den tradisjonelle antagelsen at infinitiv er en umarkert verbform som ikke har noen spesifisering av grammatiske trekk. En slik underspesifisering av VERBFORM er kompatibel med [VERBFORM PARTISIPP].

Hvordan kan man så analysere setninger hvor *la være* og det følgende verbet utgjør ett komplekst predikat? Ved første øyekast kan det se ut som om analysen fra del 3 kan appliseres også her. Det er nemlig en generell mulighet for at restrukturering kan omfatte flere verb, det følger av seg selv når alle verbene, bortsett fra det siste, tillater restrukturering. Lange passiver gir klare eksempler (Lødrup 2014a: 380).

(44) Det skjemaet må forsøkes å huskes å brukes

Men det er to problemer med dette. For det første kan ikke *være* være et restrukturingsverb - det er enverdig, så det tar ikke noe verbalt komplement som det kunne restrukturere med. Det er ikke *være* som muliggjør restrukturering, men helheten *la være*. Det er slående at *la være* har en betydning som kan parafraseres med ‘unnlate’ eller ‘unngå’, som begge er restrukturingsverb. Slike verb tilhører gruppen av sterke implikative verb (andre er f.eks. *glemme*, *våge*). Slike verb kan være restrukturingsverb i ulike språk (Wurmbrand 2001:342–45).¹⁰ Norsk tillater lange passiver med *unnlate* og *unngå* som (45)–(46).

10. Eksempler er de franske verbene *éviter* ‘unngå’ og *omettre* ‘unnlate’, som forekommer i lange passiver. Setningene (i) - (ii) er fra *www* (fra Hobæk Haff & Lødrup 2016).

- (i) il y a des choses qui sont évitées d’être dites
det der har ART ting som er unngått å være sagt
‘Det finnes ting som unngås å sies’
www.lesdragonsdassgard.com/t24077p20-un-petit-n... 21.11.2014
- (ii) mais ce qui est omis d’être écrit est que la véritable note est 18.2
men det som er unnlatt å være skrevet er at den virkelige karakter er 18.2
‘Men det som unnlates å skrives er at den virkelige karakteren er 18.2’
www.jeuxvideo.com/.../1-50-15747451-1-0-1-0-ok... - 20.11.2014

- (45) det som er viktig unnlates å snakkes om
www.minervanett.no/for-en-ny-valgreform 1.4.2013
- (46) Følgende legemidler bør unngås å tas sammen med Lithionit
<https://myhealthbox.eu/nb/medikament/Lithionit42mg/567939> 12.3.2018

For det andre er det klart at *være* er uberørt av de grammatiske prosessene som virker på det komplekse predikatet (lang passiv, trekkongruens, presentering). De foregår ikke bare uavhengig av egenskapene til *være*, men berører heller ikke formen på det. Særlig er det slående at *være* kan opptre i en lang passiv når det selv ikke kan passiveres, og ikke har noen passiv form. Når verbet som følger *la være* får trekkongruens, deltar ikke *være* i prosessen. Verbet som følger *latt være* kan få partisippform uten at *være* er berørt, som vi ser i (40) over. Riktignok er det mulig å finne noen ganske få eksempler på *www* hvor både *være* og det følgende verbet får partisippform, som (47) – dette kan ikke analysen redegjøre for.

- (47) Har latt vært å lest nyheter på noen dager nå
[www.sidetmedord.no/Forum/Angst/Jeg-er-et-vrak/\(msgid\)/55056](http://www.sidetmedord.no/Forum/Angst/Jeg-er-et-vrak/(msgid)/55056) 23.6.2017

Slike setninger virker mindre akseptable, og når man legger dem til side, er det altså *la være* som helhet som restrukturerer med det etterfølgende verbet. *være* bare “er der”, og deltar ikke i grammatiske prosesser. Det ser ut til at *være* er blitt en del av et leksikalisert uttrykk, og har mistet sine grammatiske og semantiske egenskaper.¹¹ Et argument for dette synet er at formen *vær* kan brukes som alternativ til *være*, også utenom de tilfellene der *la* er imperativ, som (48)–(52). Det samme er tilfelle i dansk (Hansen & Heltoft 2011: 1007-8). Det finnes ingen fonologisk motivasjon for dette, og ingen generell prosess som er uavhengig av *la*.

- (48) man kan jo ikke la vær å smile av skjønn Yvonne
krinterior.blogspot.com/2015/04/anbefaling-interirbutikker-pa-nett.html 29.8.2018

11. Den samme intuisjonen kommer til uttrykk på en litt annen måte i INESS-prosjektets maskingrammatikk for bokmål (<http://clarino.uib.no/iness/xle-web>). Der blir *være* analysert som PRT, altså partikkel, i setninger hvor *la være* tar infinitiv.

- (49) Du må velge aktivt å la vær å skade deg
<https://www.ung.no/oss/psykisk/260237.html> 12.3.2018
- (50) Milliardæren Trump lar vær å trimme øyenbrynene
<https://www.nettavisen.no/okonomi/trump-skremmer-med-yenbrynene/1044511.html> 12.3.2018
- (51) Lot vær å føre regnskap i syv år
<https://www.moss-avis.no/nyheter/lot-var-a-fore-regnskap-i-syv-ar/s/2-2.2643-1.3980801> 29.8.18
- (52) hver tiende har latt vær å kjøpe nødvendig medisin
<https://www.dinside.no/okonomi/disse-er-ikke-rike/62028293> 12.3.2018

I webtekster finner man ikke så sjelden *lavær* skrevet som ett ord i infinitiv og imperativ.

- (53) er det så viktig for dem, så lavær og skriv under!
<https://forum.klanen.no/showthread.php?26146-Streik-i-Tippeligaen-til-helgen/page3> 29.8.2018
- (54) Jeg har faktisk klart å lavær å kjøpe tilbake aksjene jeg solgte
forum.hegnar.no/post.asp?id=20890699 4.7.2017

I østnorsk kan imperativ *lavær* uttales som ett fonologisk ord med trykk på første stavelse og tonem 2. (Ellers har *være* trykk, mens *la* er trykklett.) Dette må forstås som samme trykkmønster som i f.eks. ²*kast-ut*.¹²

Til tross for at *være* intuitivt hører sammen med *la*, er det klart at de to ikke danner noen enhet i konstituentstrukturen. Både subjekt og adverbialer kan komme mellom dem, som i (55).

- (55) Hvorfor lar ikke Ola være å synge?

12. Det ser ut til at enkelte talere har restrukturert *la* og *være* som ett verb. På www kan man finne noen eksempler på at *lavære* er bøyd som et svakt verb.

- (i) Hun blir sikkert sur og laværer å komme
<https://forum.kvinneguiden.no/topic/568303-hjelp/> 16.08.2018
- (ii) at jeg laværte å klø eller rive
miss-nerland.blogspot.com/2009/04/okei-dagen-er-ikke-helt-perfekt.html
16.08.2018
- (iii) Men jeg ville muligens ha lavært å spise bringebærmouseen.
<http://forum.lavkarbo.no/archive/index.php/t-12606.html> 16.08.2018

Hansen & Heltoft (2011: 1008) kaller det reduserte *være* et inkorporert adverbial. Men de opererer med et vidt inkorporeringsbegrep (Hansen & Heltoft 2011: 939–54), og det er ikke åpenbart hva som ligger i dette. Jeg antar at det reduserte *være* er et ord uten semantisk form som er funksjonelt hode i den verbale frasen som *la* tar – i konstituentstrukturen. I den funksjonelle strukturen er det usynlig. (Det reanalyserte *la være* må altså ha en leksikoninnførsel hvor *la* i konstituentstrukturen selekterer en verbal projeksjon med det “tomme” *være* som funksjonelt hode.)

Det ser ut til å ha vært en diakron utvikling her. Se igjen på gjennomgangs-eksempelet.

(56) Ola lot være å synge

Som utgangspunkt kan man ta antagelsen i Hansen & Heltoft (2011: 1007) om at slike setninger en gang hadde samme analyse som setninger med et nominalt objekt - det vil her si at infinitiven var objekt i en subjekt-til-objekt-løftingskonstruksjon. Så har *la* og *være* restrukturert til ett komplekst predikat som tar infinitiven som komplement. Dette er et tilfelle av grammatikalisering, på den måten at *la* forandrer status fra leksikalsk verb til lett verb. Så er det i alle fall noen talere som har reanalysert *la være* fra å være et komplekst predikat som er dannet av to verb, til å bli et predikat som består av *la* pluss en meningsløs bit *vær(e)*. Dette predikatet kan så restrukturere med den etterfølgende infinitiven. Dette er ytterligere grammatikalisering, ettersom *være* nå har mistet sin leksikalske status, og gått over til å bli et tomt funksjonelt hode. Et mulig argument for at det komplekse predikatet er blitt reanalysert før det restrukturerer med den etterfølgende infinitiven, er at den ikke-kongruerende (ikke-imperative) formen *vær* også forekommer i tekst når *la vær(e)* ikke tar en infinitiv som det kan restrukturere med (som i dansk, Hansen & Heltoft 2011: 1008).

(57) Hvor vanskelig kan det være å la vær med alle disse stygge ordene (NoWaC)

(58) Claus lar vær med å stille noen spørsmål (NoWaC)

(59) Kunne sagt mye om dette, men lar vær (NoWaC)

Den skisserte utviklingen virker ikke så unaturlig. Utgangspunktet er en sekvens av verb som er frekvent. Søk i NoWaC-korpuset viser at når *la* (lemma) står rett foran en infinitiv, er denne infinitiven *være* i 84% av tilfellene. Stikkprøver i treffene indikerer at den dominerende bruksmåten av *være* her er den som kan

restrukturere, altså det uakkusative *være* som betyr ‘forbli ugjort’ eller ‘forbli uaffisert’. (Men andre bruksmåter forekommer, jf. f.eks. *Denne kan du la være blank.*)

Det som skjer, er at *la være* blir leksikalisert og grammatikalisert. Det må antas å ha fått sin egen ordinære leksikoninnførsel, som i (60), slik at det ikke behøver å dannes “på nytt” fra det lette verbet *la* pluss *være*. Denne nye leksikoninnførselen gir for noen talere grunnlag for utviklingen av et nytt lett verb *la(-) vær(e)*, som i (61), som kan restrukturere med infinitiven. (Linjen betyr at rollene identifiseres med hverandre og realiseres av samme syntaktiske argument.)

(60) *lavær* < agens theme >
 | |
 <SUBJ COMP>

(61) *lavær* < agens < .. >>
 |

Argumentstrukturen (61) er utgangspunkt for restrukturering med infinitiven. For *la være å synge* blir argumentstrukturen som i (62).

(62) *lavær synge* < agens < agens> >
 |
 <SUBJ>

6 Konklusjon

la være er spesielt på den måten at det – i alle fall for noen talere – har restrukturering i to omganger: Først restrukturering av *la* og *være* til komplekst predikat, så en leksikalisering av dette predikatet, og deretter ny restrukturering med den følgende infinitiven. En frekvent sekvens som *la være* står lagelig til for hogg for leksikalisering, ikke minst når annen del skiller seg sterkt fra den ordinære bruken av verbet. Videre har både *la* og det leksikaliserte *la være* den typen syntaks, og ikke minst semantikk, som fremmer restrukturering. Så da kan vi nesten ikke *la være*.

Korpus

NoWaC (Norwegian Web as Corpus)

<http://www.hf.uio.no/iln/om/organisasjon/tekstlab/prosjekter/nowac/index.html>

Referanser

- Aagaard, Teodor Ekblad. 2016. *Doble partisipper i norsk: Verbal trekkongruens og restrukturering*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo.
- Alsina, Alex. 1996. *The Role of Argument Structure in Grammar: Evidence from Romance*. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Butt, Miriam. 1995. *The Structure of Complex Predicates in Urdu*. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Cinque, Guglielmo. 2006. *Restructuring and Functional Heads*. New York: Oxford University Press.
- Dalrymple, Mary & Helge Lødrup. 2000. The grammatical functions of complement clauses. I Butt, Miriam & Tracy Holloway King (red.) *Proceedings of the LFG00 Conference*. CSLI Publications.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gunkel, Lutz. 1999. Causatives in German. *Theoretical Linguistics* 25-2/3, 133–160.
- Hansen, Erik. 2016. LAVÆR! *Folia Scandinavica* 20, 51–56.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Havnelid, Inga Margrethe. 2015. “Prøv å fakk skurken som gjemmer seg på Manhattan”: Om dobbel imperativ i norsk. Masteroppgave. Universitetet i Oslo.
- Higgins, F. R. 1973. On J. Emonds’s analysis of extraposition. I Kimball, John P. (red.), *Syntax and Semantics 2*. New York: Academic Press, 149–195.
- Hobæk Haff, Marianne & Helge Lødrup. 2016. Où en est le “passif long” en français? *Syntaxe et sémantique* 17, 153–73.
- Holmberg, Anders. 2002. Expletives and agreement in Scandinavian passives. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 4-2, 85–128.
- Lødrup, Helge. 2004. Clausal complementation in Norwegian. *Nordic Journal of Linguistics* 27-1, 61–95.
- Lødrup, Helge. 2014a. Long passives in Norwegian: Evidence for complex predicates. *Nordic Journal of Linguistics* 37-3, 367–391.

- Lødrup, Helge. 2014b. How can a verb agree with a verb? Reanalysis and pseudocoordination in Norwegian. I Butt, Miriam & Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG14 Conference*. Stanford, CA: CSLI Publications, 367–86.
- Lødrup, Helge. 2017. Reflexive sentences with *la* ‘let’ in Norwegian – active or passive? I Rosén, Victoria & Koenraad De Smedt (red.) *The Very Model of a Modern Linguist: In Honor of Helge Dyvik*. BeLLS 8, 167–82.
- Niño, Maria-Eugenia. 1997. The multiple expression of inflectional information and grammatical architecture. I Corblin, Francis, Danièle Godard & Jean-Marie Marandin (red.): *Empirical Issues in Formal Syntax and Semantics*. Bern: Peter Lang, 127–47.
- Pitteroff, Marcel. 2014. Non-Canonical *lassen*-Middles. Avhandling. Universitetet i Stuttgart.
- Pitteroff, Marcel. 2015. Non-canonical middles: A study of personal *let*-middles in German. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 18-1, 1–64.
- Platzack, Christer. 1986. The structure of infinitive clauses in Danish and Swedish. I Dahl, Östen & Anders Holmberg (red.): *Scandinavian syntax*. Institute of Linguistics, University of Stockholm, 123–137.
- Reis, Marga & Wolfgang Sternefeld. 2004. Review article of Susanne Wurmbrand ‘Infinitives Restructuring and Clause Structure’. *Linguistics* 42-2, 469–508.
- Rowlett, Paul. 2007. Cinque’s functional verbs in French. *Language Sciences* 29-6, 755–786.
- Sells, Peter. 2004. Syntactic information and its morphological expression. I Sadler, Louisa & Andrew Spencer (red.): *Projecting Morphology*. Stanford, CA: CSLI Publications, 187–225.
- Taraldsen, Tarald 1983 *Parametric Variation in Phrase Structure: A Case Study*. Avhandling, Universitetet Tromsø.
- Taraldsen, Tarald. 1991. A directionality parameter for subject-object linking. I Freidin, Robert (red.): *Principles and Parameters in Comparative Grammar*. Cambridge, MA: MIT Press, 219–268.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska akademiens grammatik. Bind 4*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Vikner, Sten. 1987. Case assignment differences between Danish and Swedish. I Allan, Robin & Michael P. Barnes (red.): *Proceedings of the Seventh Biennial Conference of Teachers of Scandinavian Studies in Great Britain and Northern Ireland*. London: University College, 262–281.

- Wurmbrand, Susanne. 2001. *Infinitives: Restructuring and Clause Structure*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wurmbrand, Susi. 2004. Two types of restructuring – Lexical vs. functional. *Lingua* 114, 991–1014.
- Wurmbrand, Susanne & Koji Shimamura. 2017. The features of the voice domain: Actives, passives, and restructuring. I d'Alessandro, Roberta, Irene Franco & Ángel Gallego (red.): *The Verbal Domain*. Oxford University Press, 179–204.

Summary

This article discusses sentences like *Ola lot være å synge* ‘Ola let be to sing’ (i.e. Ola refrained from singing). It has been said that *la være* ‘let be’ represents a case of restructuring, reanalysis, lexicalization or grammaticalization. However, no analysis seems to exist. I show how *la være* can be treated within the framework of Lexical Functional Grammar (LFG). It seems to be necessary to assume two possible analyses of *la være* with an infinitive. First, *la* ‘let’ og *være* ‘be’ can together form a complex predicate that takes an infinitive. Second, *la være* can form a complex predicate with the following infinitive – for some speakers. Grammatical evidence for the latter option includes so-called long passives, such as *Ironien kan nesten ikke las være å pekes på* ‘irony.DEF can almost not let.PASS be to point.PASS to’ (i.e. One can hardly refrain from pointing out the irony’).

Helge Lødrup
Professor i lingvistikk
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Universitetet i Oslo
Pb 1102, Blindern
0317 Oslo
helge.lodrup@iln.uio.no

Grunnleggjande spørsmål om språk- endring og norsk språkhistorie

Ein omtale av *Norsk språkhistorie I – Mønster*

Sverre Stausland Johnsen

Denne artikkelen er ein grann omtale og gjennomgang av det fyrste bandet i verket *Norsk språkhistorie*, som er etla til det nye oppslagsverket for emnet. To sider ved framgangsmåten i denne boka vert kritiserte. For det fyrste vert språk-
endringar tekne for å vera målretta og heimevaksne i staden for å vera sjølvdrivne
endringar som spreier seg gjennom sosial tilpassing. For det andre skil ikkje for-
fattarane mellom den norske og norsk-danske utviklingslina i språkhistoria, og
dei tek norskætta og danskætta språktrekk for å gå ut på det same. Attåt vert ei
rekke andre misgrep i boka framlyfte og drøfte. Jamvel om gjennomgangen av
den norske språkhistoria i det store og heile er god, kan ikkje denne fyrsteutgåva
nå målet om å verta det nye oppslagsverket for norsk språkhistorie. Difor er det
von om at ei ny og omvølt utgåve kan koma på marknaden.

Lykelord: Norsk språkhistorie; nynorsk; gamalnorsk; bokmål; norsk-dansk;
dansk; språkendring; målretta utvikling; innovasjon; tilpassing; spreing; hald-
ningar; fonologi; lengd; stavingar; vokalar; *i*-omlyd; verb; Ivar Aasen; ordtil-
fang; lånnord; lågtysk; genitiv

1 Innleiing¹

I 2016 kom det fyrste bandet i verket *Norsk språkhistorie* ut. Denne utgjevinga
skal me halda for eit storhende, for redaksjonen for dette verket etlar at det
mykje godt skal vera det nye vitskaplege oppslagsverket for norsk språkhistorie
(s. 8–9). Tittelen på dette fyrste bandet er *Mønster*, og Helge Sandøy har vore

1. Takk til Klaus Johan Myrvoll, tidsskriftredaktør Janne Bondi Johannessen og to anonyme
fagfellar for gode merknader og innspel til utkast av denne artikkelen.

redaktør. For heile verket er Sandøy og Agnete Nesse redaktørar, og siste bandet i verket kom ut i november 2018.² Etter føreordet i verket skal fyrste bandet taka føre seg “språkstrukturen” og sjå på “korleis språket som form, struktur og grammatisk system utviklar seg” (s. 9).

Det er ikkje reint fåe språkhistoriebøker for norsk på marknaden no. I dette hundreåret har me fått Otnes & Aamotsbakken (1999), Almenningen mfl. (2002), Nesse (2013) og Torp & Vikør (2014). Det som er sams for alle dei, er at dei er for innføringsbøker og lærebøker å rekna. Men bokverket *Norsk språkhistorie* har sett seg mål om å vera “ei vitenskapleg språkhistorie med det målet å vere eit moderne fagleg referanseverk” der “spesialistar har kunna legge breitt fram faglege diskusjonar og refleksjonar” (s. 8–9). Då er det rimeleg at boka må dømast etter det føremålet utgjevarane har gjeve ord for. Slik eg ser det, fører det til at me må kunna setja desse krava:

- Læra og hypotesane kan ikkje vera særleine, men må i hovudsaka stå for ålment godteken lærdom. I dei tilfella der det ikkje finst noka semje, bør ein få fram dei mest kjende framlegga frå litteraturen.
- Det må vera rikeleg med tilvisingar til dei stadene tilfanget og hypotesane er tekne frå, so at lesarane kan etterprøva det som er skrivne.
- Framstillinga må vera eit heller fullt utval av dei viktigaste fenomenena i den norske språkhistoria, og kan ikkje berre vera eit utval av dei tinga forfattarane har hatt hug til å seia noko om.

Ein dom om desse krava er stetta, må koma fyrst etter ein gjennomgang av dei seks kapitla i boka. Fyrste kapitlet, “Språkending”, skriv ålment om fenomenet språkending og om korleis nye språktrekk kjem fram og spreier seg. Andre kapitlet, “Fonologi”, er om lydendingar og ombrøyte i lydssystemet. Tredje kapitlet, “Morfologi”, er om endringar i ordbøyinga og ordlaginga. Fjerde kapitlet, “Syntaks”, tek føre seg endringar i ordfylgja. Femte kapitlet, “Ordforrådet”, tek opp endringar i ordtilfanget. Sjette og siste kapitlet, “Tekst og sjanger”, er ein gjennomgang av skriftkunne og ymse tekstsjangrar i den norske historia. So kjem det ei liste med alle tilvisingane i boka, ei liste med definisjonar av dei fagtermane som er bruka, eit kort oversyn over den internasjonale lydskrifta IPA, eit register med oppslagsord og heilt sist eit register med personnamn og stadnamn. Leitt er det at det manglar eit register

2. Denne artikkelen vart skriven før dei andre banda var på marknaden. Difor kan eg ikkje taka omsyn til det som står i dei banda.

med dei omtala ordformene i verket, slik me finn hjå både Seip (1971) og In-drebø (2001).

Ein kan spørja seg i kva grad det siste kapittelet “Tekst og sjanger” høyrer heime i eit verk om språkhistorie. Det skil seg om ein meiner tekstvitenskapen soknar til språkvitenskapen eller litteraturvitenskapen. Denne artikkelen er ikkje rette staden å diskutera det spørsmålet. Men at det ikkje høver vel inn i eit band om det “grammatiske systemet”, som det står i føreordet, det burde vera uomstridt.

Det er ikkje eit mål med denne omtalen å samla i hop og telja opp alle mistak og gåløyser, for slikt høyrer heime i ei *errata et corrigenda*, og det er det forlaget og forfattarane sjølve som må stå for seinare. Her skal eg velja ut det eg meiner er grove mistak og interessante tankar som gjev grunnlag for diskusjonar. Samstundes er denne artikkelen mykje meir enn ein grundig bokomtale. Særleg når det gjeld den vitskaplege metoden i språkendringsgranskninga og framstillinga av utviklingslinene i den norske språkhistoria, reiser denne boka so mange spørsmål at det krevst ein inngåande diskusjon av sjølve grunnspørsmåla i forskingsframferda.

2 Nemningar og definisjonar

I både kvardagsleg og lærd tale seier me “norsk” med ymist innhald. I den vidaste tydinga kan alt språk med ei viss historie i Noreg kallast “norsk”. Her til lands har dei tala panjabi i nokre tiår og kvensk i nokre hundreår, og på ei vis kan me kalla desse to språka for “norske” talemål. Sameleis kan me òg kalla alt som høyrer til talemål i Noreg for norsk. På den måten er ord som *milkshake* og *telefon* “norske” ord, sidan dei fell lett på tunga for dei fleste av oss når me talar morsmålet vårt. Like fullt er det ei anna og mykje vanleg tyding av “norsk” som går imot eit slikt nemningsbruk, og som seier at *norsk* berre er det som ifrå *gamalt* har vore norsk. I denne tydinga er “norsk” det som er nedervt og norskætta. Det finst ingen skarpe skil mellom desse ulike tydingane, og det er inga fast semje om kor langt att i tid me lyt gå for at ordlaga “ei viss historie” eller “ifrå gammalt” skal vera sanne.

Men i ei vitskapleg utgreiing er det uheldig å lata omgrepa vera lause og fleirtydige. I den vitskaplege framferda er det viktig å vera nøyaktig i nemningsbruket sitt og å definera hovudomgrepa for lesarane. I eit verk om den norske språkhistoria er det nettopp *norsk* som er forskingsobjektet, og då er det lite som veg tyngre enn å få eit fast grep om kva som ligg i denne nemninga. Difor er det merkande at forfattarane i denne boka korkje definerer eller opp-

lyser om kva dei legg i nemningar som “norsk”, “moderne norsk”, “standardnorsk” og “notidsnorsk”. Med di vert det uklårt kva det skal tyda når det står i denne boka at eit ord, språktrekk eller talemål er “norsk”.

I språkhistorieforskinga er det nettopp historie, arv og utvikling som er kjer-
nen. Då er det rimeleg at ei fleirtydig nemning som “norsk” må få ei fast og
klår tyding i høve til desse kjerneemna. Difor skal omgrepet *norsk* i denne ar-
tikkelen ha den historiske tydinga nemnd ovanfor og stå for “nedervt frå gamal-
norsk eller nylaga frå nedervt tilfang”. Kort sagt skal *norsk* tyda *norskætta*.
Etter denne definisjonen kan korskje talemåla panjabi og kvensk eller orda *milk-
shake* og *telefon* kallast norske, rett og slett av di dei ikkje er nedervde frå
gamalnorsk eller nylaga frå slikt nedervt tilfang. Ei fylgje av denne definisjonen
er at me med rimeleg god visse kan slå fast kva som er norsk eller ikkje, sidan
ei vitskapleg gransking i flestalle høva kan syna kva opphav eit ord, språktrekk
eller talemål har. I denne artikkelen er omgrepet *nynorsk* namnet på språktrinnet
etter gamalnorsk og mellomnorsk. Norske språk og språktrekk som høyrer til
denne tida, vert med di kalla *nynorske*.

Om dei norskætta språka får namnet *norsk*, då må det *danskætta* skrift- og
talemålet i Noreg få eit anna namn. Difor skal eg gjera sameleis og kalla det
norsk-dansk, som i den historiske tydinga er det vitskapleg rettaste namnet på
dette språket (Torp & Falk 1898: 7; Heggstad & Seip 1909: 7; Liestøl 1927:
100; Indrebø & Torjusson 1929: 4–6). Føremonen med desse namna er ikkje
berre at dei er gjennomsynlege og syner kva opphav språka har og kva ætt dei
høyrer til, men òg at dei svarar til måten me gjev namn til andre skrift- og tale-
språk i verda på. Difor kallar me til dømes det irskætta språket i Irland for *irsk*,
og det engelskætta språket i Irland for *irsk-engelsk*. Eg kjem til å kalla det norsk-
danske skriftspråket på 1900- og 2000-talet for *bokmål* òg, slik me er vane med
å kalla det i dag.

Det er viktig å hugsa på at det er definisjonane og ikkje namna på omgrepa
som er det mest sentrale. I språkhistorieforskinga treng me vitskaplege omgrep
til å skilja det nedervde tilfanget frå slikt som er tilkome utanfrå. Kva namn me
gjev desse omgrepa, har lite å seia, so lenge omgrepa er klårt definerte og det
er semje om kva omgrepa tyder. I denne artikkelen brukar eg nemningane *norsk*
og *norsk-dansk*, men andre kan ha andre namn om dei heller vil det; det endrar
ikkje på noko so lenge definisjonane er dei same. Me skal ikkje dølja at desse
namna har vore omstridde, særleg på den norsk-danske sida i målstriden, der
dei har kjent det både fornærmande og sårande at namnet på språket deira skal
ha ordet “dansk” i seg, og at det ikkje skal vera jamgodt med det norskætta
språket i å verta kalla “norsk” (Haugen 1966: 37, 89).

Nemningsstriden må i alle høve ikkje føra til at vitskapsverk lèt vera å skilja slikt som ei vitskapleg utgreiing krev at vert halde åtskilt, og at nemningane ein brukar, ikkje vert definerte. Men i denne boka er det nettopp det som har hendt, og som me kjem attende til i bolk 9, har nok det vore med på å gjera framstillinga av den norske språkhistoria i denne boka noko skeiv.

3 Fyrste kapittelet – “Språkending”

Det fyrste kapittelet på sidene 31–99 har dei to hovudredaktørane Helge Sandøy og Agnete Nesse skrive. Kapittelet har femten bolkar, der Nesse har skrive halvannan bolk og Sandøy resten. Dei skal ha lovord for å lata boka taka til med eit kapittel om dei grunnleggjande spørsmåla for språkhistorieforskinga. Det femner om ting som kva språk er, og korleis ei språkending oppstår og spreier seg i samfunnet. Det er bra at boka byrjar på denne måten i staden for å gå rett på detaljar om urnordiske lydendingar, slik som dei andre hovudoppslagsverka for norsk språkhistorie gjer (Seip 1971; Indrebø 2001). I dag legg me ikkje lenger berre vekt på *kva* som har hendt, men òg på å skjønna *kvifor* og *korleis* det hende.

Like fullt tykkjer eg svara på desse grunnleggjande spørsmåla vert mykje merkte av dei synspunkta forfattarane alt har. Somme gonger ligg konklusjonen dei kjem fram til, alt i premissane som vert lagde til grunn, andre gonger vert motstridande synspunkt gjorde meir ekstreme enn dei treng å vera, og somtid er eg usamd med den vitskaplege metoden. Nedanfor kjem nokre døme på det.

3.1 Er språket eit kulturfenomen eller naturfenomen?

I bolken “Kva er språk?” diskuterer Sandøy spørsmålet om språket er eit naturfenomen eller eit kulturfenomen, og kjem til at det ligg ein stad midt imellom. Eit fenomen av dette slaget får ikkje eit namn, men vert kalla “fenomen av tredje typen” (s. 35). Men mykje av grunnen til at språket ikkje kan verta kalla eit naturfenomen, er at eit slikt fenomen vert definert til “resultatet av eit årsak-verknad-forhold heilt uavhengig av menneskesinnet” (s. 34). Og sidan me ikkje kan tvila på at språkevena høyrer til menneskesinnet, då må det fylgja av det at språket ikkje er “heilt uavhengig av menneskesinnet”, og difor ikkje eit naturfenomen. Med di er konklusjonen alt lagd i premissen. Det som kunne ha vore ein interessant diskusjon, kjem difor bort, sidan svaret på spørsmålet alt ligg i ein premiss som ikkje vert diskutert. Det er heller ikkje klårt kvifor omgrepet “naturfenomen” vert definert som det vert i utgangspunktet. Kvifor skulle naturfenomen berre vera dei som ligg utanfor menneskesinnet? I naturvitskapen har

det i alle fall sidan 1940-åra vore vanleg å sjå både menneskesinnet og menneskeleg åtferd for å vera reine naturfenomen, og empirisk forskning har òg synt at ein i stor grad kan føreseia handlingane og intensjonane åt folk ut ifrå interne og eksterne tilhøve (sjå t.d. Ajzen 2005).

Noko av den same metoden ser me når Sandøy konkluderer med at språket er eit kollektivt fenomen: “Viss poenget er å beskrive faktisk språkbruk, ligg det autoritative om kva som er språket [...] i kollektivet, ikkje hos enkeltpersonen. [...] språket må betraktast som eit *kollektivt fenomen*” (s. 35–36). Her er premissen på nytt lagd alt, at det er “faktisk språkbruk” som skal skildrast. Men det er ikkje gjort greie for kvifor me skal ha nettopp den innfallsvinkelen. Innanfor ei av dei største og sterkaste retningane av språkvitskapen er synet nettopp det at det *ikkje* er faktisk språkbruk som er hovudsaka for språkforskinga, men heller språkkunnskapen hjå individet (Chomsky 1986). Det er eit syn som heller ikkje er uvanleg i språkhistorieforskinga (sjå t.d. Hale 2007). Med litt andre premissar og synspunkt kunne me difor like godt ha kome til eit heilt anna utfall enn det Sandøy gjer, og sagt at språket fyrst og fremst er eit naturfenomen hjå individet i staden for at det er eit kulturfenomen i kollektivet. Alt lagt i hop saknar eg ei grunngeving for kvifor Sandøy vel det utgangspunktet han gjer, og som me ser ovanfor, har det mest alt å seia for kva svar me får på spørsmålet om kva språket er for eit fenomen.

3.2 *Målretta utvikling*

Det har lenge vore ein tanke hjå språkforskarar om at talemåla endrar seg i ei viss retning. Det er som talemålet “vil” ein stad, at det sig fram mot eit fastsett “mål” (Sapir 1921: 165–166, 183). Det kan synast vera slik, for me finn gjerne att dei same utviklingslinene i talemåla verda over. Men det som har mest å seia, er ikkje å sjå *at* talemåla ofte utviklar seg på same måten, men å finna ut *kvifor* dei gjer det. Til det er det to hovudsvar. Eit gamalt syn er at språkutviklinga fylgjer det same prinsippet som biologiske arter gjer etter Darwins evolusjonsteori, og det er etter *sjølvdrive utval* (Darwin 1872). Det som er meir levedyktig, overlever, og det som er mindre levedyktig, fell frå, heilt utan nokre føringar (sjå t.d. Paul 1920: 32). Då kjem lik utvikling i mange talemål av at dei tilhøva som ligg utanfor språket som oftast er dei same overalt, og då påverkar dei språkutviklinga på same måten so at liknande språktrekk kjem fram.

Eit anna svar på dette spørsmålet er å gå ut ifrå at det ikkje (berre) er tilhøve *utanfor* språket som formar utviklinga, men at det er ein mekanisme inni sjølve grammatikken som på ein eller annan måte “føretrekkjer” språktrekk α framfor

språktrekk β . Etter kvart som språket vert bruka, kjem då grammatikken smått om senn til å driva fram eit skifte i talemålet frå β til α . Dette vert ei målretta endring, for “målet” α er bygt inn i sjølve grammatikken ved at han har ein preferanse for α over β (sjå t.d. Chomsky & Halle 1968; Postal 1968: 170).

Sandøy har lenge støtt hypotesen om slike målretta endringar, jf. “[S]pråket føretrekker visse drag. Desse draga seier me er meir *naturlige*” og “I fonologien finst det innebygde tendensar eller føringar for kva som er ‘naturlege’ utviklingar” (Sandøy 1993: 135; 2008a: 207). Men i denne språkhistoria uttrykkjer Sandøy eit tvisyn. Bolken om “drivkreftene” bak språkendingar byrjar med konklusjonen at “[s]pråket viser inga teleologisk utvikling”, men reservasjonen kjem alt i neste setninga, der Sandøy like fullt hevdar at “[i]nnanfor avgrensa felt av språket kan endringane likevel følge språkstrukturelle preferansar”, “det ligg føringar i språkstrukturen” og at “[d]esse føringane er innoomspråklege årsaksfaktorar” (s. 58).³ Han kjem med døme frå ordbøying, artikulasjon og persepsjon på slike føringar, men eg held ingen av dei for å vera døme på det. Det er ikkje rom til å gå inn på alle døma her, men eg skal draga fram eitt av dei og syna at det ikkje er nokon grunn til å tru at det er innbygde føringar i grammatikken som har valda det.

3.2.1 Føringar i persepsjonen

Om ein ser på vokalsystemet i ulike talemål, so finn ein gjerne att det same mønsteret. Vokalane er som dei var magnetar som skuvar kvarandre bort i det akustiske rommet (Liljencrants & Lindblom 1972). Med andre ord tenderer systemet mot at vokalane er so langt frå kvarandre som dei kan koma. I det akustiske rommet tyder det at dei fremre vokalane vert urunda og dei bakre vokalane runda. Med det til grunn konkluderer Sandøy at “språka i verda føretrekker fremre urunda og bakre runda vokalar” og at “fenomenet har utgangspunktet i ei internspråkleg føring” (s. 64). Her viser han til Johnson (2012), men her er det Johnson skriv:

[T]he vowels that can be most reliably distinguished from each other are those that are maximally distinct. So, if we assume that listeners’ abilities to hear vowel distinctions provide a selectional pressure on segment inventories (in the diachronic development of language), we would predict that the most common vowels in the languages of the world would be the ones that have extreme formant values [...] (2012: 142).

3. I fall det ikkje skulle vera heilt klårt kva som er lagt i nemninga *språkstruktur* her, so har redaktørane sjølve definert det ordet til å tyda det same som *grammatikken* (s. 640).

Denne læra kallar Johnson *tilpassa spreiting* og viser til Lindblom (1990), som skriv:

[T]heories of [...] sound patterns must be consistent with current Neo-Darwinian models of biological and cultural variation and selection (1990: 404).

Læra til Johnson og Lindblom er med andre ord at spreinga av vokalane i det akustiske rommet kjem av at ho er tilpassa dei ytre tilhøva i tråd med Darwins evolusjonsteori. På den måten er vokalsystemet eit døme på sjølvdrive utval, og det er beint imot trua på målretta utvikling, jamvel om Sandøy like fullt held dette systemet for å vera døme på det. Dei har god greie på korleis desse systema kan ha utvikla seg, og datasimuleringar viser at ein ikkje treng å leggja til grunn at det finst “språkstrukturelle preferansar/føringar” (de Boer 2000; Oudeyer 2006: 106–122). Som de Boer kjem fram til:

[I]t is possible to explain the universal tendencies of vowel systems as a result of self-organization [...]. This eliminates the need to postulate an innate predisposition towards certain vowel systems, as well as the need for explicit optimization by language users (2000: 464).

3.2.2 Målretta utvikling og vitskap

I 1934 skreiv den amerikanske språkforskaren Leonard Bloomfield at målrettingstanken er “førvitskapleg”, av di han “cuts off investigation by providing a ready-made answer to any question we may ask” (1934: 34–35). Om ein er open for at opphavet til eit fenomen er at det er bygt inn i naturen at det skal vera slik, då kan ein snøgt slå seg til ro med det og halda opp med å leita meir etter svar. På den måten får me aldri ny kunnskap. Vitskapen går framover ved at me legg til grunn at det for kvart fenomen er noko anna og meir djuprøtt som har valda det (Kemeny & Oppenheim 1956). Det same gjeld for språkvidenskapen.

Likevel skal me ikkje utan vidare forkasta kvar hypotese om målretta utvikling, for somme ting *er* retteleg gjevne frå naturen. Her vil Sandøy argumentera for det og skriv at “[d]esse føringane [...] har empirisk støtte i at mønstera tar seg opp att i mange språk og fleire gonger i historia” (s. 58). Men det må gjelda for ein logisk brest, for *at* noko finst, er ikkje prov på ein viss hypotese om *kvifor* det finst. Om ein ikkje finn gode merke på at eit språktrekk eller tendensen mot det er innbygd i grammatikken, so må ein fylgja prinsippet om at alle språktrekk kjem frå noko meir djuprøtt, anten det er i den ålmenne

menneskenaturen eller i naturen utanfor mennesket. Me som forskar på språkendingar må då vinna oss fram til å finna ut kva dei grunntilhøva er.

3.3 *Kvar kjem nye språktrekk frå?*

Når ei språkending hender, er det eit nytt språktrekk som kjem fram. Kvart nytt språktrekk er til sjuande og sist ein innovasjon – einkvan var den fyrste til å taka nya av det nye språktrekket. Sidan kan innovasjonen spreia seg til andre folk. Når me er vitne til eit nytt språktrekk i eit målføre, so vert med di spørsmålet om dette språktrekket har utvikla seg der av seg sjølv, eller om det har kome dit frå ein annan stad. Er det med andre ord innovasjonen me ser, eller har me røynt utbreiinga? For dei som forskar på språkendingar i samfunnet, må dette vera eit av dei fyrste spørsmåla ein stiller seg. Men jamvel om det må gjelda for eit grunnleggjande spørsmål i forskargjerninga, so kjenner eg ikkje til at nokon har formulert ei læresetning om korleis ein skal gå fram i denne saka. Det skal eg gjera her og legg til grunn læresetninga i (1).

(1) I åtferda kopierer folk frå andre meir enn dei innoverer.

Læresetninga i (1) gjeld nok for all menneskeleg åtferd, for folk freistar fyrst og fremst å gjera som andre og vera som andre, og ikkje vera særeigne på alle måtar. Men her skal eg berre taka føre meg korleis (1) ter seg i språkvegen, og ordleggja prinsippet i (2), som fylgjer beint frå (1).

(2) For kvart språktrekk er det meir truleg at det kjem av kopiering enn av innovering.

Når me røyner eit nytt språktrekk i eit målføre, bør me difor gå ut ifrå at språktrekket har kome dit frå ein annan stad, og ikkje tru at det har kome opp av seg sjølv på den staden me ser det fyrst. Det er to gode grunnar til at me bør gå fram på den visa.

For det fyrste må (2) mest reknast for ei sjølvsgd sanning, for om det ikkje var slik, og det heller var slik at innovering var meir vanleg enn kopiering, då hadde talemåla jamnan kløyvt seg i mindre variantar heilt til kvar mann tala sitt eige særmerkte tungemål. Slik er det ikkje, må vita. Me veit at når folk kommuniserer med kvarandre, då likjest språkbruket deira, og det er av di dei fyrst og fremst kopierer frå kvarandre. At det er ein direkte samanheng mellom målføreliskskapen og omfanget av kommunikasjonen, må gjelda for gamal lærdom (Paul 1920: 40; Bloomfield 1935: 46–47, 326–328).

For det andre er det ein vitenskapleg metode som har mykje på seg, og som rettleier oss i slike tilfelle. Det er einfeldeprinsippet, som seier at me lyt velja den enklaste av to elles jamgode hypotesar. Det gjer me ikkje berre for metoden skuld, men òg av di den enklaste hypotesen plar vera den rette (Gauch 2012: 174–197). Om me finn det same nye språktrekket i mange bygdelag, då er den greiaste og enklaste hypotesen at dette språktrekket har kome opp éin stad og sidan spreitt seg til dei andre bygdelaga gjennom dei kommunikasjonssambanda folka der har. Ein langt meir komplisert hypotese – og difor òg ein mindre sannsynleg hypotese – er at språktrekket har kome opp kvar for seg i kvart bygdelag, akkurat som det var eit slumpehøve at det same språktrekket har kome opp i andre bygder òg.

Me veit etter måten mykje om den vegen spreinga av språktrekk tek. Dei spreier seg frå dei største byane til mindre byar, og til sist frå småbyane ut til landsbygdene. Språktrekka går med andre ord nedover i eit hierarki. Dei går i den retninga av di dei følgjer kommunikasjonsvegane, og det syner at språktrekka spreier seg når folk møtest og kopierer frå kvarandre (sjå Stausland Johnsen 2015a,b). Når me finn eit nytt språktrekk i eit målføre, bør me difor gå ut ifrå at språktrekket har kome dit frå einkvan større by i nærleiken.

Trass i alt dette har språkforskarar ein tendens til å sjå alle språkendingar for å vera heimevaksne. Me kan vèl skjønna den tilhugen, for ein språkforskar vil gjerne seia noko om kva det er i grammatikken som har valda endringa. Dei fleste språkforskarar er mindre interesserte i opplysningar om kommunikasjon mellom folk, kommunikasjonsvegane mellom bygdene, kvar folk ferdast og kven dei talar ved, og andre slike ting. Men det gjer ikkje om på vissa om at det *er* desse tilhøva i samfunnet som stort sett forklårar språkendingane, og at nye språktrekk jamnast kjem til utanfrå.

I dette kapittelet er Sandøy eit godt døme på ei slik tilnærming. Mange endringar som helst er komne utanfrå, held han for å vera heimerøtte. Ei slik endring som han òg nemner i flestalle bøkene han har skrive, er omskiftet i presensforma av sterke verb på Sørvestlandet (1985: 236; 1993: 150; 2008b: 227, 238–239). I desse målføra har mange sterke verb tradisjonelt hatt eit skil mellom infinitivis- og presensstommen, som i /²so:va – ¹sø:ve/.⁴ No har desse formene endra seg so at dei har same stommen i baa to (men tonelagsskilnaden er halden ved lag): /²so:va – ¹so:ve/ (s. 61). Dette er ei av dei endringane Sandøy held for å vera døme på målretta utvikling (sjå bolk 3.2), der målet har vore å

4. I sitat frå boka *Norsk språkhistorie* transkriberer eg orda slik dei står der. Elles i artikkelen brukar eg den norske lydskrifta for nynorske ordformer (Storm 1908; Kolsrud 1950).

“kvitte seg med’ den ekstra stammen i presens” og gjera “ei siste ‘opprydding’ av unntaka frå dei elles regelmessige presensformene” (s. 61–62). Lars Vikør lyfter fram nettopp dette fenomenet til sjølve krondømet på ei heimevaksen og målretta endring (1999: 23).

Men som diskutert ovanfor lyt me testa hypotesen om at fenomenet kan ha kome frå bymåla i nærleiken. Kjelda for denne språkendinga er Sandøy (1985: 236), og der får me vita at ho er gjennomført i byane Stord (Leirvik) i Sunnhordland og Haugesund i Nord-Rogaland. Desse to byane ligg nettopp mellom to av dei største byane i landet: Bergen i nord og Stavanger i sør, båe om lag 80 km unna. Hypotesen vert med di at dette nye språktrekket har spreitt seg frå bymåla i Bergen og Stavanger. Ingen av dei bymåla har noko stomnskifte i bøyinga av sterke verb (Larsen & Stolz 1912: 97; Berntsen & Larsen 1925: 291), og difor heiter det tradisjonelt *såvæ* – *såvå*¹ (Bergen) og *såvå* – *såvå*² (Stavanger) (1912: 105; 1925: 288). Med di er hypotesen vår stødd, og me kan slutta at det nye språktrekket i Stord og Haugesund er noko som har spreitt seg frå talemåla i Bergen og Stavanger. Sidan me òg veit at dette nok er den aller mest vanlege måten eit nytt språktrekk kjem opp på, so er det ingen grunn til å tru at me har med ei heimevaksen endring å gjera her.

Sandøy vil argumentera imot teorien at det kan vera ei “alternativ ‘sosial’ forklaring” for dette omskiftet, men i staden for å argumentera imot at dette språktrekket har spreitt seg frå storbyane gjennom kommunikasjonsvegane, so argumenterer Sandøy imot teorien at det er “ei etterlikning etter prestisjeformene i bokmålet” (s. 61). Men skriftspråket finn ein i massemedia, og det er heller god semje mellom språkforskarar at nye trekk i grammatikken ikkje vert spreidde gjennom media kor som er (Stausland Johnsen 2015a,b). Det er underleg at Sandøy vel ein slik stråmann å argumentera imot, for heilt mot enden av kapittelet skriv han sjølv at “[n]år ein jamfører kjeldene for dialektendingar rundt om i landet [...], ser ein eitt gjennomgåande trekk: Endringane går i retning av dialekten i regionhovudstaden [...].” (s. 95). I ein fotnote hjå Sandøy (1993: 150–151) heiter det attpåtil om dette omskiftet at “vi må rekne med påverknad frå bergensk i denne utviklinga” sidan “å lage presens utan vokalskifte er [...] i samsvar med bergensk”, ein observasjon som ikkje kom med i dette kapittelet no.

3.4 Korleis spreier nye språktrekk seg?

Språktrekk spreier seg ved at folk kopierer frå kvarandre. Kopiering er eit resultat av tilpassing, og styrken på tilpassinga heng saman med kor vel folk tykkjer om dei dei talar med. Kort sagt, ein person kopierer meir frå ein han

tykkjer vel om, og mindre (eller ingenting) frå ein han tykkjer lite om (Stausland Johnsen 2015a). Det ligg nok psykologiske mekanismar til grunn her. Me talar meir som dei me likar, både av di me ynskjer å verta meir som dei er (me tykkjer dei er gjæve), og av di me vil skapa eit nærare samband med dei (me viser dei gjennom åtferda vår at me vil verta meir som dei). Men i dette kapittelet er Sandøy skeptisk til tanken om at haldningar har noko med spreinga av språktrekk å gjera.

Den haldninga som folk gjerne held for å påverka språkbruket mest, er kva talemål som har “prestisje”. Sandøy har rett i at me fyrst må gjera det klårt kva me legg i ordet “prestisje”. Han definerer det slik at det talemålet som får høgst skår på spørsmålet i (3), som var gjeve ein stor folkehøp på Vestlandet, det har høgst “prestisje”.

- (3) [Ranger ein del dialektar] “etter slik de trur *folk generelt i Noreg* vurderer kor høg status dei har. Med *status* siktar vi til om dialektane blir sette høgt eller lågt i samfunnet” (s. 88).

Me får ikkje god greie på kva målføre dei utspurde fekk å velja mellom, men eitt svar alle kunne velja, var “Oslo”, og resultatet av undersøkinga vart at “[t]alemålet i hovudstaden kjem høgast” (s. 88). Det spørst om dette er rett framlagt. For i Sandøy (2013), der denne diskusjonen er henta frå, står det ikkje at “Oslo” var eit av svara dei kunne velja, men at dei fekk eit “‘dialect name[...]’ – representing Eastern Norway” (2013: 134). Materialet her er henta frå masteroppgåvene åt Fossheim (2010) og Aasmundseth (2010), og her kan me lesa at dei utspurde ikkje fekk “Oslo” mellom svarvala, men “austlandsk” (Fossheim 2010: 50, 145–146; Aasmundseth 2010: 34, xii). No er “Oslo” og “austlandsk” to ulike ting, og når heile argumentasjonen frå Sandøy har å gjera med at “Oslo” og “[t]alemålet i hovudstaden” fekk høgst skår, då kan ikkje desse undersøkingane vera grunnlaget for den argumentasjonen, slik Sandøy gjer i dette kapittelet. Kvifor “austlandsk” i kjeldene er omgjort til “Oslo” i denne framstillinga, er ikkje noko Sandøy kjem inn på.

Om me like fullt legg til grunn at talemålet i Oslo har høgst “prestisje”, og “prestisje” er det som styrer språkutviklinga i landet, då skulle me venta, skriv Sandøy, at folk i heile landet hadde byrja å seia ting som “Piken kastet boken utfor broen i går aften”, sidan ei slik setning frå “prestisjespråket på Oslo vestkant [...] har hatt høg prestisje” (s. 89). Når folk ikkje gjer det, so viser det at “prestisje” ikkje er det som styrer språkendingane. Dette er på nytt argumentasjon mot ein stråmann, for heller ikkje i Oslo seier dei “Piken kastet boken

utfor broen i går aften”. I beste fall er dette eit døme på hundre år gamal høgtidstale. Vanleg kvardagstale har det nok aldri vore, heller ikkje i Oslo. Det går greitt å syna at det ikkje er talemålet på Oslo vestkant som har påverka målføra i landet direkte (sjå Stausland Johnsen 2015a,b), so ein treng ikkje laga slike ekstreme døme som Sandøy gjer, skal ein argumentera for det.

I staden for å spørja folk kva dei trur andre meiner, som i (3), kan ein spørja folk kva dei meiner sjølve, som Sandøy og dei har gjort med spørsmålet i (4).

(4) “*Kor fine synest du dialektane som er nemnde nedanfor, er?*” (s. 89).

Men frå (3) til (4) har dei ikkje berre gjort om på kven som meiner noko, men dei spør òg etter ein heilt annan ting. Kor høg status ein trur eit talemål har i samfunnet, er eit heilt anna spørsmål enn kor fint ein tykkjer eit talemål er. Difor kan ein ikkje jamføra resultatet frå (3) med resultatet frå (4), for dei har endra på fleire ting på ein gong. Kor som er, vart resultatet frå (4) at folk tykkjer målføret på staden dei sjølve kjem frå, er finast. Hadde desse haldningane hatt mykje å seia for språkendingar, då skulle me venta at folk anten var konservative eller innovative i språkbruket, og ikkje at dei tok etter folk som tala andre målføre. Det rimar dåleg med språkendringsprosessane me ser i Noreg, og med di er dette endå eit teikn på at haldningar ikkje påverkar språkbruket, skriv Sandøy. Men dette er på nytt ein stråmann, for so langt eg veit er det vel heller ingen som har trutt det er venleiken som styrer språkutviklinga i landet.

Ein tredje variant av haldningane åt folk er dei umedvitne haldningane. Skal ein testa det, er ein vanleg praksis å bruka masketestar, dei kallar (Garrett 2010: 41–42, 53–87). Dei har gjort slike undersøkingar på Vestlandet, og etter Sandøy vart resultatet “at det ikkje kan lesast ut noko generelt mønster frå dei” (s. 91). Det er ikkje rett. Her byggjer Sandøy på Anderson & Bugge (2015), men dei fann eit fast drag i materialet sitt. Eit av talemåla dei har med i masketestane sine, er det dei kallar “East Norwegian with traits of [...] traditional lower class speech” (2015: 252). Det er ikkje heilt klårt kva slags talemål det er, men seinare nemner dei det “speech of the capital” (2015: 264). Difor får ein tru det er tale om bymålet, eller austkantmålet, i Oslo. Det faste draget dei fann, var dette: “The South Eastern Norwegian Central low variety is the one that stays on top in all the regional centres” (d.e. Molde, Bergen og Stavanger) (2015: 256). Det talemålet folk i alle desse byane umedvite tykte best om, var med andre ord bymålet i Oslo. Sandøy hevdar so at “vi heller ikkje greier å få dei lokale resultatata [frå masketestane] til å samsvare med tendensen i dei faktiske språkendingane” (s. 91). Det er heller ikkje rett. Alle nye språktrekk i Bergen og

Stavanger samsvarar med språktrekka i Oslo (Nornes 2011: 114; Aasen 2011: 23–24, 98). I Molde, som er ein noko mindre by, ser språktrekka ut til å spreia seg frå den næraste storbyen Trondheim (Rød 2014: 131–132). Det er i samsvar med teorien me diskuterte i bolk 3.3 ovanfor, jf. òg Rød (2014: 130). Mange av dei språktrekka som er komne til Molde frå Trondheim, har fyrst kome til Trondheim frå Oslo (Hårstad 2010: 331–342).⁵ Alt ihoplagt er det eit sær s godt samsvar mellom utfallet av masketestane hjå Anderson & Bugge (2015) (og det ein får tru er dei umedvitne haldningane) og dei faktiske språkendingane me ser. Det same gode samsvaret mellom haldningar og språkendingar har me røynt frå andre kantar av landet (Stausland Johnsen 2015a,b). Trass i dette gode samsvaret kjem Sandøy til at “det er *uråd å påvise* ein klar og gjennomgåande samanheng” (s. 99).

Noko av grunnlaget for denne uvissa om kva haldningar har å seia for språkendingar, kan vera at dei ikkje har spurt etter dei avgjerande haldningane. Som diskutert i fyrste avsnittet i denne bolken talar me meir som dei me tykkjer vel om, dei me held for å vera gjæve. Men korkje spørsmålet i (3) eller (4) spør etter gjævleik. Spørsmål (3) spør etter kva *status* eit visst talemål har i landet, eller kor *høgsett* det er for landslyden, og spørsmål (4) spør etter kor *fint* dei tykkjer talemålet er. Då eg voks opp i ein søraustlandsk småby for tju–tretti år sidan, var det tydeleg at det talemålet me tykte var gjævt, var austkantmålet i Oslo, og det var slik me ofte higa etter å tala. Samstundes er det greitt å sjå at det nettopp er austkantmålet som er opphavet åt dei nye språktrekka på Søraustlandet (Stausland Johnsen 2015b). Like fullt hadde ikkje eg svara “austkantmålet i Oslo” på nokon av spørsmåla i (3) eller (4), sidan eg aldri har trutt at dette talemålet har høg status i Noreg eller halde det for å vera særskilt fint. At ein ikkje får “austkantmålet i Oslo” til svar på (3) eller (4), er med di ikkje prov på at alle slags haldningar ikkje påverkar språkbruket, men heller at dei haldningane ein har spurt etter, ikkje gjer det.

4 Andre kapittelet – “Fonologi”

Dette andre kapittelet om fonologi på sidene 101–211 har Gjert Kristoffersen og Arne Torp skrive. Kapittelet har sju hovudbolkar, og for det meste har dei fordelt oppgåva slik at Torp har skrive om lydane og Kristoffersen om prosodien

5. Sidan språktrekka spreier seg frå Trondheim til Molde, so skulle ein venta at trondheimsmålet hadde kome best ut i masketesten frå Molde. Grunnen til at det like fullt er Oslo som kjem på toppen der, er nok at Anderson & Bugge (2015) ikkje hadde med trondheimsmål i eksperimentet sitt frå Molde.

(d.e. trykk, lengd og intonasjon). Gjennomgangen av lydendingane freistar å fylgja kronologien, men sidan bolkane om det segmentale står åtskilte frå det suprasegmentale, so vert det til at dei må hoppa litt att og fram i historia. På side 157 må til dømes Torp minna lesarane på at det han skal skriva om der, hende før det som Kristoffersen gjekk igjennom i bolken før.

Kapittelet er noko prega av at forfattarane har hatt lyst til å seia noko ekstra om visse fenomen. Det har vel snautt stått like mykje om vokalharmoni (s. 128–131) eller jamning (s. 176–180) i liknande verk før. Det er likevel ikkje noko gale i det, for det har ikkje gått på kostnad av andre fenomen. I heilo er gjennomgangen av lydendingane i dette kapittelet god, men eg tykkjer like fullt det er for mange mistak og skeive framstillingar av lydendingane. Det er ikkje rom til å gå inn på alle mistaka her, men nedanfor skal eg nemna somme av motlegga mine.

4.1 Gamalnorsk språkhistorie

Mykje av det me må kalla mistak om lydtilhøva i gamalnorsk, er slikt som strid med hovudoppslagsverka me har for urnordisk grammatikk (Krause 1971), gamalnorsk grammatikk (Noreen 1923), (gamal)norsk etymologi (Bjorvand & Lindeman 2007), gamalnorsk ordtilfang (Heggstad, Hødnebo mfl. 2008) og (gamal)norsk språkhistorie (Seip 1971; Indrebø 2001).

Døme på slike mistak er det når Kristoffersen skriv at “ord med konsonantgruppe etter vokalen [...] har alltid kort vokal” (s. 111), når det er ei mengd ord i gamalnorsk som har lang vokal føre konsonantgrupper: *fīfl*, *fóstr*, *hóns*, *júgr*, *sýsl*, *vánder* osv. På neste sida skriv han so at “ord som *akr* og *vápn* er avvikende [...] som et resultat av at en tidligere vokal mellom de to konsonantene er blitt synkopert”. Men det er ingen vokal som har vorte synkopert mellom konsonantane i desse orda (Bjorvand & Lindeman 2007: 1344, 1373).

Det er elles somme mistak i dei urnordiske formene Torp rekonstruerer, som når substantivet *geirr* er rekonstruert **gairar* (s. 138) for rett **gairar* (Bjorvand & Lindeman 2007: 350, 1122). På side 121 er dei gamalislandske formene *há* ‘há’ og *fær* ‘fár’ rekonstruerte **hanhar* og **fanhir* i urnordisk, men dei må ha vore **háhar* og **fāhir*, sidan sekvensen **-Vnh-* vert til **-Vñ-* alt i urgermansk (Streitberg 1896: 76; Noreen 1923: 46). Den gamalnorske dativen *ströndu* kan ikkje koma frå urnordisk **strandō* (s. 120), sidan trykklett **-ō* i utlyd gjev gamalnorsk *-a*, slik det er framlagt rett på side 115 og 117 (Noreen 1923: 118–119).

4.1.1 Urnordiske stavingar

Framlegginga av stavingsstrukturen i urnordisk synest vera noko skeiv når Kristoffersen skriv dette:

En annen viktig endring er at gammelnorsk etter synkopen tillater det vi skal kalle lette enstavelsesord, som bestod av kort vokal pluss kort konsonant [...]. Denne typen ser ut til å ha vært på *det nærmeste ikke-eksisterende* i urnordisk [...] (s. 112, mi utmerking).

Noko liknande kjem opp på side 146 òg, der det står at eit “resultat av synkopen” var “de lette enstavelsesordene”. Dette er ikkje rett. Det er ei rekkje ord av dette slaget som er kjende frå urnordiske runeinnskrifter, slik som pronomena *ek* ‘eg’, *mer* ‘meg’ og *þat* ‘det’, preposisjonen *an* ‘på’, adverbet *þar* ‘der’, verba *gaf* ‘gav’, *kam* ‘kom’, *was* ‘var’, *nam* ‘tok’ og mange andre (Krause 1971). Frå dei gamalnorske formene kan me òg med visse rekonstruera mange urnordiske ord på ei kort staving som ikkje er kjende frå runeinnskrifter, mellom anna imperativformer som **ber* ‘ber’, **drep* ‘drep’, **far* ‘far’ osv. (Krause 1971: 126).

4.1.2 Utviklinga av tonelag

Kan henda det mest kjende trekket i norsk (og svensk) fonologi er at me kan bruka tonelaget til å skilja mellom ord, slik som i *henðær* (fleirtal av *ei hand*) – *henðær* (presens av *å henda*) og *læiþæn* (bunden form av *ein leik*) – *læiþæn* (leiksam). Beint imot det som er vanleg å tru (Oftedal 1952: 220–221; Riad 1998: 65–66), seier Kristoffersen i dette kapitlet at tonelaget ikkje kunne brukast til å skilja mellom ord i korkje gamalnorsk eller gamalsvensk (s. 112, 148, 155). Det er eit uvanleg syn på språkhistoria, og difor burde Kristoffersen ha kome inn på korleis det er han meiner dei skilde mellom *leikinn* ‘gamanet’ og *leikinn* ‘leiksam’ på gamalnorsk, om det ikkje var ved hjelp av tonelaget.

4.1.3 Omlyd

Noko av det som særmerkjer det gamalnorske språket mest, er omlydane, særleg *i*- og *u*-omlyden. Gjennomgangen av *i*-omlyden i dette kapitlet er grei nok, men Torp har ikkje fått med at diftongen **eu*, eller *jú/jó* i gamalnorsk, får omlyd til *y*, jamvel om skiftet mellom *jú/jó* og *y* er eit av dei mest sentrale i språket.

Når det gjeld *u*-omlyden, skriv Torp, slik dei fleste gjer (sjå t.d. Spurkland 1989: 43; Barnes 2008: 39), at dei ikkje kunne ha ein trykktung *a* føre ein

trykklett *u* i gamalnorsk (s. 120). Det er ikkje heilt rett. Korkje den etterhengde artikkelen *-nu(m)* eller det etterhengde pronomenet *-ðu* valdar *u*-omlyd (Haugen 2001: 74), og det tyder på at *u*-omlyden ikkje lenger var produktiv då desse orda vart hengde på vertsorda sine. Indrebø tidfester båe hendingane til enden av 1100-talet (2001: 89, 111).

Eit anna lite mistak om *u*-omlyden er det når Torp skriv at *æ* ikkje kan få *u*-omlyd, sidan han er oppkomen frå *i*-omlyden (s. 118–119). Men den vanlege læra er at sekvensen **wi* valdar både *i*-omlyd og *u*-omlyd på ein trykkting **a*, so at me får **a* > **æ* > \emptyset . Det er mange døme på denne endringa, mellom anna *øx* < **akwis-* ‘øks’, *ørr* < **arwir-* ‘arr’ og *gørva* < **garwijan-* ‘gjera’ (Noreen 1923: 72; Bjorvand & Lindeman 2007: 56, 366, 1357).

4.1.4 Lange konsonantar

På gamalnorsk skilde dei mellom korte og lange konsonantar, som i *meta* mot *metta*. Det same gjeld i enden av orda, so at *hol* og *sót* er noko anna enn *holl* og *sótt* (Hanssen mfl. 1975: 47; Spurkland 1989: 27). Mot denne vanlege læra hevdar Kristoffersen at gamalnorsk ikkje hadde lange konsonantar i enden av orda. I ord som *holl* og *sótt* er siste lyden berre “første delen av en lang konsonant”, og denne konsonanten “forlenges” berre når ordet “ekspanderes til tostavellesord” (s. 110). Døma han legg fram på dette, er bøygde former av dei same orda. Nominativsforma *sótt* [so:t] har med di kort konsonant, men dativforma *sóttu* [so:ttu] har lang konsonant. Fylgja av dette er at det ikkje kan vera nokon skilnad i uttalen av orda *sót* og *sótt* på gamalnorsk; dei læt båe [so:t].

Det Kristoffersen i praksis seier her, er at gamalnorsk hadde ein regel som sa at lange konsonantar vert forkorta i enden av orda. Det er ein velkjend regel frå andre nærskylde mål som gamalhøgtysk (Braune 2004: 96). Men etter det eg kan sjå, finst det ingen teikn til at ein slik regel har golde i gamalnorsk:

1. I gamalhøgtyske handskrifter finn me sjeldan døme på doble konsonantar i enden av orda, noko som syner at konsonanten var kort. Etter bortfallet av endevokalen **-u* i adjektivet *all* vert difor den sams grunnforma **allu* skriven ⟨al⟩ i handskriftene (AWB 1: 96). Men i dei gamle norrøne handskriftene vert same forma støtt skriven ⟨qll⟩ med dobbel konsonant (Larsson 1891: 9–12; Holtsmark 1955: 14–19). Me skulle venta at det stod ein enkel konsonant i dei gamalnorske handskriftene òg, dersom dei hadde same lydregelen som det gamalhøgtyske talemålet hadde.
2. Det er ei lang rekkje former på gamalnorsk med lang konsonant i enden som ikkje kan “ekspanderes til tostavellesord”, og det er einstavingsord

som alt er bøygde. Med lydregelen til Kristoffersen i grunn må ordpar som *spát – spátt, fát – fátt* og *smát – smátt* låta heilt likt, der det fyrste ordet i kvart par er supinum av eit lint verb med stomm på *-á*, og det andre ordet er n.sg.nom./akk. av adjektiv med stomm på *-á*. Men korleis kunne dei som tala gamalnorsk skjøna at siste lyden i [fa:t] var “første delen av en lang konsonant” når det var eit adjektiv (d.e. *fátt*), men at han var heile konsonanten når det var eit verb (d.e. *fát*), om båe orda lét likt i alle høve? Sidan dei gamle handskriftene har skrivemåtane <fátt> og <smátt> for adjektiva (Larsson 1891: 83, 306), so må dei ha høyrte at konsonanten var lang, jamvel om han støtt stod i enden av eit einstavingsord.

3. Den einaste skilnaden mellom ord som *grát* og *grátt* i målføra i Indre Agder er lengda på siste konsonanten, som i ásdølmål *grát – grátt* (Seip 1915: 16, 34, 64, 67; Målføresynopsisen § 7, § 53). Opphavet til desse orda i gamalnorsken er *grát* og *grátt*, som etter lydregelen til Kristoffersen skulle ha låte likt i gamalnorsk: [gra:t]. Dersom det er rett, kvar kjem den lange konsonanten i *grátt* i desse målføra frå då? Den vanlege læra er at gamalnorsk skilde mellom kort og lang konsonant i enden av orda, eit skil målføra i Indre Agder har halde på etter lang vokal (Storm 1908: 66; Skjekkeland 1997: 39, 43).
4. I det norrøne versemålet drottkvætt er det ein regel at om eit substantiv eller adjektiv fyller den fjerde posisjonen i verselina etter ei trykklett staving, då lyt ordet vera kortstava, d.e. eit ord av slaget *hol* (Craigie 1900: 343–346; Kuhn 1937: 56). Langstava ord av slaget *land* og *sót* kan ikkje stå der. Men om lange konsonantar vert forkorta i enden av orda, slik Kristofferen hevdar, då må eit ord som *holl* ha same uttalen som *hol*, d.e. [hol]. Då må båe orda vera korte, og då skulle me venta at ord som *holl* var like gode som andre kortstava ord på denne plassen i verselina. Like fullt finst det mest ingen døme på det frå det store tilfanget med drottkvætt-vers (Myrvoll 2014: 276–278). Det syner at dei norrøne skaldane heldt ord som *holl* for å vera av eit anna slag enn dei kortstava orda, og at dei var for “tunge” til å stå på den plassen i verselina. Kva annan skilnad mellom *hol* og *holl* skulle det vera enn konsonantlengda?
5. Til sist har me eit uvanleg godt vitnemål om korleis dei norrøne orda vart uttala i samtida, og det frå ein observant islandsk grammatikar på 1100-talet med norrønt til morsmål. I utgreiinga si om det fonologiske systemet i norrønt skriv han at orda *ól*, *hver*, *fús* og *skjót* er skilde frå

øll, hverr, fúss og skjótt ved at endelyden i dei siste orda har “uttalen av to konsonantar”, men i dei fyrste orda “uttalen av éin bokstav” (mine omsetjingar), og der uttalen av den enkle endelyden er “minka” i høve til den doble (Benediktsson 1972: 230, 244–246; Haugen 1972: 22, 30–32). Haugen kjem til at “There can be no doubt of his accuracy here” (1972: 46), og Benediktsson at “The testimony [...] is confirmed by all the other sources of evidence” (1972: 172).

Alt lagt i hop kunne me snauvt ha hatt betre prov for at eit daudt mål som gamalnorsk hadde ein lydleg og ordskiljande ulikskap mellom korte og lange konsonantar i enden av orda. Kristoffersen går ved at læra hans på dette punktet er “utradisjonell” (s. 110), men går ikkje inn på kva det er som talar for henne, eller korleis ein elles skal forklåra alt det som vitnar om eit skil i konsonantlengda.

4.2 Nynorsk språkhistorie

Til liks med gjennomgangen av den gamalnorske språkhistoria er det i gjennomgangen av den nynorske språkhistoria somme opplysningar som strid med hovudopplagsverka for nynorsk, slik som *Norsk ordbok* for det nynorske ordtilfanget, Storm (1908) for nynorsk lydlære og Christiansen ([1946–48]), Skjekkeland (1997) og *Målføresynopsis* for målføremerke og variantar i dei nynorske målføra. Eit døme på det er når Torp skriv at det berre er i Telemark at spørjeordet *kva* endar med ein /t/ (s. 210), jamvel om *Norsk ordbok* og *Målføresynopsis* syner at det er mange stader i landet der det ordet endar med /t/ (NO 6: 1327; *Målføresynopsis* § 46).

4.2.1 Jamvekt

Eit fenomen som får uvant mykje merksemd i dette kapittelet, er *jamvekt*, særleg om det me kan kalla levande jamvekt, slik me finn det i Nord-Gudbrandsdalen (s. 181–184). I det målføret har jamvektsord som *viku* kort vokal og konsonant, og det høyrest som dei har jamt trykk på båe stavingane. Kristoffersen meiner moderne fonologiske teoriar ikkje kan akseptera ein idé om “jamt trykk” mellom stavingane. Difor meiner han at trykket må liggja fast på fyrste stavinga i desse orda med. So legg han fram at fyrste stavinga i jamvektsorda er for kort til å kunna bera heile intonasjonen i andre tonelaget, og noko av intonasjonen dregst med di over til andre stavinga. Når tonelaget vert bore fram på båe stavingane, då høyrest det som båe stavingane har likt trykk. Dette er ein god hypotese, og det kan vera mykje i det.

Men på dette punktet kunne Kristoffersen ha vore noko raustare med føregangarane sine. Idéen om “jamt trykk” kjem nok frå Storm (1908), og i dette kapittelet ordlegg Kristoffersen seg som at Storm tok i miss. Men det har mykje på seg å skjønna skilnaden mellom kva Storm legg i “trykk”, og kva Kristoffersen legg i det. For Storm er trykk noko fysisk og konkret (1908: 37), men for Kristoffersen er det mentalt og abstrakt (s. 182). I røynda er Kristoffersen samd med Storm, for både to held desse orda for å verta *uttala* slik at me høyrer dei med jamt trykk. Men Kristoffersen held dette berre for eit uttalefenomen, for ordforma i hugen – den mentale førestillinga av ordet – har berre trykk på fyrste stavinga, skriv han. Me lyt hugsa på at Storm, og andre språkforskarar på den tida, ikkje hadde noka førestilling om slike “underliggjande” ordformer i hugen. Difor er skilnaden mellom Storm og Kristoffersen berre den at Storm meiner jamvektsorda *har* jamt trykk, og Kristoffersen at dei *synest* ha jamt trykk, og den skilnaden grunnar seg berre på at dei legg to ulike ting i omgrepet *trykk*.

Sjølve grunnidéen frå Kristoffersen om at det ikkje er “plass” nok til intonasjonen i andre tonelaget på ei kort staving, er god, men her burde han ha nemnt føregangaren sin, Helga Horne, som har den same tanken (1917: 18). På dette punktet fører hypotesen frå Kristoffersen til ein grei spådom. Fyrst må me hugsa på at det som skal til for å bera ein tone, er at lyden er stemd. I eit jamvektsord som *påså* er det berre dei stemde lydane *å-å* som ber tonelaget; dei ustemde lydane *p-s* er utan tone. Det er med andre ord ikkje det at *stavinga* er kort som gjer at det ikkje vert nok plass til intonasjonen i fyrste stavinga, men heller det at det ikkje er nok sonore lydar der. Den fyrste *å*-en er med andre ord for kort til å bera heile intonasjonen i andre tonelaget, og noko av intonasjonen dregst då over til den andre *å*-en. Ei fylgje frå denne hypotesen er at det ikkje skal ha noko å seia kor mange ustemde lydar det er *mellom* dei stemde lydane. Tonelaget må i alle høve venta til det kjem ein ny stemd lyd før det kan berast fram. Spådomen frå hypotesen til Kristoffersen vert med di at eit ord som *kašta* skulle hatt jamvekt òg, sidan dei einaste lydane som kan bera intonasjonen i det ordet er dei korte vokalane *a-a*, akkurat som tilfellet er med vokalane *å-å* i jamvektsordet *påså*. Men som kjent er, har ikkje ord av slaget *kašta* jamvekt, utan at det er noko i læra til Kristoffersen som gjer greie for kvifor dei ikkje har det.

4.2.2 Trykk

Kristoffersen legg fram ein interessant hypotese om korleis trykket vert lagt på norsk. Det er at trykket må liggja på ei av dei tre siste stavingane i ordet, jamvel om det ikkje synest å finnast klåre reglar for just kva staving det vert (s. 152–

154). Men det mest bisnelege i denne framstillinga er korleis trykklegginga i austnorsk vert forklåra. Som kjent er, legg dei fleste austnorske målføra trykket på fyrste stavinga i flestalle orda, same om dei er lånord eller erveord (Skjekke-land 1997: 28). I eit austlandsk talemål som mitt er det med di ingen skilnad i trykk, lengd og intonasjon mellom eit lånord som *mettal* og eit erveord som *gammal*. Trass i at trykket ligg på fyrste stavinga i lånord av slaget *mettal*, so held Kristoffersen det like fullt for å liggja på siste stavinga i den underliggjande forma, og so er det ein lydregel som flytter det fram til fyrste stavinga (s. 156–157). Men sidan det ikkje er nokon skilnad mellom måten lånord som *mettal* og erveord som *gammal* vert uttala på, då skulle ein tru at erveorda må ha trykket på siste stavinga i den underliggjande forma òg. Kristoffersen trur likevel ikkje det, for ein annan stad i kapittelet (s. 184) skriv han at jamvektord (som ordet *gamal* er, sjå Storm 1920: 49) har trykket på fyrste stavinga i den underliggjande forma (sjå bolk 4.2.1 ovanfor). Men spørsmålet no er: Korleis skal ein som talar austlandsk vita at ordet *mettal* har det “underliggjande” trykket på siste stavinga, men at ordet *gammal* har det på fyrste stavinga, når det ikkje er nokon ting som skil orda åt prosodisk? Kristoffersen kjem ikkje inn på det spørsmålet.

4.2.3 Forkorting av overlange stavingar

Gamalnorsk hadde det me kallar *overlange stavingar*. Kristoffersen definerer stavingar av det slaget med at dei “kombinerte lang vokal med lang konsonant, den siste alltid /t/” (s. 142). Det er ikkje råd å lesa den definisjonen på anna vis enn at eit gamalnorsk ord som *nátt* har ei overlang staving, men at ord som *grónn*, *stórr*, *íss*, *stóll*, *brjóst*, *sómd* og *gísl* ikkje har det, sidan ingen av dei har ein lang /t/, og i alle fall ikkje ord som *geymd* og *haust*, sidan dei korkje har lang vokal eller lang /t/. Dette synet strid mot den vanlege læra (Hanssen mfl. 1975: 47; Spurkland 1989: 27; Haugen 2001: 46), og difor er det underleg at Kristoffersen ikkje går nærare inn på dette. I staden viser han til Sandøy (1994) for denne definisjonen, men på dette punktet fylgjer han i røynda ikkje Sandøy, for det Sandøy tek til ords for, er at gamalnorsk ikkje har overlange stavingar i det heile (1994: 233–237). Det gjer Sandøy av di han fylgjer ei lære som ikkje godtek at ei staving kan enda med ein lang konsonant (som i *hvass*) eller ei konsonantgruppe (som i *hvast*). For Sandøy har eit gamalnorsk ord som *sótt* tre stavingar, d.e. /so:tx.tx/, med to tomme stavingskjernar merkte med x (1994: 237). Men i norsk språkhistorieforsking er det ei so sær, og for dei fleste heilt ukjend, lære at Kristoffersen ikkje kan leggja henne til grunn og ikkje fortelja lesarane kva lære går ut på.

Kristoffersen skriv at nynorsk, anna enn setesdalsk, reduserer dei overlange stavingane til vanlege lange stavingar ved at den lange vokalen vert forkorta, som i *nátt* > *nátt*. Men ein lesar kjem til å undra seg når han so les at eit “nesten systematisk unntak fra dette mønsteret i moderne norsk” er i bøyingsformer av slaget “[²bre:k.tə] av infinitiven *å breke*” (s. 143). Men forma *brēktə* har ikkje ein lang /t/, so det er ikkje lett å skjønna her kva lydsekvensen i *brēktə* skal vera eit unntak til. Her kan det synast som Kristoffersen ser bort frå korleis han definerte overlange stavingar før i same bolken, og heller fylgjer den vanlege læra me kjenner frå andre norske språkhistoriebøker.

Ugreia med framstillinga i denne bolken er at overlange stavingar ikkje har noko med konsonanten /t/ å gjera. Den vanlege definisjonen av ei overleng staving er ei staving med lang vokal eller diftong og der ein lang konsonant eller ei konsonantgruppe kjem etter.

4.2.4 Den gamalnorske endinga *-r* i nynorsk

I ei utgreiing om stavingsstrukturen kjem Kristoffersen inn på korleis bøyingsendinga *-r* har utvikla seg i nynorsk når han stod etter ein konsonant i gamalnorsk. Her skriv han at “[i] østnorsk, trøndersk og nordnorsk finner vi imidlertid verken spor av konsonant [d.e. *-r*] eller innskuddsvokal” (s. 141). Men i røynda finn me mange spor etter både *-r* og innskotsvokal her, og det i somme av hovudkategoriane i grammatikken:

1. Fleirtalsendinga *-r* i hankjønns- og hokjønnsord er halden – med innskotsvokal – i all nordnorsk, mykje trøndsk og på mest heile Austlandet, som i gno. *bókr* > *bṓkær*, *bṓkar*, *bṓkær* (Christiansen [1946–48]: 210–214; Skjekkeland 1997: 85, 145, 264).
2. Presensendinga *-r* i sterke verb er halden – med innskotsvokal – i mange av opplands- og romeriksmålføra, som i gno. *søfr* > *sṓvør* (Skjekkeland 1997: 85, 174, 270).
3. I søraustnorsk og på flatbygdene nordetter har bøyingsendinga *-r* i m.sg.nom. falle i adjektivsuffikset *-ótttr*, men leiver etter seg ein innskotsvokal, som i gno. *flekkótttr* > *flekkətə* (Kolsrud 1951: 47; Indrebø 2001: 116). I Odalen har attpåtil både innskotsvokalen og endinga *-r* halde seg i *-ótttr* > *-ətər* (Ross 1907: 63; Jensen 1992: 147–196; Indrebø 2001: 226, 332).
4. I austlandsk og trøndsk er nominativsendinga *-r* halden i somme ord der stommen enda på ein konsonant. Me ser det oftast i ord der konsonanten har falle (som i *brúðr* > *brūr* og *bráðr* > *brår*), men somtid etter ein

halden konsonant òg (som i *gygr* > *jǫǫǫr*) (Skulerud 1922: 317, 402; Hoff 1946: 253; NO 1: 954, 1030; 4: 1095).

4.2.5 Vokalutvikling i austlandsk

Bolk 6 er ein lang og god gjennomgang av vokalutviklinga frå gamalnorsk til nynorsk. Men når det gjeld den austnorske vokalen *ó* (eller /ø/ i IPA-skrifta som boka brukar), er det noko å stana opp for. Torp nemner denne lyden berre frå vesttelemålet (s. 161, 167), og då kjem nok ein lesar til å tru han er fåhøyrd på Austlandet. No er han i minsto vanleg i østerdalsmål òg (Storm 1908: 167; Kolsrud 1942: 27; Øverby 1974: 10), og det er ålmenn semje om at han har utvikla seg til *v* i mange andre austlandske målføre (Storm 1908: 160; Christiansen [1946–48]: 14–15; Skjekkeland 1997: 55). I desse målføre er *v* gjerne skild frå vokalen *ø*, som me kan sjå i ordskil som *søll* ‘søll’ – *søll* ‘sølv’ (Hoff 1946: 89). Ein vokal av slaget *ó* ~ *v* er med andre ord heller vanleg i austnorsk, og me finn han i mange målføre mellom Sør-Trøndelag i nord og Indre Østfold i sør. Torp ser ikkje ut til å vera klår over denne utbreiinga av *ó* ~ *v* i austnorsk, for når han skal argumentera for at vokalen *ó* “må [...] elles ha vore vanleg også i austnorske mål”, då viser han til at det er mange *svenske* målføre med *ó* ~ *v* (s. 167).

Når Torp går djupare inn i utviklinga av lyden *ó* frå gamalnorsk *o*, då legg han fram denne læra:

Før kvantitetssomlegginga var rett nok t.d. [ø] berre ein kombinatorisk allofon av /o/. I eldre austlandsk kunne det t.d. heite [lova] (< gno. *lofa* v.), men [køʀ] (< gno. *kol* n.) – dvs. aldri [ø] føre /v/ og aldri [o] føre /ʀ/ (s. 167).

Påstanden at gamal austlandsk ikkje kunne ha *ó* føre *v* og *å* føre *ʀ*, er ikkje rett. Eit grunnleggjande mistak i metoden her er at Torp jamfører eit jamvektsord (*lova*) med eit ikkje-jamvektsord (*kol*), og det kan ein aldri gjera når ein ser på austlandsk vokalutvikling. Torp seier ikkje kva målføre han byggjer påstanden sin på, men det kan mellom anna vera målføret i Tinn (vesttelemål), der det heiter *lávå* men *køʀ* (Storm 1920: 2, 4; Skulerud 1938: 530, 587). Skilnaden mellom vokalane i desse orda har likevel ingenting med det å gjera at det eine ordet har *v* og det andre *ʀ*, men kjem av at *lova* er eit jamvektsord og *kol* ikkje er det. Når me jamfører to ikkje-jamvektsord som *lov* og *kol* i dette målføret, då ser me at båe har lik utvikling: *lôv* og *kôʀ* (Storm 1920: 4; Skulerud 1938: 530). Og når me jamfører to jamvektsord som *lova* og *kola*-, finn me det same:

lává' og *kálá'*- (Skulerud 1938: 584, 587). Akkurat den same utviklinga finn me i andre austlandske målføre. I Indre Østfold heiter det med di *lōv* og *lāvå* (Hoff 1946: 222; 1965: 366).

Men går me til andre austlandske målføre, kan me greitt finna døme på at den gamalnorske vokalen *o* har vorte til *ó* framfor *v* i både jamvektsord og ikkje-jamvektsord. I østerdalsk vert dei to orda ovanfor uttala *lōv* og *lōvó* (Storm 1908: 167; Kolsrud 1942: 32, 45; Øverby 1974: 10), og i Sør-Østfold vert dei uttala *lōv* og *lōvə* (Myhre 1952: 50, 88–90).

4.2.6 Vokaltutvikling i søraustnorsk

Seinare i same bolken kjem Torp inn på vokalane *e* og *æ* i søraustnorsk. I namnet “søraustnorsk” legg Torp i røynda den “danna daglegtalen i Oslo”, for hovudkjelda hans er Brekke (1881), som er ei utgreiing om lyd læra i nettopp det talemålet. Om ein kan bruka dette talemålet til å representera ålmenn søraustnorsk, er eit spørsmål me kjem att til i bolk 9.3. Ugreia med gjennomgangen her er at Torp heile vegen talar om to vokalar når Brekke talar om tre. Fyrst går Torp inn på dei lange vokalane, der me finn denne utgreiinga:

Uttalen [ɛ:] har nok også vore den normale av æ-fonemet i søraustnorsk før ein fekk den noverande distribusjonen, som har oppstått ved at alle lange æ-ar som ikkje stod føre *r*, fall saman med *e* (s. 171).

Det er vel inga anna råd enn å lesa dette slik at den opphavlege skilnaden mellom dei to lydane var *ē* mot *ē̄*, og so fall *ē̄* i hop med *ē* i alle posisjonar anna enn føre *r*. Då må det tyda at målet held på skilet mellom verbet *sē̄r* og adjektivet *sē̄r*, men elles berre får *ē*. Men det heiter ikkje *sē̄r* i Oslo, det heiter *sē̄r*. Ugreia her er at Torp aldri nemner at Brekke skil mellom *tre* lydar: *ē*, *ē̄* og *ǣ*, der den siste berre står framfor *r* og retrofleksar (1881: 10). Det har med andre ord vore to fonem /*ē̄*/ og /*ē̄*/, der den siste har hatt to allofonar [*ē̄*] og [*ǣ*]. Allofonen [*ē̄*] fall so saman med /*ē̄*/ til [*ē̄*], men allofonen [*ǣ*] vart verande. Om ein ikkje kjenner vel til oslomålet frå før, er det diverre uråd å koma fram til dette utfallet frå det Torp skriv her.

Når me kjem til dei korte lydane, skriv Torp dette:

Når det gjeld kortvokalane *e* og *æ* i oslomål, [...] ser det ut til at det tradisjonelt har vore slik at [ɛ] og [æ] er fordelte allofonisk, slik at [æ] alltid står i stillinga føre /*r*/ og retrofleksar [...], mens [ɛ] har stått i alle andre stillingar [...] (s. 172).

Dette er ikkje rett. Kjelda er framleis Brekke (1881), men Torp ser på nytt bort frå at Brekke har tre, ikkje to, vokalar. Dei tre lydane er *e*, *ɛ* og *æ*, og Brekke skriv at det er ein trong kort *e* i dei norsk-danske orda *kreps*, *pepper*, *bredde*, *fett* og namnet *Petter*, men ein open *ɛ* i *eple*, *tredve*, *settende*, *sletthet* og ord på *-ett*, som *billett*, *skjelett* og *kokett* (1881: 9, 27, 33–34, 38, 46, 54, 56). Sidan me finn både *e* og *ɛ* i same fonologiske posisjonen, tyder det at dei er ulike fonem. Med andre ord har me akkurat same høvet som ved dei lange lydane: Det er to fonem /*e*/ og /*ɛ*/, der den siste har hatt to allofonar [*ɛ*] og [*æ*], med [*æ*] berre framfor *r* og retrofleksar. Men der dei lange lydane [*ē*] og [*ɛ̄*] fall saman i ein trong [*ē*], fell dei korte lydane [*e*] og [*ɛ*] saman i ein open [*ɛ*]. Det skriv August Western berre fåe år etter Brekke:

[...] in der Kristiania-aussprache ist kurzes *e* im aussterben begriffen und wird durch halbweites *ɛ* ersetzt [...]. Langes *e*. dagegen ist daselbst ein sehr üblicher laut, indem er [...] das lange *ɛ*. verdrängt hat, so dass hier von den zwei lautpaaren nur kurzes *ɛ* und langes *e*. überleben (1889: 263).

Sidan kort [*e*] og [*ɛ*] ikkje kunne stå i same fonologiske posisjonen som [*æ*], so fører samanfallet mellom [*e*] og [*ɛ*] til at me endar opp med berre eitt fonem /*e*/, som har uttalen [*æ*] framfor *r* og retrofleksar og [*ɛ*] elles. Desse tilhøva kjem diverre ikkje fram i bolken åt Torp, sidan han har gått ut ifrå at den danna daglegtalen i Oslo berre har hatt to “*e*-lydar”, når han i røynda hadde tre.

4.3 Lydskrift og fonetiske nemningar

I denne boka vert orda transkriberte med den internasjonale lydskrifta IPA, der det lenge har vore ein tradisjon å skriva fonem mellom skråstrekar / / og den fonetiske attgjevinga mellom klammer []. I dette kapitlet brukar Kristoffersen og Torp bae teikna i lydskrifta, men dei gjer ikkje greie for kva dei to ulike teikna skal tyda, og det er ikkje lett å sjå at det syner fram tradisjonen heller. Eit døme på det er når Kristoffersen på side 144 skriv den ubundne forma av *skin* i nordgudbrandsdalsk mellom skråstrekar, /ʃɛ.n/, men den bundne forma mellom klammer, [ʃɛ.ne]. Slike skifte mellom skråstrekar og klammer ser me no og då i dette kapitlet, utan at me får greie på kva det tyder.

Somme stader er det uklårt om dei formene som står mellom klammene, er meinte å vera fonetiske. På side 156, til dømes, transkriberer Kristoffersen austnorske ord som [ʔfab.brik] og [ʔa.vi:s]. Men lyden [a] er ein vestnorsk lyd. Han vert ikkje bruka i austnorsk, som har [ɑ] i staden (Storm 1908: 154–155). Sameleis står teiknet [r] for ein vibrant, ein uttale som er noko uvanleg i aust-

norsk og mest aldri høyrd i den posisjonen Kristoffersen har han i [ʔfab. brik]. I denne posisjonen høyrer ein stort sett berre [ɾ], ein lyd som berre har eitt slag med tunga mot tannryggen. Til sist kan ein spørja seg kvifor Kristoffersen har med prikkar til teikn for stavingsskifte i det som skal vera fonetiske transkripsjonar. For som han sjølv skriv på side 111, er stavingsskifte ein abstraksjon, og noko me korkje kan høyra eller seia.

Det er lite å seia på den måten dei fonetiske nemningane er nytta på i dette kapitlet. Men når me kjem til dei retroflekse lydane, vert ting meir uklårt. I somme norske målføre skil dei mellom konsonantane i orda *sut*, *surt* og *gult*. I desse målføra er konsonanten i *sut* ein laminal alveolar, konsonanten i *surt* ein apikal alveolar og konsonanten i *gult* ein apikal postalveolar (Stausland Johnsen 2012). I lydskrift skriv me dei *sūt*, *sūt̚* og *gūt̚* (norsk lydskrift) eller /sʉ:t̚/, /sʉ:t̚/ og /gʉ:t̚/ (IPA). Her er det om å gjera å vera klår over at namnet *retrofleks* tyder det same som *apikal postalveolar* (IPA 1999: 8), som Torp òg skriv (s. 200). Det er ingenting å seia på måten han legg dette fram på, men so kjem det eit innskot der det vert vist til det fyrste kapitlet, “der dei laminal alveolarane er omtalt som postalveolarar” (s. 200). Men det gjev ikkje god mening, for om ein lyd er alveolar, so er han alveolar – ein kan ikkje berre kalla han postalveolar i staden. På staden Torp viser til i det fyrste kapitlet, der skil Sandøy mellom “postalveolarar og retrofleksar”, der postalveolaren er den me har i *surt*, og retrofleksen den me har i *gult* (s. 63). Men ein retrofleks *er* postalveolar, som nemnt ovanfor. Og ingen av dei er laminal alveolar, jamvel om det står både på side 63 og 200 at Sandøy legg det same i *postalveolar* som Torp gjer i *laminal alveolar*. Dette vert mykje ugreitt for ein lesar å skjøna. Det synest som at Sandøy legg noko anna i omgrepa *alveolar*, *postalveolar* og *retrofleks* enn det Torp og IPA gjer, og det ser ikkje ut til at korkje Sandøy eller Torp har greitt å få skil på kva den andre legg i nemningane sine. Utfallet vert at nemningsbruket ymsar, noko det ikkje bør gjera i eit oppslagsverk.

5 Tredje kapitlet – “Morfologi”

Det tredje kapitlet om morfologi på sidene 213–315 har Hans-Olav Enger og Philipp Conzett skrive. Kapitlet har seks hovudbolkar, der forfattarane har skrive annankvar bolke. Enger har skrive innleiinga og bolkane om pronomen og verb, og Conzett har skrive bolkane om substantiv, adjektiv og ordlaging. I heilo er kapitlet godt og gjennomgangen god, men det er heller mange mistak og merke på eit leitt tilhøve som vert diskutert nærare i bolke 9.

Ulikt dei førre kapitla synest det vera fleire trykkfeil i dette kapitlet. I lista med ord på side 220 er orda i den siste rada ikkje rett tydde; det manglar lengde-teikn på vokalane i urnordiske ord på side 222 og 273; den gamalnorske forma *køstuðum* er feilstava *køstaðum* på side 257; den gamalnorske lange vokalen *é* er somtid skriven med aksent (s. 251) og somtid utan (s. 261); på side 274 er rekonstruksjonen av adjektivet *svart* feilstava **svarta-* (for rett **swarta-*), og mange stader manglar stjerneteknet *** ved dei rekonstruerte formene (t.d. s. 220, 231, 253, 305). Andre stader står slikt ein får tru er trykkfeil, som når det står på side 258 at gamalnorsk *fara* i 1.sg.pres.ind. er *ferr* (for rett *fer*), og på side 294 at suffikset *-semd* i gamalnorsk er framhaldet av **-ip* i urnordisk. Eit anna tilfelle ein får tru er ei gåløyse, er når det i bolken om pronomena ikkje er nemnt nokon stad kva dei gamalnorske formene av pronomenet *dei* var (s. 249–253). Det gjer det ugreitt å fylgja diskusjonen om ordet *dei* i nynorsk, sidan det vert vist til “den gammalnorske nominativen” og “en ikke-nominativ”, utan at lesaren får vita kva dei var.

Men til liks med dei førre kapitla er det her òg mistak som går imot det me kan lesa i oppslagsverka. Her kjem nokre døme på det:

- Det gamalnorske ordet *tíð* vert rekonstruert fire gonger på sidene 230–231 til urnordisk **tīþi-* i staden for det rette **tīdi-* (Bjorvand & Lindeman 2007: 1147).
- I bolken om dei personlege pronomena står det at ein “klassisk skilnad” mellom vestnordisk og austnordisk er at “vestnordisk har *vér*, *mér*, mens østnordisk har *vit* i 1.pers. flt.” (s. 250). Men *vit* er totalsforma, ikkje fleirtalsforma. I dei austnordiske språka er fleirtalsforma *wī(R)* (Noreen 1904: 388–389; Brøndum-Nielsen 1965: 14), ikkje *vit*.
- I bolken “Nøytrum på *-er*” tek Conzett opp den innovasjonen at endinga *-er* vert nytta i fleirtal i inkjekjønnsord, og skriv at det er “vikværse og egdske kystmål der den nye klassen med endingar [d.e. *-er*] har vorte einerådande” (s. 248). Men det finst ikkje noko målføre i landet der det er tilfellet, noko målførebøker og *Målføresynopsisen* greitt fortel oss.
- På side 266 skriv Enger at verba *skrika*, *bry* og *fri* hadde “svak bøyning i gammalnorsk”. Men ingen av desse orda er kjende frå gamalnorsk tid (Heggstad, Hødnebø mfl. 2008), so strengt teke er ikkje det noko me kan vita noko om. Både *bry* og *fri* er attåt lånord frå lågtysk (Torp 1919: 45, 135), so det er ikkje visst at dei fanst i norsk på den tida eingong.

- På side 273 skriv Conzett at det velkjende urnordiske mannsnamnet *Wōdurīdē* på Tune-steinen er ihopsett av orda **wōþur* og **rīþar*. Conzett seier ikkje kvifor han meiner runa for <d> står for /þ/ her, når me veit at den gamle runerekkja skil mellom konsonantane /d/ og /þ/. Oppslagsverka held namnet for å vera ihopsett av **wōdu-* og **rīda-* (Krause 1971: 46, 59). Jamført med nærskyldte mål kan me greitt sjå at båe orda hadde *d* i urnordisk (Bjorvand & Lindeman 2007: 825, 881).
- Det linne verbet *svara* vert rekonstruert til urnordisk **andswarjanan* på side 285. Men infinitiven i urnordisk enda på **-an*, ikkje **-anan* (Noreen 1923: 221; Krause 1971: 125–128). Men ikkje **andswarjan* heller hadde gjeve gamalnorsk *svara*. Sekvensen **-rj-* etter ein kort vokal vert halden på, og med *j*-omlyd hadde denne forma gjeve gamalnorsk *sverja*, som i røynda er eit anna ord. Sidan *svara* er eit *ō*-verb på gamalnorsk, so må den urnordiske forma ha vore **and(a)swarōn* (Bjorvand & Lindeman 2007: 1081).

5.1 Sterke verb i urnordisk og gamalnorsk

Sterke verb i gamalnorsk er merkte av mange lydvekslingar i bøyningane. På side 220 skriv Enger at det berre er avlyden som fører til lydveksling i dei urnordiske bøyningane, jamvel om ei av dei mest kjende lydvekslingane i dette språket var den “vernenske vekslinga” i sterke verb, der ustemde konsonantar veksla med stemde konsonantar, som skiftet mellom **þ* og **d* i 3.sg.pret.ind. **fanþ* mot 3.pl.pret.ind. **fundun* av verbet **finþan* ‘finna’ (Noreen 1923: 229–230).

I gamalnorsk vert dei sterke verba fordelte etter kva vokalskifte dei har i bøyinga. Enger skriv at “[d]et varierer hvor mange klasser av sterke verb en vil regne med, og vi stopper ved fem her” (s. 258), der dei fem klassane samsvarar med dei fyrste fem klassane i gamalnorske grammatikkar. Men alle gamalnorske grammatikkane eg kjenner til, fordeler verba i seks klassar, der den siste klassen har det mykje særmerkte vokalskiftet *a – ō – ā – a* (som *fara – fōr – fōru – farinn*), eit vokalskifte som ikkje på nokon måte liknar vokalskiftet i dei andre klassane. Kvifor Enger like fullt vel å stana etter fem klassar, vert med di noko gåtefullt.

Eit av dei mest interessante og omdiskuterte fenomenane i bøyinga av gamalnorske verb er samanfallet mellom formene i 2. og 3.sg.pres.ind., der det ser ut til at forma frå 2.sg. er sett i staden for 3.sg. Enger diskuterer kort idéen om at forma i 3.sg. er lydrett likevel, men forkastar han og skriv dette:

Bjorvand (2010) har foreslått at det heller var en preferanse for enstavede entallsformer og tostavede flertallsformer av sterke verb i presens. 1. og 2.pers. ent. skulle lydrett bli enstavede i gammalnorsk, og har blitt det. 1. og 3.pers. flt. skulle lydrett bli tostavede i gammalnorsk, og det har de blitt, mens 2.pers. flt. etter dette framlegget er et resultat av analogisk omdannelse (s. 259).

For lesaren er dette ugreitt å skjøna. Grunnen til det er at Enger ikkje diskuterer nokon stad kva den lydrette forma i 3.sg. *skulle* ha vore, og med di vert det uklårt kva problem dette med einstava og tostava former skal løysa. Som sitatet ovanfor syner, vert ikkje 3.sg. nemnt i det heile, jamvel om det er den bøyingsendinga som er hovudemnet for diskusjonen, både hjå Bjorvand (2010) og Enger. Har ein ikkje lese artikkelen til Bjorvand, er det diverre uråd å skjøna forklåringa slik ho er attgjeven her.

Men det mest bisnelege i dette kapittelet er det Enger skriv her:

De fleste former for gammalnorsk (og all øynordisk) har spor av *i*-omlyd i presens, jf. inf. *fara* mot presens *ferr*. Det skiller gammalnorsk fra gammaldansk og gammalsvensk. Sørøstlandske (især vikværseke) målfører har likevel *ikke spor* av *i*-omlyd i dokumentene (s. 259, mi utmerking).

Dette kan ikkje vera rett. For det fyrste er det ei mengd døme med *i*-omlyd i presens av sterke verb i både gamalsvensk og gamaldansk (Noreen 1904: 472; Kock 1911–16: 135–139; Hansen 1962: 200–205; Brøndum-Nielsen 1973: 43–65). Kva grunnlaget er for å meina at det ikkje finst restar etter *i*-omlyd i gamal søraustnorsk, er uvisst, for ingen av dei kjeldene Enger viser til seinare på sida, seier noko slikt heller. Den som har granska gamal søraustnorsk mest, er Per Nyqvist Grøtvedt, både frå gamalnorsk tid og mellomnorsk tid. I granskinga si av søraustnorske handskrifter i perioden 1300–1350 (gamalnorsk) kjem han til denne konklusjonen: “De ikke omlydte former [i sterkt presens] har i denne tid neppe hatt noget almindelig omfang” (1939: 153). I granskinga si av Oslo-handskrifter i perioden 1350–1450 (mellomnorsk) finn han at “de omlydte sterke presensformer [hadde] overtaket også i sørøstno[rsk]” (1949: 98), og i den store undersøkinga si om søraustnorsk i same tidbolken (1350–1450) kjem han til at “[i] sg. av de sterke verb er slike omlydsformer [...] svært vanlige” (1974: 39). Det er tydeleg at dei gamalsøraustnorske målføra ikkje kan ha skilt seg særleg frå dei vestnorske målføra på dette punktet (Seip 1971: 126–127, 245; Indrebø 2001: 134, 359).

5.2 *Ymist manglar i morfologikapittelet*

Jamvel om mangt av det som vert diskutert og gjennomgått i dette kapittelet, er både godt og velskrive, so sit ein att med inntrykket at det manglar noko. Bolken om substantivbøyinga er nok den som er mest heilsleg, men like fullt manglar det opplysningar om utviklinga av dei linne inkjekjønnsorda (*hjarta*, *auga* osv.). I ein fotnote på side 248 står det berre at dei ikkje er medtekne i dette kapittelet. Den velkjende og interessante kjensgjerninga at dei i mange målføre har fått same fleirtalsbøyinga som dei linne hokjønnsorda, burde likevel ha vore nemnd (Aasen 1864: 154; Beito 1954: 88, 104).

Bolken om verbbøyinga er noko mindre heilsleg. Den vidgjengde utjamninga av rotvokalen mellom bøyingsklassane i perfektum av dei sterke verba i nynorsk (Venås 1967: 361–363), som når gamalnorsk *skotit* (2. klassen) – *spunnit* (3.) – *borit* (4.) – *legit* (5.) – *farit* (6.) vert søraustnorsk *skōti* – *spōnni* – *bōri* – *lōggi* – *fōri*, vert ikkje nemnd anna enn med ein merknad at ein finn *vorit* attved *verit* i gamalnorsk (s. 265). Fenomenet at vokalen i desse formene vert lik vokalen i infinitiven (Venås 1967: 363–364), slik me ser i dei søraustnorske bymåla med *šjytə* – *šjyti*, *vinnə* – *vinni*, *detta* – *detti* og *liggə* – *liggi*, kjem heller ikkje fram på anna vis enn gjennom setninga “Det er ellers mye vanligere at vokalskifte i supinum utjamnes enn innføres, jf. sup. /syŋi/ (Oslo)” (s. 266). Om ein ikkje kjenner vel til fenomenet frå før, so er det ikkje lett å lesa or den setninga kva det dømet frå Oslo skal syna. Den velkjende innovasjonen at desse målføra har diftongen *-øy-* i preteritum i den andre bøyingsklassen (*brøyt*, *šøyt* osv.), er ikkje nemnd nokon stad i dette kapittelet, jamvel om det er ein innovasjon som har vorte diskutert mykje i norsk språkhistorieforskning.

Når det gjeld bolken om ordlaging, er det merkande at det står mest ingenting om ordlagingsmønstera før gamalnorsk tid. Grunnen til at forntida har mykje å seia her, er at ordlaginga frå den tida er det som har gjeve oss kjernen i ordtilfanget i dag. Har me ikkje skil på korleis orda vart laga på den tida, då skjønar me heller ikkje korleis orda våre heng i hop i dag. Noko av det aller eldste me har i målet vårt, og noko som er mykje bruka i ordlaginga, er avlyden. Dette fenomenet er ikkje nemnt her i det heile. Med di får me ikkje vita korleis verb som *taka* og *fara* heng i hop med adjektiva *tøk* ‘som kan takast’ og *før* ‘som kan farast’, korleis verba *bera* og *stela* heng i hop med substantiva *burd* ‘det å bera’ og *stuld* ‘det å stela’, eller korleis verba *bita* og *sviva* heng i hop med dei linne verba *beita* ‘få til å bita’ og *sveiva* ‘få til å sviva’. Språket vårt er enno fullt av slike samband, og difor er det synd å sjå at ingenting av dette kjem fram i denne boka. Det er rimeleg å tru at lesarane av ei språkhistoriebok hadde

vore meir interesserte i å læra meir om slik ordlaging enn å få vita når suffikset *-oman* kom inn i norsk og korleis det vert nytta (s. 297, 303).

6 Fjerde kapittelet – “Syntaks”

Det fjerde kapittelet om syntaks på sidene 317–445 har Endre Mørck skrive åleine. Når det gjeld oppbyggnaden av kapittelet, er dette det mest vellukka kapittelet i boka. Det er ein systematisk og mønstergild gjennomgang av emna, og det er rikeleg med tilvisingar til litteraturen der materialet og teoriane er henta frå. Når det gjeld desse sidene av kapittelet, kan det stå til mønster for korleis eit stykke i eit vitenskapleg oppslagsverk skal sjå ut.

Teorien Mørck fylgjer i dette kapittelet, er den som analyserer setningsstrukturen i åtskilde felt, og tanken er at dei ulike ordtypane står på visse faste plassar i desse felta. Gjennomgangen i kapittelet går for det meste ut på å syna kva slags ord som står på kva plass i kva felt, og korleis dette endrar seg gjennom språkhistoria. Om denne framstillinga gjer lesaren so mykje klokare på den norske ordfylgja enn ein annan teori hadde gjort, skal vera usagt.

6.1 Attgjevinga av gamalnorsk

I dette kapittelet fylgjer Mørck det som har vorte ei slags ny norm i det siste, og det er å gjeva att gamalnorsken unormalisert og heller skriva han slik han står i tekstutgåvene. Eg har vanskar med å sjå kva vinning det ligg i den framgangsmåten. Ikkje får me vita korleis teksta faktisk er skriven i handskrifta (sjå s. 445), og ikkje får me sjå språket slik me er vane å sjå det i ordbøker og grammatikkar. I staden ligg attgjevinga ein laus og skiftande stad imellom, for kvar tekstutgåve som ligg til grunn her, fylgjer gjerne sine egne reglar for korleis dei vel å gjeva att teksta i handskriftene. Det er heller ingen stad i dette kapittelet der skilnaden mellom normalisert og unormalisert gamalnorsk vert bruka til noko. Det er lett å skjønna, for om eit ord vert skriven med ⟨u⟩ eller ⟨v⟩, har ingenting med syntaksen å gjera.

På eit anna punkt har Mørck ikkje fylgt konvensjonen. I dei urnordiske, gamalnorske og mellomnorske setningane han gjev att, skriv han ikkje ord for ord kva dei tyder, men går beint frå setninga til ei fri omsetjing. Dei vala Mørck tek, gjer med andre ord at døma er vanskelege å lesa for dei som ikkje alt er røynde med å lesa urnordisk, unormalisert gamalnorsk og mellomnorsk.

6.2 Bygdemålstekster og grammatikken til Aasen

For norsk talemål og norsk grammatikk på 1800-talet finst det inga betre kjelde enn grammatikken til Ivar Aasen (1864). Enno i dag er dette eit av dei beste oppslagsverka for norsk grammatikk. Framfor alt gjeld det kapittelet om setningslæra (1864: 281–338), for elles i norsk målføregransking har dei lagt mest vekt på lydverket og bøyingsverket, ikkje på syntaksen. Difor er det til å undrast på at Mørck ikkje har ei einaste tilvising til denne grammatikken i dette kapittelet. Det gjer at Mørck mange stader er nøydd til å gå over bekken etter vatn og leita fram frasar i gamle bygdemålstekster som Aasen longe har greitt klårt ut om. Døme på det er når Mørck går til bygdemålstekster frå 1700-talet og finn døme på dativformer av substantiv og fleirtalsbøying av verb (s. 335–337), fenomen som Aasen greier ut om med mange empiriske døme (1864: 159–161, 224–225, 294–296, 303–304).

Andre stader har den manglande tilvisinga til Aasen gjort at framstillinga vert misvisande. Ein stad viser Mørck til at Indrebø har døme på at det bøyde verbet kan stå heilt sist i *som*-setningar på 1500-talet, og dreg so fram at “det eneste relevante eksemplet på dette i bygdemålstekstene fra den tida [ser] ut til å være en relativsetning som har objektet på plassen til det utelatte subjektet og såleis får det finitte verbet til slutt” (s. 362). Men Aasen nemner ei rekkje *som*-setningar utan objekt som illustrerer dette fenomenet, som “alle dei, som inne våro” og “den, som hava skal”. Aasen legg det fram i ein ålmenn regel for norsk grammatikk at det bøyde verbet kan setjast sist her (1864: 316–317). Når dette er framlagt i ein påliteleg omtale av norske bygdemål, so er det ikkje greitt å sjå kvifor det skal ha noko å seia at det er vanskeleg å finna slike setningar i det vesle tilfanget me har av bygdemålstekster frå den tida.

Ein annan stad skriv Mørck om dei formelle subjekta *det* og *der*, og skriv at “vi i tidlig moderne norsk fortsatt [kan] finne slike konstruksjoner med definititt potensielt subjekt”, med setningar frå fyrste halvta av 1700-talet (s. 406). Men i norske bygdemål har denne ordlegginga vore vanleg fram til i dag (Aasen 1864: 286; Heggstad 1931: 172), som i “Det kom store flokkane med sauer”. Ordboka til Aasen er òg full av setningar med den konstruksjonen (Aasen 1873). Det vert misvisande å skriva at me “fortsatt” kan finna ei viss ordlegging tidleg på 1700-talet når same ordlegginga står i grammatikkar for samtidsmål på 1800- og 1900-talet.

Eit anna og større spørsmål er i kor stor grad me kan lita på at det som står i desse bygdemålstekstene, speglar att det faktiske talemålet på den tida. Dei som skreiv norsk i dansketida, hadde inga anna retningsline å fylgja enn det danske skriftspråket, det var sjeldan noko mål for dei å syna fram faktisk norsk

språkbruk, og det var ikkje støtt dei kunne det norske språket dei skreiv på særleg vel heller. Difor finn me både mange mistak og danske innslag i desse bygdemålstekstene (Dalen & Hagland 1985: 13–15; Venås 1990: 22–23, 32–33; Indrebø 2001: 327–328). Som Indrebø seier: “I syntaks retta sume seg hosta drjukt etter latin–tysk–dansk. [...] Det er soleis naudsynt å lesa både tekstene og ord-uppskriftene med kritikk” (2001: 327–328). Mørck uttrykkjer ingen slike reservasjonar. Ein kan ikkje tvila på at Mørck hadde stått på tryggare grunn om han hadde støtt seg på grammatikken til Aasen, ikkje berre av di Aasen var ein framifrå språkforskar, men òg av di han bygde på det folk faktisk sa.

7 Femte kapittelet – “Ordforrådet”

Tor Erik Jenstad har skrive det femte kapittelet (s. 447–509) om ordtilfanget åleine. I hovudsaka er kapittelet ein gjennomgang av lånorda i norsk, og ser nøye på kva slags ord som vert lånte, kvar lånorda kjem frå og kva lånorda har å seia for ordtilfanget vårt. Gjennomgangen er tradisjonell og grei nok, men gjennom heile kapittelet tykkjer eg det vert gjort for lite ut av den kjensgjerninga at dansk har hatt ovleg mykje å seia for endringar i det norske ordtilfanget, særleg i den siste tida gjennom det norsk-danske bokmålet. Etter tradisjonen legg Jenstad heller vekt på at me har so mange lånord frå tysk, og at lånorda fyrst og fremst er for ting me ikkje alt hadde ord for, men eg held ingen av desse tilhøva for å vera so sterke som Jenstad gjerne skal ha dei til.

7.1 Kva ord vert lånte?

Jenstad har rett i at det skal meir til å låna inn ord som høyrer til det “grunnleggjande ordforrådet” eller ord i stengde ordklassar (som pronomen og preposisjonar) enn det gjer for andre typar ord (s. 454–455). Men Jenstad nemner ikkje at norsk nettopp *har* lånt inn mange slike ord, noko som syner kor sterk påverknaden frå grannemåla våre har vore. Det gjeld mellom anna pronomenet *vi* og preposisjonen *over*, som helst er innlånte ord (Bjorvand & Lindeman 2007: 834, 1300).⁶ Jenstad nemner verbet *eta* for eit av desse orda som er “mest

6. Jenstad skriv rett nok lenger ut i kapittelet at pronomenet *jeg* har «komme inn via dansk skriftspråk» (s. 487), men det er det urimeleg å tru. Den vikkværske forma *jǣ/jǣi* lyt henga saman med formene *jǣ/jǣi*, *jå* og *jā* i båhuslensk, dalslandsk og midvermlandsk (Noreen 1877: 80; Lindberg 1906: i, 32, 159; Noreen 1917–43: 13, 32, 40). Desse formene kan ikkje berre ha slumpa til å likjast på båe sidene av landegrensa, og hadde *jeg* kome frå det danske skriftspråket, då skulle me venta å finna restar etter det norske *eg* i same området, men noko slikt finst ikkje. Difor må denne forma ha spreitt seg frå svensk inn i søraustnorsk for lenge sidan. Forma *jē/jēg* på Romerike

mostandsdyktig mot lån” (s. 455), men seier ikkje noko om at nettopp dette ordet vert utskift med lånordet *spise* no om dagane.

På side 482 tykkjer Jenstad det er “påfallande” at ordet *baby* er lånt inn i norsk, av di det “er uvanleg at ein importerer ord for noko som høyrer så markert til den private sfæren”. Men nettopp på dette området har me ei lang rad lånte ord og former. Om me held oss til søraustnorsk, er *barn, voksen, sønn, datter, fedre, mødre, brødre, fetter, kusine, tante, onkel, nevø, niese, svoger, sviger-(far/mor), olde-(far/mor), grand-(onkel/tante), slekt og familie* alle lånte.⁷ Når det gjeld ord for skyldfolk, er det snarare regelen enn unnataket at dei er lånte.

I bolken om lågtyske lånord får det mykje omtale at slike ord er komne inn for “nye handverk”, “nye varer” og “nye reiskapar” (s. 470). Men det som er merkande med dei mange lågtyske orda i norsk, er at dei stort sett ikkje er for nye ting og fenomen, men heller for grunnleggjande ord i kvardagslivet. Det kjem vèl fram i den innramma ruta på side 471, der det er lista opp ord av dette slaget, som til dømes *måte, fri, bruka* og *alltid*. Men ingen stad i teksta viser Jenstad til denne ruta. Det hadde vore ei rettare framstilling av den norske språkhistoria om desse orda hadde vore hovudsaka i teksta, i staden for at det vert remsa opp snikkarord og kjøpmannsord frå lågtysk.

7.2 Korleis kjem lånorda inn i norsk?

Det Jenstad ser nøye på i dette kapittelet, er kva talemål lånorda opphavleg kjem frå. Men det tyder ikkje at eit visst lånord i norsk er kome direkte frå det språket det har opphavet sitt i. Både drykken og ordet *te* kjem frå Kina, til dømes, men det seier seg sjølv at ingen av dei er komen hit beine vegen derifrå. I røynda har ordet vandra gjennom talemåla før det nådde oss, og me har fått det frå eit nærskyldt språk. Kvar norsk har fått lånorda sine frå, og korleis me fekk dei, det er spørsmål Jenstad snautt tek opp i dette kapittelet. Men i ei språkhistoriebok burde det ha vore hovudsaka, for det er svaret på desse spørsmåla som seier oss mest om språktilhøva i landet vårt. Me lærer lite om

og nordetter svarar til *jē/jēg* i nord-vermlandsk, herjedalsk og jamtlandsk, og kan koma frå Sverige med, men det kan òg vera lydrett utvikling frå gamalnorsk *ek* (Noreen 1879: 53; Hægstad 1913: 67).

7. Ordet *barn* finst rett nok i nedervd søraustlandsk, men då har det forma *bān*, er heller sjeldhøyr og tyder helst ‘småunge, nyfødning’. Den nye forma *bān* med den ålmenne tydinga ‘unge, avkjøme’ er lånt frå dansk skriftspråk. Fleirtalsformene *fedre, mødre* og *brødre* er òg lånte frå dansk skriftspråk (Beito 1942: 112–114). Sjå Bjorvand & Lindeman (2007: 170, 1110, 1324) for *voksen, sønn* og *datter*.

språktilhøva i Noreg av å vita at ordet *te* opphavleg kjem frå eit kinesisk språk – me lærer meir av å vita kva folk det var som gav oss ordet.

Dette er eit spørsmål som har mykje på seg når det gjeld dei lågtyske lånorda i norsk. I lærebøker kan me stort sett lesa om kor sterk påverknaden frå nordtyskarane var i hansatida, og kor mange lånord me fekk frå talemålet deira. Ivar Aasen og Gustav Indrebø nyanserer denne framstillinga noko, og dei peikar på to kjensgjerningar. Fyrst, i hansatida hadde det norske skriftspråket langt færre lågtyske ord enn det danske og svenske. Dinest, dei fleste lågtyske lånorda i norsk er innkomne etter hansatida frå det danske skriftspråket, som rådde i Noreg etter at det norske skriftspråket var gått under (Aasen 1864: 369, 371; Indrebø 2001: 64). Jenstad går ikkje mykje inn på dette spørsmålet, men viser til Torp & Vikør (2014) og skriv at det “nok [er] ein kombinasjon særleg av dansk og lågtysk påverknad” (s. 470). Men Aasen og Indrebø har fulla heilt rett her. Mange ord er nok komne direkte frå lågtysk, men dei fleste er komne inn frå dansk etter at hansatida var over. Me skal sjå korleis det viser seg med døme frå eit østfoldmålføre.

I 1780 gav den danske presten Jacob Nicolai Wilse ut ei lita ordbok med ord frå Indre Østfold, same plassen eg sjølv er oppvaksen. I den boka har eg funne minst 150 ord som hadde vike for tyske ord då eg voks opp. Eit lite utval av desse orda er oppførte i tabell 1, og attved kvart ordet frå 1780 har eg ført opp det ordet eg meiner eg ville ha sagt i staden i ungdomstida mi. Det som slår ein når ein ser orda frå 1780, er kor “kavnorske” dei er. Av dei orda som er komne i staden, har alle eit opphav i lågtysk (ei to–tre kan henda i høgtysk). Dette er ei utskifting som har halde ved. Då eg voks opp i Indre Østfold, la eg merke til at dei gamle sa ting som *handyvle*, *logn*, *mål*, *tala*, *taum* og *vemlemaga*, der eg og venene mine hadde lågtyske ord som *bestikk*, *stille*, *stemme*, *snakke*, *snor* og *kvalm*.

Frå desse døma kan ein lett sjå at målføret i Indre Østfold har vorte “overfløymt” med lågtyske ord etter 1800 og fram til i dag, jamvel om det er mange hundre år sidan hansatida var over. Difor må kjelda for alle desse nye orda vera dansken. Denne korte gjennomgangen syner ikkje berre at sær mange – og kan henda dei fleste – av dei lågtyske orda i norsk er komne inn frå dansk, men det syner òg at det på langt nær var so mange lågtyske lånord i dei norske bygdemåla som mange språkforskarar skal ha det til. Det er fyrst og fremst i dei siste generasjonane at so mange lågtyske og danske ord er komne inn, og so mange norske ord er gått bort. Det er det danske språket i Noreg som har valda dette omskiftet. Når me ser kor mykje dansk har påverka det norske ordtilfanget, so kan det synast noko underleg at Jenstad skriv meir om lånord frå

1780	2000	1780	2000
atal	slem	ovleg	veldig
avug	feil	råka	ramme
bate	fordel	sams	enig
brok	bukse	skirfløytt	oversvømt
byrg	stolt	skrømt	spøkelse
byrja	begynne	skyld	i slekt med
finnast åt	gjøre narr av	snøgg	rask
frakk	flink	snåva	snuble
fåtidsam	nysgjerrig	sod	suppe
gild	fin	sovoren	sånn
gjenverdig	motvillig	stundtrøyten	rastløs
grann	nøye	stutt	kort
hegd	måtehold	sveig	fuktig
holma	omringe	triven	flittig
hål	glatt	ugjerast	forfalle
illhugsen	bekymra	uheppe	ulykke
ilske	sinne	vanta	mangle
kring	rundt	verfar	svigerfar
kvar	stille	von	håp
let	farge	vyrklaus	uforsiktig
lettbærleg	håndterlig	øksel	svulst
lund	hofte	åt	kreft
meta	bry seg om	åtgjerd	behandling
måg	svigersønn	åtlei	anledning
næming	lærling	åtnøya	tilfredsstille

Tabell 1: Lågtyske lå nord i Indre Østfold

arabisk (s. 491–492) enn han gjer om lå nord frå dansk (s. 487–488). Ein rettare omtale av det tilhøvet har Alf Hellevik i ein kort artikkel om lå nord frå dansk og svensk:

Den *danske* påverknaden på norsk har som alle veit vore så stor at det ville vere halslaus gjerning å seie noko fornuftig om den i ein kort artikkel. Ordet “påverknad” er elles i den samanhengen ein evfemisme (1971: 37).

7.3 Utskifting av ordtilfanget frå bokmål

Det eg held for å vera den største språkendinga i nynorsk tid, er utskiftinga av det gamle ordtilfanget. Vel 150 år etter at ordboka til Wilse kom ut (sjå bolk 7.2), rekna Ingeborg Hoff at på lag 35 % av orda der var ukjende på same staden då (1946: 9). Og, legg ho til, talet var mykje høgare for dei unge. I dag reknar eg at minst 70 % av orda hjå Wilse er gått or bruk. Spørsmåla no er kvifor ordtilfanget har vorte utskift i so stor grad, og kvar det nye tilfanget kjem frå.

Jenstad går med på at det har vore ein “kulturhistorisk revolusjon” i ordtilfanget dei siste generasjonane (s. 499). Det som har ført til denne revolusjonen, er “utjamninga av ordforrådet i dialektane”, skriv Jenstad, og at “[t]radisjonelt sterke ordgeografiske grenser blir såleis meir eller mindre utviska”. Men om ordtilfanget i eit målføre vert utskift når dei ordskilnadene som finst mellom målføra, vert utviska, då lyt det ha vore store skilnader i ordtilfanget mellom grannemålføra fyrst, so at mange ord i det eine målføret vert utbytte med orda i det andre. Om me ser på orda frå tabell 1 på nytt, so har me ord som *kvar*, *let*, *råka*, *sams*, *snåva*, *vanta* og *von*, ord som var heilt ukjende då eg voks opp i Indre Østfold. Men, alle desse orda (og dei fleste av dei andre i tabellen) var like fullt vanlege ord på heile Austlandet før (sjå NO). Om ei utvisking av ordskilnader mellom målføra er det som fører til utjamninga av ordtilfanget, då skulle me venta at slike ord vart berga, sidan alle målføra hadde dei sams. Sidan desse orda (og mange andre med) er borte no, so lyt det vera noko anna som ligg til grunn.

Grunnlaget for å tru at det har vore slike “sterke ordgeografiske grenser” i landet vårt, som Jenstad skriv, synest vera tynt. Ting tyder snarare på at det var tvert imot. Det er snauvt noko anna individ som har granska det norske ordtilfanget so vel som Aasen, og han kjem til denne konklusjonen:

I Ordforraadet, eller i Brugen af selve Ordene, have Landskabsmaalene et meget større Fællesskab, saa at man neppe kan opvise nogen betydelig Samling af Ord, som skulde være særegne for et enkelt lidet Distrikt (1864: 356).

Aasen åtvarar òg mot å tru at eit ord berre er kjent frå éin stad i landet, for “det træffer ofte til, at Ord, som synes kun at tilhøre et enkelt Landskab, dog vil findes at være meget videre bekjendt” (1864: 357; 1873: viii). Det er ei åtvaring fåe har ansa, for jamnast er det slik at dei mange utgjevne ordsamlingane med “særeigne ord” frå eitkvart bygdemålet i Noreg i røynda har ord som er vida kjende i landet vårt. I ein omtale av ei slik ordsamling skriv Joleik Øverby dette:

Orda i dialektane er sjeldan så lokalt avgrensa som somme har ein tendens til å tru, og dét er ei sanning som kanskje mange av oss kan ha godt av å bli mint om ein gong iblant (1995: 88).

Eit døme på ei slik misgjerd finn me i dette kapittelet òg. Jenstad skriv at uttrykket *avento*, frå det hollandske uttrykket *af en toe* ‘takomtil’, “berre [er] belagt frå Budalen i Sør-Trøndelag” (s. 475). Men akkurat det same uttrykket er kjent frå Indre Østfold (Wilse 1780: vi). Den noko omlaga varianten *aven og til* er kjend frå heile landet, i minsto frå Helgeland i nord til Stavanger i sørvest og Østfold i søraust, og alle stadene imellom (sjå m.a. Svendsen 1931: 35; Lundeby 1994: 262; Sørensen 2004: 16). Frå dette skjønar me at det ikkje er noko særskilt eller stadbunde med ordet *avento* i Budalen. Det er likt til at det ber seg åt sameleis med dei fleste orda som er heimfeste berre ein eller to plassar i landet, akkurat som Aasen skreiv.

Oppsummert må me spørja kor rett det kan vera at den store omveltinga i ordtilfanget kjem av at ordskilnadene mellom målføra har vorte utviska. Me får ei vitring om kva som heller ligg til grunn når me vender attende til ordsamlinga frå Wilse. I tabell 1 såg me ei rekkje norske ord som vart utskifte med ord frå lågtysk. Men langt nær alle utskiftingane er av dette slaget. Eg har funne snaut hundre tilfelle der eit gamalt norsk ord er utskift med eit ord frå *dansk*, og eit utval av desse orda er gjevne i tabell 2.

Det er heller ikkje slik at alle utskiftingane er med tyske og danske ord. I tabell 3 er det eit lite knippe ord der me har fått eit ord frå engelsk eller eitkvart romansk språk i staden (men i siste tilfellet nok gjennom dansken). Sistpå har me i tabell 4 (s. 116) ei noko større gruppe med ord der både ordet som er utgått og ordet som er innkome, ikkje er opphavleg norsk.

Som me ser, har ikkje orda i tabell 1–4 noko sams når det gjeld opphavsspråket åt dei orda som går ut eller kjem inn. Like fullt har alle orda i desse tabellane éin ting sams, og som røper kva det er som har styrt endringa: Alle orda som er gått ut, er ukjende eller lite bruka i det norsk-danske bokmålet, og alle orda som er innkomne, er vanlege bokmålsord. Det er med andre ord bokmålet som styrer utskiftinga av ordtilfanget i dei norske målføra, so at målføra meir eller mindre endar opp med det same ordtilfanget som i bokmål. Og sidan bokmålet kjem av det danske skriftspråket, so ser me i røynda ei avnorsking og fordansking av ordtilfanget.

Jamvel om det kan synast klårt at omveltinga av ordtilfanget vårt kjem av at bokmålsord kjem inn og trengjer dei gamle norske orda ut, so nemner ikkje Jenstad det nokon stad. Det næraste me kjem, er nokre uklære setningar om at

1780	2000	1780	2000
att	igjen	kvardag (<i>hånn-</i>)	hverdag
blom	blomst	leiv	brød
dryg	drøy	lekke	lenke
eir	irr	lita	stole på
flos	skjell	lyda	lytte
gang	gjær	medan	mens
gard	gjerde	meinka	nekte
glas	vindu	okle	ankel
granne	nabo	raud	rød
heile	hjerne	raudna	rødme
heimkynne	hjemlengsel	rettleia	veilede
herdug	utholdende	romus	gavmild
hokken	hvem	skilder åt	fra hverandre
hovudspreng	hodepine	skilleg	tydelig
hugnad	glede	skuler	matavfall
hugsa	huske	spurlag	etterspørsel
inntelja	overtale	storleik	størrelse
jamte	ved siden av	trote	hevelse
jorta	drøvtygge	valen	frossen
kong	byll	veke	uke
krille	meslinger	ven	pen
kufta	løpe	Vintergata	Melkeveien
kva (<i>hått</i>)	hva	uløyves	ulovlig

Tabell 2: Danske lånord i Indre Østfold

1780	2000	1780	2000
emne	materiale	gjerd	form
ferda	fikse	halvkor	alternativ
gjejn	direkte	skjere	kutt

Tabell 3: Romanske og engelske lånord i Indre Østfold

1780	2000	1780	2000
fordrag	tålmodighet	legervall	knipe
kans	mulighet	lekker	forsiktig
kaut	stolt	nauv	gjerrig
kiming	horisont	peisa	piske
krank	svak	prov	bevis
kvant	flink	skandera	ødelegge

Tabell 4: Gamle og nye lånord i Indre Østfold

dette er ein lut i “urbaniseringa” av målføra, og at “lokale ord blir bytte direkte ut med standardnemninga” frå “standardnorsk” (s. 500). Men dette gjev god meining berre om bymåla og “standardnorsk” (eit omgrep Jenstad ikkje gjer greie for) har eit anna ordtilfang enn bygdemåla, utan at Jenstad kjem inn på kvifor dei skulle ha det. Som me ser i tabell 1–4, er ikkje dei orda som har gått ut, frå bondelivet, so når det gjeld sjølve orda, er det ingen openberr grunn til at bymålet og “standardnorsk” skulle ha andre nemningar. Men dei særeigne sidene ved den norske språkhistoria gjer denne endringa skjønneleg. Dei norske bygdemåla ættar frå gamalnorsken, og difor har dei fyrst og fremst eit norsk ordtilfang. Bokmålet ættar frå det danske skriftspråket, og difor har det stort sett eit dansk ordtilfang (og med langt fleire lågtyske lånord enn i norsk). Bokmåliseringa av ordtilfanget i målføra fører dimed til at ordtilfanget vert fordanska. Ein må spørja seg kvifor ikkje noko av dette kjem fram i eit kapittel om ordtilfanget i ei norsk spåkhistoriebok.

8 Sjette kapittelet – “Tekst og sjanger”

Det sjette kapittelet om skriftkunne og tekstsjangrar har fem forfattarar skrive i lag: Eva Maagerø, Jan Ragnar Hagland, Anders Johansen, Jørgen Magnus Sejersted og Aslaug Veum. Som alt nemnt i innleiinga, er det vanskeleg å sjå kva dette kapittelet gjer i denne boka, sidan det ikkje har noko med grammatikken å gjera. Difor skal eg ikkje bruka mykje plass på å omtala det her.

Det mest bisnelege med kapittelet er kva som ikkje står her. Fremst i bolken om “Tekstar og sjangrar fram til 1600”, skriv Hagland at “[...] her skal vi [...] berre ha skriven tekst for auga”. For jamvel om det finst ein munnleg litteratur òg, so “er det nødvendigvis som skrift vi no kjenner dei” (s. 521). Men kvifor er denne litteraturen like fullt ikkje medteken i dette kapittelet då? Frå denne tida er tekstsjangrar som skaldekvede, gudekvede, gudeseigner, kjempekvede,

kjempesegner og ordtøke berre kjende frå skriven tekst, og sidan denne bolken skal vera om skriven tekst, so burde dei vel ha fått plass i dette kapittelet? Det same gjeld for resten av kapittelet. Munnlege tekstsjangrar som folkeviser, gåter, rim, stev, ordtøke, eventyr og segner er ikkje nemnde eller medtekne, og me får ikkje vita grunnen til det. Særleg underleg er det at dette manglar i ei språkhistoriebok, for det er nettopp i denne munnlege litteraturen at det gøymer seg mykje materiale som språkforskarar har utnytta.

Gåtefullt er det òg at den norske teksthistoria i dette kapittelet byrjar på 1100-talet. Etter det Hagland skriv, er den “aller eldste teksten vi har bevart på norsk [...] frå om lag midten av 1100-talet” (s. 523). Men i røynda tok den (kjende) norske teksthistoria til tusen år før, med runeinnskrifta frå Øvre Stabu (Krause 1971: 176). Sameleis vert det misvisande når det står at “[d]ei eldste norske tekstane vi kjenner til, er altså kyrkjelege eller kristen-religiøse”, sidan mest ingen av dei kjende tekstene før 1000-talet er om dei tinga. Forfattarane kjem ikkje inn på kvifor dei har sett bort frå halve teksthistoria vår i dette kapittelet. Det kan synast som at “tekst” her er definert til “det som står med latinske bokstavar på pergament”, men eg har vanskar med å skjøna kvifor det skulle vera meir “tekst” enn det som står med runeteikn innhogne i ein stein.

9 Norsk og dansk i språkhistoria

Noko av det mest særmerkte med den norske språkhistoria, og samstundes det som gjer henne både interessant og komplisert, er at det er to utviklingslinjer: ei med opphav i norsk og ei med opphav i dansk. I mellomalderen rådde det norske målet i Noreg, både i skrift og tale. Det norske skriftspråket øyddest ut på 1400- og 1500-talet, men vart atterreist på 1800-talet med Ivar Aasen. Det norske talemålet døydde aldri, men levde att i dei norske bygdemåla, som det atterreiste skriftspråket er tufta på. Det er den norske utviklingslina (Indrebø 2001).

Unionen med Danmark gjorde at det danske skriftspråket rådde fullt og heilt her til lands. Frå det danske skriftspråket i Noreg ættar bokmålet i dag. Embetsmennene og overklassen i Noreg var ofte danskar og tala dansk òg. For nordmennene frå dei same sosiale laga galdt det då om å tala dansk, og dei enda opp med å tala ein norskprega dansk – mykje etter den danske skrifta og noko etter dei danske innfødde. Frå denne norskprega dansken ættar den norske høgtidstalen, eller det dei kallar “tala bokmål” i dag, og talemålet åt den norske overklassen i byane, det er den “danna daglegtalen”. Dette er den danske utviklingslina (Larsen 1907; Seip 1916; Indrebø 2001).

Ingen av desse utviklingslinene er “reine”. Gjennom samnorskpolitikken på 1900-talet vart det norske skriftspråket oppblanda med dansk ordtilfang og danske språktrekk. På den andre sida vart det danske skriftspråket fornorska, især i stavemåten. Når det gjeld talemålet, har folket langs kysten i Sør-Noreg hatt mykje samband med Danmark, og nokre danske språktrekk kom inn i bygdemåla deira på den måten. Andre danske og svenske språktrekk spreidde seg over landegrensa inn i bygdemåla på Sørøstlandet. Desse språktrekka har sidan breitt mykje om seg innerter i landet (Indrebø 2001: 245–247, 357–366). Handel og anna verksemd mellom dei norske byane og Danmark har òg ført mange danske språktrekk inn i dei norske bymåla, og frå bymåla har språktrekk alltid gått ut til bygdemåla. Den danna daglegtalet nemnd ovanfor har aldri vore reint dansk heller. Han har fyrst og fremst hatt danske ord og bøyingar uttala med norsk fonologi (Torp & Falk 1898: 2–3), og det gjer det lett å finna att mange norske språktrekk der. I Oslo har den danna daglegtalet so nær utkonkurrert bymålet, og no spreier mange danske språktrekk seg ut frå dette talemålet i Oslo til resten av landet (sjå bolk 3.4). Med di har dei norske talemåla vel aldri hatt mindre nedvert språktilfang enn dei har i dag, særleg når det gjeld ordtilfanget (sjå bolk 7), men òg mykje når det gjeld grammatikken. Alt ihoplagt må me kunna seia at det er den danske utviklingslina som har vore sterkest i Noreg dei siste generasjonane.

I norsk språkhistorieforskning har det vore viktig å få godt skil på desse to utviklingslinene og korleis dei har påverka kvarandre. Somme forskarar har fokusert på den norske utviklingslina. Dei har lagt vekt på å vinna seg fram til den lydrette og regelrette utviklinga frå gamalnorsk til nynorsk og å kjenna det nye og framande materialet som ikkje rimar med denne utviklinga. Andre forskarar har samla seg om den danske utviklingslina. Her galdt det å syna korleis det danske språket i Noreg har teke opp i seg norske språktrekk, både i tale og skrift. På båd sidene meinte dei det var naudsynt å halda dei to utviklingslinene åtskilde i språkhistorieforskinga, sjå til dømes Hoff (1949: 139) for den norske utviklingslina og Torp & Falk (1898: 10) for den danske.

Når me veit kor viktig det er å få greie på desse utviklingslinene, og kor mykje omsut dei gamle språkforskarane har hatt for just det, so er det bisneleg at ingenting av dette er nemnt med eitt einaste ord i heile denne boka. Det hadde vore éin ting om det berre var slik at det ikkje kjem fram nokon stad at det er to utviklingsliner i den norske språkhistoria, men det som gjer det ekstra merkande, er at dei mange stader i boka lèt det danske skriftspråket og det danskætta talemålet vera framstillinga av norske talemålstrekk. Det er mange døme på det i boka, og somme av dei skal eg gå nærare inn på nedanfor.

9.1 Genitiv i norsk

Ei vanleg lære i norsk grammatikk er at den gamle genitivsendinga *-s* er vorten eit klitikon som kan hengjast på heile setningslekkar, som i *Jeg er de som har mista lommeboka på gatas biskop* (Endresen & Simonsen 2000: 123). I denne boka legg både Conzett og Mørck det fram slik at genitiven lever att frå gamalnorsken, berre at bruket har gått frå å vera ei ekte kasusending til å verta eit slikt klitikon (s. 245, 420–421). Kvar gong Mørck vil syna fram eit syntaktisk fenomen som finst i nynorsk, leitar han fram døme frå gamle bygdemålstekster (sjå bolk 6.2). Men når det gjeld dette fenomenet, gjer han det ikkje. Her hentar han fram setningar frå dagboka til Absalon Pedersson i Bergen, som døydde i 1575. Men Absalon skreiv ikkje på norsk, han skreiv på dansk. Det finst rett nok mange norske innslag i denne dagboka, men “[s]proget er vistnok i det hele det 16. aarhundredes dansk” (Falk & Torp 1900: xvii), og difor brukar Falk & Torp genitivssetningar frå Absalon til døme på setningslæra i “ældre dansk” (1900: 44). Om Mørck likevel held genitivsbruket hjå Absalon for å vera eit norsk innslag, då burde han argumentera for det og helst syna at dette er eit kjent trekk frå norsk som ikkje fanst i dansk. Det gjer ikkje Mørck, og dette fenomenet er kjent frå dansk skriftspråk på den tida (Skautrup 1947: 201, 357). Dimed er det ingenting som skulle tyda på at desse setningane frå Absalon har noko med norske språktrekk å gjera. I det heile er det eit stort diskusjons-spørsmål om ein kan nytta dansk skriftspråk til å syna fram norske språktrekk, men det er eit spørsmål Mørck ikkje kjem inn på.

Det som burde vera hovudsaka i ein gjennomgang av historia åt genitiven i norsk, er om han lever att i talemålet i det heile, og i kva grad han gjer det. Det spørsmålet kjem korkje Conzett eller Mørck inn på. Men det burde vera kjent at “[n]orske bygdemål hev no att berre radt småe restar av genitiv” (Indrebø 2001: 235) og “mest berre i gamle faste ordlag” (Heggstad 1931: 94) som *i dagsens tid, til heimsens ende, i annans manns hus, dette bel års osb.* (Aasen 1873). I nedverd ordlegging er det produktivt berre i nokre målføre i Agder og Telemark, som i *hatten Olavs og hesten Kjetils* (Aasen 1848: 197; Kolsrud 1951: 43; Torp 1973: 125, 138). Det er verd å merka seg det Aasen skriv om genitiven i dei norske målføra:

De forskjellige gamle Genitiver [...] ere overalt bortfaldne [...]. Kun i Sammensætninger og visse Talemaader findes Spor [...] (1997: 174–175).

Genitiver [...] ere [...] i Almindelighed fremmede for Dagligtalen, som i disse Tilfælde udtrykker Genitiv ved en Omskrivning enten med en Præposition (til, aat, av) eller et tilføiet Pronomen (sin, hans, hennar) (1864: 163).

I nynorsk er genitiv eit reint skriftspråksfenomen (Indrebø 2001: 235), og “[r]øytnleg genitiv finst no ikkje lenger i norsk” (Vågsliid 1955: 91). Den strukturen me finn i genitivsfrasar som *bygdas ordførar*, er eit heller nytt lån frå norsk-dansk (Torp 1973: 138–139). I ei norsk språkhistoriebok burde desse tinga ha vore nemnde.

9.2 Norsk eller norsk-dansk språkhistorie?

Når det gjeld grunnen til at bortfallet av genitiv i norsk ikkje vert nemnt i denne boka, so er det lett å tru det er av di han ikkje er bortkomen i det norsk-danske bokmålet. For mange stader i boka synest det vera slik at dette er ei språkhistorie for norsk-dansken og ikkje for norsken. So langt som råd freistar forfattarane å greia ut om ting som er sams for både det nynorske og det norsk-danske skriftspråket, og til det brukar dei namn som “moderne norsk”, “notidsnorsk”, “standardnorsk” og endåtil “normalnorsk”. I dei tilfella der det nynorske skrift- og talemålet har noko anna enn bokmålet, då får me gjerne berre framlagt tilhøva i bokmålet, men med namnet “norsk”, akkurat som me såg med genitiven i førre bolken.

Klære døme på dette ser me i bolken om ordlaging (s. 271–315). Conzett skriv om det lågtyske suffikset *-bar*, som er vorte produktivt i “norsk” (s. 302). Men ingenstad i dette kapittelet får me høyra om det norske suffikset *-ande*, som svarar mest heilt opp til *-bar*, jamvel om det er handsama i flestalle utgreiingane om norsk ordlaging elles (Aasen 1864: 270; Heggstad 1931: 68, 71; Beito 1986: 131, 284). Suffikset *-ande* er særmerkt for nynorsk og lite brukande i det norsk-danske skriftspråket (Western 1921: 372; Næs 1979: 287).

Dette er ikkje eit einstaka døme. På side 291 får me vita at ordet *trivsel* har “fortrengt” gamalnorsk *þrifnaðr*. Men *trivnad* er eit vanleg ord både i det nynorske skriftspråket og i målføra. Ordet står oppført i alle ordbøkene og får merkelappen “heller vanleg” i nettutgåva av *Norsk ordbok*. Men i bokmålet er det nok ovleg lite nytta, og eg får ingen tilslag i *Leksikografisk bokmålskorpus* når eg søkjer etter dette ordet der. Sameleis kan me lesa at det gamalnorske prefikset *frum-* ikkje lenger finst i “notidsnorsk” (s. 286–287). Like fullt er det 60 oppslagsord med prefikset *frum-* i *Norsk ordbok*, og mange av dei er kjende frå målføra (NO 3: 870–874). Men på bokmål finst dette prefikset ikkje. Eit anna, og mykje bruka, prefiks på nynorsk er *ov-* ‘altfor; mykje’. Conzett skriv at dette

prefikset ikkje har vore produktivt i “moderne norsk” for adjektiv (s. 286), og i verb finst det visst ikkje lenger (s. 289). Men *Norsk ordbok* har tolv verb med *ov-* til oppslagsord, mellom anna *ovdrikka*, *oveta* og *ovseia* (NO 8: 972–1049). Conzett seier ikkje korleis han kom fram til at *ov-* ikkje har vore produktivt i adjektiv. Den beste måten å testa om eit affiks er produktivt på, er å sjå om ein kan bruka det på nye ord i språket, og det er lånord. I *Norsk ordbok* er det meir enn eit dusin oppslagsord av det slaget der prefikset *ov-* er sett på eit adjektiv lånt frå eit anna språk. Dei er mellom andre *ovbøs*, *ovklein*, *ovmektig* og *ovstolt* (NO 8: 972–1049). Jamvel på heilt nye lånord kan me setja *ov-*. Frå adjektivet *kul*, som kom inn i norsk talemål i andre halvta av 1900-talet (NRO 5: 1637; Tryti 2008: 210), kan ein laga *ovkul*, sjå døma nedanfor.

(5) “Ovkul blekksprutlampe”, “Ovkul overskrift og”⁸

(6) “Lyn er kult nok fra før, men i superslo-mo [...] blir det ovkult!”⁹

(7) “Ovkult prosjekt, åkke som!”¹⁰

Alle desse adjektiva syner at *ov-* har vore produktivt heilt frå den tida lånorda kom inn i dei norske målføra og fram til i dag. Men akkurat som med *-ande* nemnt ovanfor er *ov-* lite brukande i det norsk-danske skriftspråket (Næs 1979: 402), og ein kan spekulera om det er difor det får ein slik omtale i dette kapitlet.

Eit siste døme på at den norsk-danske og ikkje den norske språkhistoria vert prioritert, kjem i kapitlet om ordtilfanget. Her får me ei remse med ord som skal vera svenske lånord “i norsken” (s. 486). Jenstad stavar desse orda på nynorsk vis, so då må me tru at dei er lånord i det nynorske skriftspråket med. Mellom desse orda er *emne* og *omdøme*. Kjelda for dette er Skautrup (1953), som skriv at dette er lånord frå svensk inn i dansken. Jenstad held desse orda for å vera komne inn i norsken frå dansk. Dette er rett berre om me med “norsken” her les “det norsk-danske bokmålet”, for i det nynorske skriftspråket og dei norske målføra er både *emne* og *omdøme* gamle og vidgjengde ord som det ikkje er nokon grunn til å tru kjem frå svensk gjennom dansken (NO 2: 690–692; 8: 717).

8. <https://www.newth.net/eirik/2008/03/09/ovkul-blekksprutlampe/>. Datert 09/03/2008 og 10/03/2008.

9. <https://twitter.com/vitenwahl/status/357838281859284992>. Datert 18/07/2013.

10. <http://enslask.no/2014/10/vi-sendte-et-kamera-gjennom-rorposten-her-er-filmen/>. Datert 15/10/2014.

9.3 Danskætta talemål og dansk stavemåte syner fram norsk lydutvikling

På sidene 171–173 har Torp ein bolck han kallar “Fonema /e/ og /æ/ i søraustnorsk”. Sjølve utgreiinga hans er gjennomgått i bolck 4.2.6 ovanfor. Det Torp hevdar han seier noko om her, er *søraustnorsk* ålment, men alle døma hans kjem fra den danskætta “danna daglegtaleten” i Oslo (sjå bolck 9), og kjelda hans er Brekke (1881), som er ei utgreiing om “det dansk-norske bysprog, således som det lyder her på østlandet i de dannede klassers utvungne dagligtale” (1881: 1). Jamvel Brekke skriv at “vort bysprog har sin grund i dansken” (1881: 31). Spørsmålet no er: Kan ein bruka det danskætta talemålet i Oslo til å representera ålmenn søraustnorsk lydutvikling? Eit merke på kva ugreie det kan føra til, ser me når Torp legg fram *vētā* ‘kveite’ og *fēl* ‘fæl’ til døme på *e*-lydar i søraustnorsk, jamvel om ein frase som *fēl vētā* berre finst i den danna daglegtaleten i Oslo. I resten av landsdelen heiter det jamnast *fēl (g)væitā* (Målføresynopsisen § 13, § 22). Med di vert det heller skeivt å kalla *fēl vētā* for “søraustnorsk”.

I bolck 9.1 såg me døme på at danske setningar vert bruka til å syna fram utviklinga av norsk setningsbygnad. Den same metoden ser me andre stader i boka, der dansk stavemåte vert nytta til å syna fram norsk lydutvikling. Det fyrste dømet på det kjem opp i diskusjonen av lydane *e* og *æ* som nyst vart nemnd ovanfor. Her skriv Torp dette:

Dermed fall t.d. eldre søraustnorsk /væ:te/ ‘væte’ saman med /ve:te/ ‘kveite’: Dei to orda som på bokmål blir skrivne som *væte* og *hvetete*, blir som kjent uttala likt, medan dei før hadde ulik vokal, slik skrifta viser (s. 171).

Den læra Torp legg fram her, er med andre ord at me kan sjå frå stavemåten i det danskætta bokmålet korleis orda vart uttala i “eldre søraustnorsk”. Men sidan bokmålet ættar frå det danske skriftspråket, so syner stavemåten i bokmålet fyrst og fremst fram den gamle uttalen i det danske riksmålet. Stavemåten i det norsk-danske bokmålet har rett nok vorte fornorska etter den danna daglegtaleten, men det har dei gjort ord for ord og aldri heilt igjennom. Difor kan me aldri velja ut ord frå bokmålet på slump og seia at dei syner fram den gamle seiemåten i den danna daglegtaleten. Ikkje minst gjeld det bokstavane <e> og <æ> i det norsk-danske skriftspråket, for dei har aldri spegla att uttalen her til lands på noka god eller heilsleg vis. Som Jonathan Aars skreiv i rettskrivingslæra som galdt då Brekke skreiv artikkelen sin i 1881, var det “[v]ed bogstaverne e og æ [...] stor forvirring, baade i udtalen og i skrivemaaden” (1878: 10–11).

Eit anna døme på denne framgangsmåten har me i diskusjonen om den gamalnorske vokalen *i* på side 158. Her skriv Torp dette:

Det er likevel ikkje slik at ein bestemt vokal i eit gammalnorsk ord svarar til den same vokalen i det tilsvarande ordet i dag. [...] gno. *vita* [kan] heite både *vite* og *vete* i nynorsk skriftmål, og gno. *lifa* heiter alltid *leve*. Her ser me at [...] gammalnorsk kort *i* av og til blir *e*.

Stavemåten i det nynorske skriftspråket er med andre ord grunnlaget for å seia at det ymsar om gamalnorsk *i* vert til *i* eller *e*, sidan det heiter *vita*, men *leva*. Men skilnaden i stavemåten mellom desse to orda i det nynorske skriftspråket har ingenting med norsk lydutvikling å gjera. Han kjem frå det danske skriftspråket, må *vita*. Fram til 1917 heitte det *vita* og *liva* i det nynorske skriftspråket. Då vart stavemåten *liva* teken bort og *leva* innsett i staden (*Landsmål* 1918: 6). Det fanst ikkje noko grunnlag i målføra for dette vedtaket. Det finst mest ingen unnatak i dei norske målføra til at det er same lydutviklinga i dei to gamalnorske orda *vita* og *lifa*, og eg kjenner ikkje til eit einaste norsk bygdemål som har *vita*, men *leva* (eller ein tilsvarande skilnad).¹¹ Stavemåtane *vita* og *leva* vart vedtekte for det nynorske skriftspråket i 1917 med eitt mål for auga: samnorsk. Dei to skriftspråka i Noreg skulle gå opp i eitt, og då måtte stavemåten i dei to måla jamnast fyrst. Sidan det heitte *vite* og *leve* i det norsk-danske skriftspråket, kunne ein samstava stavemåten i dei to måla ved å taka bokmålsforma inn i nynorsken. Å gå den andre vegen, det er å taka *live* inn i bokmålet, kom ikkje på tale, sidan forma *live* ikkje hadde talemålsgrunnlag i dei søraustlandske bymåla. Den einaste grunnen til at det er ulik vokal i *vita* og *leva* i det nynorske skriftspråket, er dimed at dei har ulik vokal i det norsk-danske skriftspråket. Grunnen til at dei har det der, har med dansk lydutvikling å gjera (sjå Hansen 1962: 16–31).

11. Det einaste som kjem nær, er bygdemåla langs kysten mellom Austre og Vestre Moland i Aust-Agder. Her heiter det *viddø* og *lëvø*, men her er det lydlangda som er det avgjerande. For det er ei lydrett utvikling i desse målføra at gamalnorsk *i* vert verande *i* når konsonanten etter vert lengd (*biti* > *biddø*, *hiti* > *hiddø*, *lifr* > *livvø*), men vert til *ë* når vokalen vert lengd (*drift* > *driëvø*, *svifit* > *svëvø*, *bik* > *bëg*) (Moy 1937: 55–56, 65, 105, 116; Pettersen 1943: 110, 130, 138; Mollatt [1957]: 108; Torp 1986: 46, 90, 101; Målføresynopsisen § 2, § 9, § 26, § 50, § 55, § 57). At desse målføra like fullt ikkje har hatt noko å gjera med at det heiter *vita* og *leva* i det nynorske skriftspråket, ser me greitt frå at desse målføra har *biddø*, *hiddø*, *livvø*, *driëvø* og *svëvø* der skriftspråket har *bete*, *hete*, *lever*, *drive* og *svive*.

9.4 Det er viktig å få skil på utviklingslinene

Gjennomgangen i bolkane ovanfor har synt at forfattarane i denne boka tek dei norskætta og danskætta måla i Noreg for å vera meir eller mindre det same. Heile vegen brukar dei eitkvart samnemnet for dei to utviklingslinene (“moderne norsk”, “notidsnorsk” osv.), og mange gonger vert språktrekk frå dei danskætta måla bruka til å syna fram språktrekk i dei norskætta måla. Men det er mange gode grunnar til å halda desse utviklingslinene åtskilde i språkhistoria.

For det fyrste har eit vitskapleg verk den plikta å syna fram den objektive sanninga. Dei to utviklingslinene er ikkje dei same, og dei har ikkje dei same språktrekka. Ein kan godt forenkla framstillinga so at ho vert meir lett lært, men utan at det som kjem fram, vert rangt.

For det andre er denne framstillinga til skade for studentane og komande forskarar. Jamt ser me at dei tek dei norske bygdemåla for å vera variantar av det norsk-danske bokmålet, at dei trur det danske skriftspråket i Noreg på 1800-talet er “gamal norsk” og illustrerer korleis nordmenn tala på den tida, og at dei trur bokmålet ættar frå gamalnorsken. Eit språkhistorieverk burde kvæva slike villfaringar i staden for å nøra dei. Like fullt er det er ein vanleg metode hjå språkforskarar i Noreg å leggja fram formene i det danskætta bokmålet som dei var framhaldet av gamalnorsken. I det som må vera den mest lesne språkhistorieboka i Noreg i dag, Torp & Vikør (2014), skriv Torp til dømes at bokmål *båret* kjem frå norrønt *borit* (2014: 72), og i den boka som er omtala her, skriv han at “[p]å bokmål er gno. *hestar* blitt *hester*” (s. 185). Då er det ikkje til å undrast på at dei som les slik framlegging, trur gamalnorsk er opphavet åt bokmålet.

For det tredje gjer framstillinga i denne boka at den norske målstriden på 1800- og 1900-talet ter seg uskjøneleg og grunnlaus. Heile grunnlaget for den norske målreisinga var nettopp at den norske utviklingslina er skild frå den danske, og at det norskætta språket har andre trekk enn det danskætta språket. I denne boka vert det lagt fram som alt går ut på det same. Tradisjonelt sett har framstillinga av den “indre språkhistoria” i vitskaplege bokverk fått fram korleis det har vore to utviklingsliner med ulike språktrekk og tradisjonar, og då har denne framstillinga danna grunnlaget for utgreiinga om den “ytre språkhistoria”, der me lærer om korleis desse to utviklingslinene har ført til lang målstrid i Noreg. Slik den indre språkhistoria vert framstilt i denne boka, kan ho ikkje lenger danna eit slikt grunnlag.

Denne samanblandinga av norskætta og danskætta språk får òg fylgjer for framstillinga av språkendingane. Døme på det har me sett ovanfor, der det ikkje kjem fram at orda frå det danskætta bokmålet trengjer ut det nedervde

norske ordtilfanget i målføra (sjå bolk 7.3) eller at den gamalnorske genitiven ikkje lenger lever att i dei nynorske målføra (sjå bolk 9.1). Men held ein norskætta og danskætta språk for å vera det same, då kan ein hevda at språket har mist korkje det eine eller det andre, sidan både det danskætta ordtilfanget og den danskætta genitiven lever att i det norsk-danske bokmålet. På den måten kjem ikkje røynelege språkendingar i den norske språkhistoria fram i det heile.

9.5 Språkhistorieskriving og ideologi

Dei som har granska og skrive om språkhistoria i Noreg, har jamnast hatt eit fast synspunkt i den norske målstriden. Det gjer at ideologien deira ofte skin gjennom i språkhistorieverka dei skreiv (sjå diskusjonen hjå Jahr mfl. 2016). Indrebø var ein ihuga og konservativ målmann, og i språkhistoria si held han endringar bort frå det gamle norske for låkt, men særnorske endringar og språktrekk for noko godt. Slike vurderingar høyrer ikkje heime i eit vitskapleg historieverk (Haugen 1960: 74). Men særleg mykje tyn har Seip fått for språkhistoria si. Han vert skulda for å ha gjeve ei skeiv framstilling av den norske språkhistoria i vona om at det skulle rettferdiggjera dei danske språktrekka i det norsk-danske skriftspråket (Hødnebo 1971: 150–153; Haugen 1974: 577; Hovdhaugen mfl. 2000: 410; Jahr 2013: 13–17; Venås 2013: 32).

Slik språkhistoria er framlagd i dette språkhistorieverket, er det lett for andre å utnytta henne for eit samnorsksyn. Etter samnorsktanken skal dei to skriftspråka våre til sist gro i hop i eitt sams skriftspråk, og det vert lettare å argumentera for ei slik styring når dei kan stø seg på eit språkhistorieverk som ber bod om at dei to skriftspråka våre har det same historiske grunnlaget med éi sams utvikling. Det er ingen grunn til å mistru forfattarane av denne boka for at dei har late slike ideologiske omsyn styra den vitskaplege framstillinga, men når samanhengen mellom språkhistorieskriving og ideologi er so velkjend, so er det nettopp av den grunnen viktig å leggja fram språkhistoria so sann og objektiv som råd, so at ingen i framtida kjem på å vilja mistru dei for det heller.

10 Samandrag og vurdering

Redaksjonen for dette språkhistorieverket har ikkje berre sett seg det målet at verket skal verta eit vitskapleg oppslagsverk, men òg at det noko so nær skal kunna setjast i staden for Seip (1971) og Indrebø (2001), som “hittil [har] vore” oppslagsverka (s. 8). Etter at eg har lese nøye igjennom dette fyrste bandet i verket, har eg kome til den konklusjonen at bokverket ikkje har nått det målet. Jamvel om det er mangt godt i boka med interessante diskusjonar og utgreiningar,

so er det like fullt for mange lyte i henne. Nedanfor skal eg gå meir grundig inn på grunnane til det.

10.1 Særmerke og utval

I to ting er denne boka etter måten god. Forfattarane har jamt over halde seg til dei teoriane som er ålment godtekne, og dei har gjort eit godt utval av dei fenomenane som det er viktig å leggja fram frå den norske språkhistoria. Somme stader har eg likevel merkt ut fenomen som det ikkje står noko om i boka, men som burde ha kome med (sjå til dømes bolk 5.2). Det er òg stader i boka der somme av forfattarane står for heller særmerkte syn utan at dei fortel lesarane at det dei skriv ikkje samsvarar med den ålmenne læra. Døme på det er når Sandøy argumenterer for at haldningar ikkje har noko å seia for språkutviklinga i Noreg (sjå bolk 3.4) og når Kristoffersen meiner at gamalnorsk ikkje hadde ordskiljande tonelag (sjå bolk 4.1.2). Andre stader får me vita at det me får lesa, er nye tankar, men der desse nye tankane fører til nye spørsmål me ikkje får høyra om eller får svar på. Det gjeld påstanden frå Kristoffersen om at gamalnorsk ikkje kunne ha lange konsonantar i enden av orda (sjå bolk 4.1.4), hypotesen hans om kva som ligg bak jamvekta (sjå bolk 4.2.1), og til sist gjeld det òg læra hans om kva staving som har det “underliggjande” trykket i norske ord (sjå bolk 4.2.2).

10.2 Tilvisingar

I dette verket er det altfor fått med tilvisingar, især til kjeldene for det tilfanget og dei teoriane som forfattarane tek med. I dag ventar me at forskarar hjelper lesarane sine med å visa til kvar dei har henta opplysningane sine frå, so at lesarane kan gå til kjeldene sjølve og etterprøva det som står der. I det heile og store gjer forfattarane i denne boka ikkje det, og då kan ikkje lesarane vita kva opplysningar som forfattarane har kome med sjølve og kva opplysningar dei har henta frå andre kjelder. Det fører diverre til at boka vert mindre brukande til oppslagsverk. Andre Mørck skal gå fri for denne kritikken, for kapittelet hans er mønstergildt når det gjeld tilvisingane (sjå bolk 6).

10.3 Danske språktrekk og danskætta språk

Eit stort lyte med denne boka er måten dei danske språktrekka og dei danskætta språka i Noreg er handsama på. Det finst ingen andre språk som har vore i nærleiken av å påverka det norske språket so sterkt, og det på ymse måtar. Frå gammalt har danske språktrekk spreitt seg inn i talemåla i Sør-Noreg og innerter i landet, og desse språktrekka har især vore sterke i bymåla. Overklassen i

Noreg tala ein danskætta “danna daglegtale”, og i Oslo har dette talemålet vunne på det norskætta bymålet. Det gjer at fleire danske språktrekk breier om seg, sidan det er talemålet i Oslo som har vore kjelda for dei fleste talemålsendingane i landet den siste tida. Ei av dei aller største språkendingane dei siste generasjonane er at det gamle og nedervde norske ordtilfanget kjem bort i talemåla, og det som skubar desse orda bort, er ordtilfanget frå det danskætta bokmålet. Jamvel det nynorske skriftspråket skil seg lite frå bokmålet i dag når det gjeld ordtilfang, setningsbygning og språkføring. Alt lagt i hop kan ingen tvila på at både talemåla og skriftspråka i Noreg har vorte mykje avnorska og fordanska gjennom dei siste hundreåra. Det er vanskeleg å skjøna kvifor forfattarane av ei stor norsk språkhistoriebok ikkje tykkjer at noko av dette er verdt å nemna med eit einaste ord, og endå meir underleg er det å sjå at språktrekk frå desse danskætta språka vert haldne fram for å vera norske språktrekk (sjå bolk 9).

10.4 Mistak

Det største lytet med boka, særleg av di ho er etla til eit vitskapleg oppslagsverk, er at det er for mange reine mistak i henne. Det er påstandar og utgreiingar om språktrekk og språkendingar frå alle stega i den norske språkhistoria som er beint fram range, og somme av dei må me kunna kalla for grove mistak. I denne omtalen har eg kome inn på mange av desse misgrepa og synt på kva vis dei er range, og som nemnt før kunne ei slik opteljing med mistak i denne boka gjerast lengre. Det er nok til å konkludera at dette verket ikkje kan setjast i staden for dei gamle språkhistoriebøkene åt Seip (1971) og Indrebø (2001). Bøkene deira har sine lyte, dei òg (sjå bolk 9.5), men éin ting skal dei ha: Det er mest ingenting i dei som er beint fram rangt. Me må kunna krevja at ei ny språkhistoriebok byggjer på dei gamle, so at ingenting av det som er framlagt rett i dei gamle, kjem fram rangt i den nye.

10.5 Slutning

Språkhistorieverk i Noreg kjem oftast ut i mange nye utgåver, noko som syner kor viktig fagområdet er i den høgre utdanninga. Av dei bøkene som er nemnde i innleiinga, har til dømes Torp & Vikør (2014) kome i fire utgåver, Otnes & Aamotsbakken (1999) i fem og Almendingen mfl. (2002) i seks. Jamvel dei store oppslagsverka åt Seip (1971) og Indrebø (2001) har kome i meir enn éi utgåve. Difor er det von om at den boka som er omtala her, òg kjem i ei ny utgåve om nokre år. For jamvel om denne fyrsteutgåva ikkje når målet om å verta det nye hovudopplagsverket for norsk språkhistorie, trengst det ikkje so mykje

arbeid for at ei ny og omvølt utgåve kan gjera det. Som nemnt i denne artikkelen er både utgreiingane og gjennomgangen for det meste god – det er på punkta nemnde ovanfor det skortar. Fyrst og fremst må fleire litteraturtilvisingar førast inn, mistak må rettast opp, og ein må få skil på den norske og norsk-danske utviklingslina i språkhistoria. Medan me ventar på ei slik ny utgåve, er det språkhistoria til Indrebø som må gjelda for det beste og mest pålitelege verket (sjå Venås 1984: 174; Hovdhaugen mfl. 2000: 411; Endresen 2002: 15).

Referansar

- Ajzen, Icek. 2005. *Attitudes, personality and behavior*. 2. utg. Mapping social psychology. Maidenhead: Open University Press.
- Almenningen, Olaf, Thore A. Roksvold, Helge Sandøy & Lars S. Vikør, red. 2002. *Språk og samfunn gjennom tusen år. Ei norsk språkhistorie*. 6. utg. Oslo: Universitetsforlaget.
- Anderson, Ragnhild Lie & Edit Bugge. 2015. Dialect and other explanatory factors in subconscious verbal guise tests. *Acta Linguistica Hafniensia* 47(2): 244–267.
- AWB = *Althochdeutsches Wörterbuch*. 1968–. Red. av Elisabeth Karg-Gasterstädt & Theodor Frings. 6 bd. Auf Grund der von Elias von Steinmeyer hinterlassenen Sammlungen im Auftrag der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Berlin: Akademie Verlag.
- Barnes, Michael. 2008. *A new introduction to Old Norse*. Bd. 1: *Grammar*. 3. utg. Viking society for Northern research. University College London.
- Beito, Olav T. 1942. *R-bøyning. Etterrøknader i norsk formlære*. Oslo: Jacob Dybwad.
- Beito, Olav T. 1954. *Genusskifte i nynorsk*. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. 1954 1. Oslo: Jacob Dybwad.
- Beito, Olav T. 1986. *Nynorsk grammatikk. Lyd- og ordlære*. 2. utg. Oslo: Det norske samlaget.
- Benediktsson, Hreinn. 1972. *The First Grammatical Treatise. Introduction. Text. Notes. Translation. Vocabulary. Facsimiles*. University of Iceland. Publications in linguistics 1. Reykjavik: Institute of Nordic linguistics.
- Berntsen, M. & Amund B. Larsen. 1925. *Stavanger bymål*. Utgitt av Bymålslaget. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Bjorvand, Harald. 2010. Om utviklingen av det norrøne sterke presens. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 28(2): 173–192.

- Bjorvand, Harald & Fredrik Otto Lindeman. 2007. *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. 2. utg. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter 105. Oslo: Novus.
- Bloomfield, Leonard. 1934. Melding av *Handbuch der erklärenden Syntax*. *Language* 10(1): 32–40.
- Bloomfield, Leonard. 1935. *Language*. London: George Allen & Unwin.
- de Boer, Bart. 2000. Self-organization in vowel systems. *Journal of Phonetics* 28(4): 441–465.
- Braune, Wilhelm. 2004. *Althochdeutsche Grammatik*. Bd. 1: *Laut- und Formenlehre*. 15. utg. Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte. A. Hauptreihe 5. Bearbeitet von Ingo Reiffenstein. Tübingen: Max Niemeyer.
- Brekke, K. 1881. Bidrag til dansk-norskens lydlære. *Indbydelsesskrift til den offentlige examen i juni og juli 1881 ved Aars og Voss's latin- og realskole*. Kristiania: W. C. Fabritius, 1–66.
- Brøndum-Nielsen, Johs. 1965. *Gammeldansk Grammatik. I sproghistorisk Fremstilling*. Bd. 5: *Pronominer*. København: Akademisk forlag.
- Brøndum-Nielsen, Johs. 1973. *Gammeldansk Grammatik. I sproghistorisk Fremstilling*. Bd. 8: *Verber III. Konjugationsformernes Udvikling*. København: Akademisk forlag.
- Chomsky, Noam. 1986. *Knowledge of language. Its nature, origin, and use*. Convergence. Westport, CT: Praeger.
- Chomsky, Noam & Morris Halle. 1968. *The sound pattern of English*. Studies in language. New York, NY: Harper & Row.
- Christiansen, Hallfrid. [1946–48]. *Norske dialekter*. Tanum.
- Craigie, W. A. 1900. On some points in skaldic metre. *Arkiv för nordisk filologi* 16: 341–384.
- Dalen, Arnold & Jan Ragnar Hagland. 1985. “*I det mest upolerede Bondesprog*”. *Tekster på trøndermål 1706–1856*. Skrifter frå Norsk Målførearkiv 37. Oslo: Universitetsforlaget.
- Darwin, Charles. 1872. *The origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life*. 6. utg. London: John Murray.
- Endresen, Rolf Theil. 2002. Med norsk mål ned i helheimen og upp att. *Dag og Tid* 41(41): 14–15.
- Endresen, Rolf Theil & Hanne Gram Simonsen. 2000. Morfologi. *Innføring i lingvistikk*. Red. av Rolf Theil Endresen, Hanne Gram Simonsen & Andreas Sveen. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, 71–124.

- Falk, Hjalmar & Alf Torp. 1900. *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Fossheim, Marie. 2010. *Språket på Midøya. En sosiolingvistisk oppfølgingsstudie av talemålene på ei øy i Romsdalen*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.
- Garrett, Peter. 2010. *Attitudes to language*. Key topics in sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gauch, Hugh G., Jr. 2012. *Scientific method in brief*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grøtvedt, Per Nyquist. 1939. *Lydverket i lovhåndskrifter fra Borgartingslag 1300–1350. Med et tillegg om sørøstnorske diplomer*. Med 9 faksimiler. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. 1938 7. Oslo: Jacob Dybwad.
- Grøtvedt, Per Nyquist. 1949. *Studier over målet i lagmannsbrev fra Oslo. 1350–1450*. Med 18 plansjer. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. 1948 2. Oslo: Jacob Dybwad.
- Grøtvedt, Per Nyquist. 1974. *Skrift og tale i mellommorske diplomer fra Foldenområdet 1350–1450*. Bd. 3: *Språkhistorisk oversikt*. Skrifter frå Norsk Målførearkiv 28. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hale, Mark. 2007. *Historical linguistics: Theory and method*. Blackwell textbooks in linguistics 21. Malden, MA: Blackwell.
- Hansen, Aage. 1962. *Den lydligge udvikling i dansk. Fra ca. 1300 til nutiden*. Bd. 1: *Vokalismen*. København: G. E. C. Gads forlag.
- Hanssen, Eskil, Else Mundal & Kåre Skadberg. 1975. *Norrøn grammatikk. Lydlære, formlære og syntaks i historisk framstilling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugen, Einar. 1960. Gustav Indrebø: Norsk målsoga. *Maal og Minne* (1–2), 71–77.
- Haugen, Einar. 1966. *Riksspråk og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. [1969]. Universitetsforlaget.
- Haugen, Einar. 1972. *First Grammatical Treatise. The earliest Germanic phonology*. An edition, translation and commentary. 2. utg. The classics of linguistics. London: Longman.
- Haugen, Einar. 1974. *Melding av Norwegische Sprachgeschichte. Language* 50(3): 575–582.
- Haugen, Odd Einar. 2001. *Grunnbok i norrønt språk*. 4. utg. Oslo: Gyldendal.
- Heggstad, Leiv. 1931. *Norsk grammatikk. Større utgåve*. 2. utg. Oslo: Olaf Norlis forlag.

- Heggstad, Leiv, Finn Hødnebo & Erik Simensen. 2008. *Norrøn ordbok*. Gamalnorsk ordbok ved Heggstad og Torp. 5. utg. 2. opplaget 2012. Oslo: Det norske samlaget.
- Heggstad, Leiv & Didrik Arup Seip. 1909. *47 spørsmål og svar om sprogstriden*. En saglig utredning ved to filologer. Kristiania.
- Hellevik, Alf. 1971. Om påverknad på norsk frå andre nordiske språk. *Språk i Norden*. Årsskrift for språknemndene i Norden. Red. av Arne Hamburger, Arnulv Sudmann & Bertil Molde. Norsk språknemnd skrifter 8. Lund: J. W. Cappelens forlag A·S, 37–47.
- Hoff, Ingeborg. 1946. *Skjetvemålet*. Utsyn over lydveksteren i målet i Skiptvet i Østfold i jamføring med andre østfoldske mål. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Historisk-filosofisk klasse. 1946 1. Oslo: Jacob Dybwad.
- Hoff, Ingeborg. 1949. Skjetvemålet. Et tilsvaret til professor D. A. Seip. *Svenska landsmål och svenskt folklied* 72: 123–140.
- Hoff, Ingeborg. 1965. Bygdemålet i Heggen og Frøyland. *Heggen og Frøland*. Fellesbind for bygdene Askim, Eidsberg og Trøgstad. Red. av Jens N. Bolstad, Jens Grønset, Håkon Haugerud, Olav H. Mysen, Gudbrand Natrud & Ivar Rui Manum. Bd. 1.1. Askim, 312–377.
- Holtmark, Anne, red. 1955. *Ordforrådet i de eldste norske håndskrifter til ca. 1250*. Utgitt av Gammelnorsk Ordboksverk. Oslo: Jacob Dybwad.
- Horne, Helga. 1917. *Aksent og kvantitet i Vaagaamaalet*. Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Kristiania universitet 3. Kristiania: H. Aschehoug & Co.
- Hovdhaugen, Even, Fred Karlsson, Carol Henriksen & Bengt Sigurd. 2000. *The history of linguistics in the Nordic countries*. Jyväskylä: Societas Scientiarum Fennica.
- Heggstad, Marius. 1913. Eintal av kynlause pronomen og nokre nærskylde former i nynorsk. *Festskrift til professor Alf Torp*. Paa hans 60 aars fødselsdag 27. september 1913. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 64–70.
- Hødnebo, Finn. 1971. Om diplomer som kilde for norsk språkhistorie. *Mål og namn*. Studiar i nordisk mål- og namnegransking. Red. av Hallvard Magerøy & Kjell Venås. Oslo: Universitetsforlaget, 145–153.
- Hårstad, Stian. 2010. *Unge språkbrukere i gammel by*. En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim. Ph.d-avhandling. NTNU.
- Indrebø, Gustav. 2001. *Norsk målsoga*. 2. utg. Bergen: Norsk bokreidingsforlag.

- Indrebø, Gustav & Aslak Torjusson. 1929. *Norsk og norsk dansk. Dei rette namni paa maali*. Oslo: Noregs maallag.
- IPA = *Handbook of the International Phonetic Association*. 1999. *A guide to the use of the International Phonetic Alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jahr, Ernst Håkon. 2013. Didrik Arup Seip – om forholdet mellom språkpolitikeren og språkhistorikeren. *Talemålsforskning i Norden dei siste 100 åra. Eit symposium i Åseral i 2011 i høve 100-årsjubileet for Didrik Arup Seips hovudfagsavhandling om åsdølmålet*. Red. av Lennart Elmevik & Ernst Håkon Jahr. Acta academiae regiae Gustavi Adolphi 127. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, 9–19.
- Jahr, Ernst Håkon, Gudlaug Nedrelied & Marit Aamodt Nielsen. 2016. *Språkhistorieskriving og språkkideologi. Eit utval norske språkhistorikarar*. Oslo: Novus.
- Jensen, Liv Breiby. 1992. Ordliste fra Odal (Sand). *Ord og uttrykk fra Solør, Odal og Eidskog*. Red. av Agnes Woll, Marit Sand, Ola Cato Lie & Hans Øivind Bjørnstad. Hedmark bondekvinnelag, s. 146–196.
- Johnson, Keith. 2012. *Acoustic and auditory phonetics*. 3. utg. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Kemeny, John G. & Paul Oppenheim. 1956. On reduction. *Philosophical Studies* 7(1–2): 6–19.
- Kock, Axel. 1911–16. *Umlaut und Brechung. Im Altschwedischen*. Eine Übersicht. Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 12. 1. Lund: C. W. K. Gleerup.
- Kolsrud, Sigurd. 1942. Målet i Øysterdalane og Solørbygdene. *Glåmdal*. Bd. 5. Norske bygder. Bergen: John Griegs forlag, 27–50.
- Kolsrud, Sigurd. 1950. *Norsk ljoskrift*. Oslo: Jacob Dybwad.
- Kolsrud, Sigurd. 1951. *Nynorsken i sine målføre*. Oslo: Jacob Dybwad.
- Krause, Wolfgang. 1971. *Die Sprache der urnordischen Runeninschriften*. Germanische Bibliothek. Dritte Reihe. Untersuchungen und Einzeldarstellungen. Heidelberg: Carl Winter.
- Kuhn, Hans. 1937. Zum Vers- und Satzbau der Skalden. *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 74(1/2): 49–63.
- Landsmål*. 1918. *Den nye rettskrivning. Reglar og ordlistor*. Utarbeidde ved den departementale rettskrivningskomite. Bd. 2. Oslo: Det mallingske bogtrykkeri.

- Larsen, Amund B. 1907. *Kristiania bymål. Vulgæersproget med henblik på den utvungne dagligtale*. Utgit av Bymålslaget. Kristiania: Cammermeyers boghandel.
- Larsen, Amund B. & Gerhard Stolz. 1912. *Bergens bymål*. Utgit av Bymålslaget. Kristiania: H. Aschehoug & Co.
- Larsson, Ludvig. 1891. *Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna. Leksikaliskt ock gramatiskt ordnat*. Lund: Ph. Lindstedts universitets-bokhandel.
- Liestøl, Knut. 1927. *Målreising*. Oslo: Olaf Norlis forlag.
- Liljencrants, Johan & Björn Lindblom. 1972. Numerical simulation of vowel quality systems: The role of perceptual contrast. *Language* 48(4): 839–862.
- Lindberg, Karl Hilmen. 1906. *Skeemålets ljudlära*. Göteborg: Wald. Zachrissons boktryckeri.
- Lindblom, B. 1990. Explaining phonetic variation: A sketch of the H&H theory. *Speech production and speech modelling*. Red. av William J. Hardcastle & Alain Marchal. NATO ASI series D 55. Dordrecht: Kluwer, 403–439.
- Lundeby, Einar. 1994. Hobølmålet. *Hobølboka*. Bd. 2. Hobøl, 237–269.
- Mollatt, Per. [1957]. *Noen stedsnavn i Vestre Moland og Birkenes*. Hovudoppgåve. Universitetet i Oslo.
- Moy, Mathias. 1937. *Fjæremålet*. Hovudoppgåve. Universitetet i Oslo.
- Myhre, Reidar. 1952. *Vokalismen i iddemålet*. Skrifter frå Norsk Målførearkiv 1. Oslo: Jacob Dybwad.
- Myrvoll, Klaus Johan. 2014. *Kronologi i skaldekvæde. Distribusjon av metriske og språklege drag i høve til tradisjonell datering og attribuering*. Ph.d-avhandling. Universitetet i Oslo.
- Målføresynopsisen*. URL: <http://usd.uib.no/perl/search/search.cgi?appid=145&tabid=2165>.
- Nesse, Agnete. 2013. *Innføring i norsk språkhistorie*. Cappelen Damm Akademisk.
- NO = *Norsk ordbok*. 1966–2016. *Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet*. Red. av Alf Hellevik. 12 bd. Oslo: Det norske samlaget.
- Noreen, Adolf Gotthard. 1877. *Frykdalsmålets ljudlära*. Doktorgradsavhandling. Upsala universitet.
- Noreen, Adolf. 1879. *Dalbymålets ljud- ock böjningslära*. Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. I 3. Stockholm: P. A. Norstedt & söner.

- Noreen, Adolf. 1904. *Altnordische Grammatik*. Bd. 2: *Altschwedische grammatik. Mit einschluss des altgutnischen*. Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte 8. Halle: Max Niemeyer.
- Noreen, Adolf. 1923. *Altnordische Grammatik*. Bd. 1: *Altisländische und altnorwegische grammatik (laut- und flexionslehre). Unter berücksichtigung des urnordischen*. 4. utg. Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte 4. Halle (Saale): Max Niemeyer.
- Noreen, Erik. 1917–43. *Ärtemarksmålets ljudlära. Inledning. Deskriptiv ljudlära. Historisk ljudlära: Vokaler*. Svenska landsmål och svenskt folkliv. B 43. Stockholm: P. A. Norstedt & söner.
- Nornes, Marianne Valeberg. 2011. *Bergensk i Bergenhus. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Bergenhus bydel*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.
- NRO = *Norsk riksmålsordbok*. 1983–95. Red. av Trygve Knudsen & Alf Sommerfelt. 2. utg. 6 bd. Utgitt av det norske akademi for sprog og litteratur. Kunnskapsforlaget.
- Næs, Olav. 1979. *Norsk grammatikk. Elementære strukturer og syntaks*. 4. utg. Oslo: Fabritius.
- Oftedal, Magne. 1952. On the origin of the Scandinavian tone distinction. *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 16: 201–225.
- Otnes, Hildegunn & Bente Aamotsbakken. 1999. *Tekst i tid og rom. Norsk språkhistorie*. 5. utg. 2017. Oslo: Det norske samlaget.
- Oudeyer, Pierre-Yves. 2006. *Self-organization in the evolution of speech*. Studies in the evolution of language 6. Oxford: Oxford University Press.
- Paul, Hermann. 1920. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. 5. utg. Halle a. S.: Max Niemeyer.
- Pettersen, Eli. 1943. *Landvikmålet*. Hovudoppgåve. Universitetet i Oslo.
- Postal, Paul M. 1968. *Aspects of phonological theory*. New York, NY: Harper & Row.
- Riad, Tomas. 1998. The origin of Scandinavian tone accents. *Diachronica* 15(1): 63–98.
- Ross, Hans. 1907. *Norske bygdemaal. III. Oust-telemaal o numedalsmaal. IV. Hallingmaal o valdresmaal. V. Gudbrandsdalsmaal. VI. Upplandsmaal*. Videnskabs-Selskabets skrifter. II. Hist.-filos. klasse 1907 5. Christiania: Jacob Dybwad.
- Rød, Hild Meland. 2014. *Molde bymål. Ein kvantitativ korrelasjonsstudie i verkeleg tid*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.
- Sandøy, Helge. 1985. *Norsk dialektkunnskap*. 2. utg. 1987. Oslo: Novus.

- Sandøy, Helge. 1993. *Talemål*. 2. utg. 1996. Oslo: Novus.
- Sandøy, Helge. 1994. The nature of “overlong syllables” in the Scandinavian languages. *Phonologica. Proceedings of the 7th International Phonology Meeting*. Red. av Wolfgang U. Dressler, Martin Prinzhorn & John R. Renison. Torino: Rosenberg & Sellier, 233–242.
- Sandøy, Helge. 2008a. “Språkending”. Mæhlum, Brit, Gunnstein Akselberg, Unn Røynealand & Helge Sandøy. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. 2. utg. Cappelen Damm, s. 195–219.
- Sandøy, Helge. 2008b. “Kontakt og spreing”. Mæhlum, Brit, Gunnstein Akselberg, Unn Røynealand & Helge Sandøy. *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. 2. utg. Cappelen Damm, s. 221–240.
- Sandøy, Helge. 2013. Driving forces in language change – in the Norwegian perspective. *Language (de)standardisation in late modern Europe: Experimental studies*. Red. av Tore Kristiansen & Stefan Grondelaers. Standard language ideology in contemporary Europe 2. Oslo: Novus.
- Sapir, Edward. 1921. *Language. An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Seip, Didrik Arup. 1915. *Lydverket i åsdølmålet*. Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Kristiania universitet 2. Kristiania: H. Aschehoug & Co.
- Seip, Didrik Arup. 1916. *Grundlaget for det norske riksmåal*. Tiltrædelsesforelæsning 28. april 1916 paa universitetet. Kristiania: Olaf Norli.
- Seip, Didrik Arup. 1971. *Norwegische Sprachgeschichte*. Grundriß der germanischen Philologie 19. Bearbeitet und erweitert von Laurits Saltveit. Berlin: Walter de Gruyter.
- Skautrup, Peter. 1947. *Det danske sprogs historie*. Bd. 2: *Fra unionsbrevet til danske lov*. København: Gyldendalske boghandel. Nordisk forlag.
- Skautrup, Peter. 1953. *Det danske sprogs historie*. Bd. 3: *Fra Holbergs komedier til H. C. Andersens eventyr*. København: Gyldendalske boghandel. Nordisk forlag.
- Skjekkeland, Martin. 1997. *Dei norske dialektane. Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Skulerud, Olai. 1922. *Tinnsmålet*. Bd. 1.1: *Ljodlære. Ei utgreiding um ljod- og formverket i maalføret i Tinn i Nord-Aust-Telemark. Under jamføring med andre norske og andre nordiske maal*. Med maalfør og ei ordliste. Halle A. S.: Max Niemeyer.
- Skulerud, Olai. 1938. *Tinnsmålet*. Bd. 1.2: *Ljodlære*. Oslo: Olaf Norli.
- Spurkland, Terje. 1989. *Innføring i norrønt språk*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Stausland Johnsen, Sverre. 2012. A diachronic account of phonological unnaturalness. *Phonology* 29(3): 505–531.
- Stausland Johnsen, Sverre. 2015a. Dialect change in South-East Norway and the role of attitude in diffusion. *Journal of Sociolinguistics* 19(5): 612–642.
- Stausland Johnsen, Sverre. 2015b. Språkendringar langs Oslofjorden. *Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk*. Red. av Helge Sandøy. Oslo: Novus, 125–158.
- Storm, Joh. 1908. Norsk Lydskrift med Omrids av Fonetiken. *Norvegia* 1: 19–179.
- Storm, Johan. 1920. *Ordlister over lyd- og formlæren i norske bygdemaal*. Red. av Olai Skulerud. Videnskapsselskapets skrifter. II. Hist.-filos. klasse. 1919 3. Kristiania: Jacob Dybwad.
- Streitberg, W. 1896. *Urgermanische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der altgermanischen Dialekte*. Sammlung von Elementarbüchern der altgermanischen Dialekte 1. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Svendsen, Martin. 1931. *Syntaksen i Stavanger bymål*. Utgitt av Bymålslaget. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Sørensen, Torstein. 2004. *Ord fra gamle Nesna*. Stamsund: Orkana.
- Torp, Alf. 1919. *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Torp, Alf & Hjalmar Falk. 1898. *Dansk-norskens lydhistorie. Med særligt hensyn på orddannelse og bøining*. Kristiania: H. Aschehoug & Co.
- Torp, Arne. 1973. Om genitivsomskrivninger og -s-genitiv i norsk. En syntaktisk og dialektgeografisk undersøkelse av possessivuttrykk i sørnorske dialekter i jamføring med nordiske og andre germanske språk. *Maal og Minne* (3–4), 124–150.
- Torp, Arne. 1986. *Landvikmålet. Eit norsk skagerakmål*. Grimstad: Landvik historielag.
- Torp, Arne & Lars S. Vikør. 2014. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. 4. utg. Oslo: Gyldendal.
- Tryti, Tone. 2008. *Norsk slangordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Venås, Kjell. 1967. *Sterke verb i norske målføre. Morfologiske studiar*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Venås, Kjell. 1984. *For Noreg og Ivar Aasen. Gustav Indrebø i arbeid og strid*. Oslo: Novus.
- Venås, Kjell. 1990. *Den fyrste morgonblånen. Tekster på norsk frå dansketida*. Utgjeven av det norske språk- og litteraturselskap. Oslo: Novus.

- Venås, Kjell. 2013. Didrik Arup Seip. Litt privat og mest fagleg. *Talemålsforskning i Norden dei siste 100 åra. Eit symposium i Åseral i 2011 i høve 100-årsjubileet for Didrik Arup Seips hovudfagsavhandling om åsdølmålet*. Red. av Lennart Elmevik & Ernst Håkon Jahr. Acta academiae regiae Gustavi Adolphi 127. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, 21–34.
- Vikør, Lars S. 1999. Austlandsmål i endring. *Austlandsmål i endring. Dialektar, nynorsk og språkhaldningar på indre Austlandet*. Red. av Turid Kleiva, Ingeborg Donali, Trygve Nesset & Helen Øygarden. Utgjeve i samarbeid med Austmannalaget. Oslo: Det norske samlaget, 13–48.
- Vågslid, Eivind. 1955. Grunndrag i norsk mål. *Fossegrimen* 2(1–2): 87–94, 168–170.
- Western, Aug. 1889. Kurze darstellung des norwegischen lautsystems. *Phonetische Studien* 2: 259–282.
- Western, Aug. 1921. *Norsk riksmåls-grammatikk. For studerende og lærere*. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Wilse, J. N. 1780. *Norsk Ordbog eller Samling af Norske Ord. I sær de som bruges i Egnen af Spydeberg og viidere paa den Østre-kant af Norge, med Forerindring om Mundarten, samt Tillæg af nogle Egnens Ordsprog og Egen-Navne*. Som Bilage K til Spydebergs Beskrivelse og ellers at faae for sig selv. Christiania: S. C. Schwach.
- Øverby, Joleik. 1974. Målføra på indre Austlandet. Ei innleiing. *Austlandsmål. Språkarv og språkbruk på indre Austlandet*. Red. av Ola Skogstad. Orion-bøkene 150. Oslo: Det norske samlaget, 9–25.
- Øverby, Joleik. 1995. Ord og mål i søraust. *Talatrusten* 29: 36–93.
- Aars, J. 1878. *Retskrivnings-regler til skolebrug*. 5. utg. Kristiania: W. C. Fabricius.
- Aasen, Ivar. 1848. *Det norske Folkesprogs Grammatik*. Udgivet paa det kongelige norske Videnskabs-Selskabs Bekostning. Kristiania: Werner & Comp.
- Aasen, Ivar. 1864. *Norsk Grammatik*. Omarbeidet Udgave af “Det norske Folkesprogs Grammatik”. Christiania: P. T. Mallings Forlagsboghandel.
- Aasen, Ivar. 1873. *Norsk Ordbog med dansk Forklaring*. Omarbeidet og forøget Udgave af en ældre “Ordbog over det norske Folkesprog”. Christiania: P. T. Mallings Boghandel.
- Aasen, Ivar. 1997. Udkast til en Dialektlære, eller Forklaring over det indbyrdes Forhold imellem Sprogartene i Bergens, Kristiansands og Agershuus Stifter. September 1845. *Målsamlingar frå Christiansands og Agershuus Stifter*.

Red. av Jarle Bondevik, Oddvar Nes & Terje Aarset. Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet. Serie A. 4. Bergen: Norsk bokreidingslag, s. 168–187.

Aasen, Kristine Nymark. 2011. *Stavanger-dialekten 30 år etter. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgranskning av talemålet i Stavanger*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.

Aasmundseth, Kathrine. 2010. “*I den store sammenhengen er me jo bergensarar*”. *Beviste og underbeviste språkholdninger i Øygarden*. Masteroppgåve. Universitetet i Bergen.

Summary

This article is a thorough review of the first volume of *Norsk språkhistorie*, which aims to be the new reference work for the history of the Norwegian language. With respect to the overall approach taken in this book, two aspects are criticized. First, observed changes are viewed as teleologically driven local innovations, rather than evolutionary adaptations spreading through social accommodation. Second, no attempt is made to distinguish between originally Norwegian and originally Danish features, and the Norwegian and Norwegian-Danish languages are throughout the book treated as one and the same language. The article also highlights a number of inaccurate statements about the history of the Norwegian language. Although the book as a whole presents a good overview, it is in its current form not well-positioned to serve as the new reference work for this field. A revised edition of the book would thus be welcomed.

Sverre Stausland Johnsen
Institutt for lingvistiske og nordiske studium
Universitetet i Oslo
Postboks 1102 Blindern NO-0317 Oslo
stausland.johnsen@gmail.com

Kristin Melum Eide, Arnold Dalen, Tor Erik Jenstad og Ola Stemshaug: *Fosenmåla*. Trondheim: Museumsforlaget, 2017. 184 sider.

Denne boka handlar, som tittelen seier, om fosenmåla – men her kan ein gjera to presiseringar. For det første omfattar fosenmåla ikkje berre dialektane på Fosenhalvøya. Dialektane på Hitra og Frøya og i Agdenes og Lensvik blir òg rekna til denne gruppa. For det andre er det altså snakk om norske dialektar. Eg nemner dette fordi sørsamisk jo òg tradisjonelt blir snakka i det området som denne boka tar for seg, utan at denne påpeikinga på nokon måte er meint som kritikk.

Boka er eit uvanleg bidrag til den norske dialektlitteraturen i det at ho dekker eit litt større dialektområde. Frå før har vi på den eine sida fleire verk som gir ei oversikt over alle norske dialektar, og på den andre sida mange store og små publikasjonar om talemålet i eit mindre område, som ein by eller ei bygd, men andre bøker om talemålet i eit område av denne storleiken kjenner eg ikkje til. Likevel ser eg fleire fordelar med den avgrensinga som er vald her. Ein kan gå meir inn på detaljane enn det er rimeleg å gjera i eit oversiktsverk, men samtidig er området så pass stort at det blir nødvendig å gjera greie for ein viss variasjon, noko som opnar for å knyte den lokale språklege variasjonen til variasjonen i trøndersk og norsk (og skandinavisk) generelt. Saman med det høge faglege nivået gjer dette boka til ei uvanleg rik kjelde til informasjon for den dialektinteresserte, same kva for forhold ho eller han har til fosenmåla. Og ikkje nok med det – boka er trykt i eit generøst format og utstyrt med stiv perm og med mange bilete, dei fleste i fargar, med meir eller mindre klar relevans for teksten (eit eksempel er biletet av ein elg på den sida der tjukk *l* blir behandla). Dei mange reglene, ordtaka og versa som er strødde ut i marginen i delar av boka bidrar òg til informasjons- og underhaldningsverdien. Forlaget har tydelegvis våga å satse, og det skal dei ha ros for. Resultatet har vorte ei riktig tiltalende bok som ein knapt kan la vera å gripe tak i.

Boka inneheld fem kapittel eller hovuddelar i tillegg til forordet og litteraturlista. I det første kapitlet, “Opphavet”, får vi for det første ei orientering om tidlegare forskning på fosenmåla, og for det andre ei innføring i fosenensk fonologi. Det andre kapitlet, “Særtrekk ved språkssystemet på Fosen”, handlar om morfologi og syntaks. Etter dette kjem ein tekst på dialekt, med tittelen “Ein martnastur”. Kapittel fire, “Ordgeografi på Fosen”, må sjåast som ei innleiing til kapittel fem, “Ordsamling”, som med sine 90 sider utgjer nærmare halve boka.

Det skulle alt vera klart at det er mykje positivt å seia om “Fosenmål”. Men eg ser òg visse problem med boka. Eitt av dei er at det ikkje er heilt klart kven

boka er skriven for. I forordet står det at ein har hatt som mål å få til ei bok som skulle vera “leselig og interessant – både for den opplyste allmenhet og språkforskere” (s. 7). Så langt som eg kan bedøme det, burde den opplyste og interesserte allmenta utan altfor mykje strev kunna ta seg igjennom det meste av boka, men eg er meir i tvil når det gjeld kapittel 1. Her er det tett mellom fagtermene, og fleire lydskrifteikn blir brukte utan anna forklaring enn den ein indirekte får om ein kjenner den aktuelle uttalen.

Eit anna spørsmål som melder seg hos denne lesaren er kven som er avsender av dei ulike delane av teksten. Boka har fire forfattarar, men i forordet får vi forklart at berre tre av dei – Melum Eide, Dalen og Jenstad – har vore aktive i framstillinga av bokmanuset. Bidraget frå Stemshaug, som døydde i 2013, er ei uferdig avhandling om fosenmåla. Dei tre andre har bygd på denne i det vidare arbeidet, eller, som dei skriv, innsikter frå avhandlingsmanuset har vorte “trukket inn og brukt” (s. 7). Det er likevel ikkje klart i kva utstrekning bitar frå manuset har komme med i boka. I kapittel 1 blir det til og med referert til eit upublisert arbeid av Ola Stemshaug, og når manuset hans slik blir brukt som referanse, er det opplagt at teksten ikkje kan vera henta frå det same manuset. Det må vera dei andre tre som står for den teksten som ligg føre her. Så kunne ein tru at desse tre har samarbeidd om heile boka – heilt til eit forfattar-eg dukkar opp i teksten, noko som skjer fleire gonger i kapittel 1. Ein stad (s. 35) nemner denne forfattaren endatil ein e-post som han har fått frå Kristin Melum Eide, som altså er ein av medforfattarane! Da forstår ein at forfattarane nok har skrive kvar sine delar av boka. Likevel er ikkje kapitla signerte, og eg synest dette er litt forvirrande (sjølv om det ikkje er så vanskeleg å rekne ut kven som har skrive kva).

Eg har fleire innvendingar når det gjeld kapittel 1. Det første avsnittet heiter “Tidlegare gransking av fosenmåla”, og her får vi ein stutt og grei gjennomgang av tidlegare forskning på fosenmåla, frå Ivar Aasen og frametter, med særleg vekt på ulike inndelingar av dialektgruppa som har vore føreslegne. Avsnittet blir avslutta med den grammatiske observasjonen at fosenmåla manglar dativ, og til denne er det knytt eit kart som viser utbreiinga av ulike former i dativ eintal av sterke og svake hankjønnsord i andre trønderske talemål. Men kartet står utan forklaring, og når det heller ikkje blir sagt i teksten kva dativ er, da er eg ikkje så sikker på om allmenta heng med.

Dei øvrige hovudavsnitta i kapittel 1 har titlane “Lydsystemet (fonologien)”, “Gamle særtrekk”, “Jamvekt”, “Fosenmål og trondheimsmål” og “Konsonantane”. Organiseringa av kapittelet er ikkje heilt god. “Gamle særtrekk” viser seg å handle om visse vokalar og diftongar, og i jamvektavsnittet er det (rimeleg

nok) òg mest fokus på vokalane. Det vil seia at dei tre første hovudavsnitta har vokalar og diftongar som tema, men avsnitta som heiter “Vokalane” og “Diftongane” finn vi likevel som underavsnitt under “Lydsystemet”, saman med eit avsnitt om variasjon i visse endingsvokalar. Konsonantane har derimot fått eit eige hovudavsnitt, men noko overraskande handlar eit av underavsnitta i dette hovudavsnittet om tonelag! Her kunne det ha vore rydda opp – og avsnittet der likskapane mellom fosenmålet og trondheimsmålet blir diskuterte, kunne med fordel ha stått heilt til sist i kapitlet. Det er dessutan litt merkeleg at fonologien står saman med forskingshistoria i eit kapittel som er kalla “Opphavet”. Det hadde vore betre, etter mi meining, om fonologien i staden hadde fått eit eige kapittel.

Eg stussar òg her og der på sjølve innhaldet i kapitlet. Eit eksempel er avsnittet om palatalisering av *k* og *g* (s. 31–32), der det berre er den vekslinga ein kan sjå i bøyingsparadigma til visse ord, som blir omtala, som i *fesk* > *fiššen* (her med den notasjonen som er brukt i boka). At vi har det same fenomenet i mange leksikalisererte former, både initialt og medialt, blir ikkje nemnt, men eg vil tru at interesserte lesarar ville ha glede av å bli gjort merksame på dette sambandet. I avsnittet om retroflektering (s. 32 – der termen *retrofleks* ikkje er å sjå) kan ein forstå av framstillinga at i tradisjonelt fosenmål var assimilasjonsproduktet av tjukk *l* og dental konsonant litt annleis enn assimilasjonsproduktet av *r* og dental konsonant, men når skilnaden ikkje blir nærmare forklart, og lydane dessutan blir representerte av dei same teikna, da blir ein ikkje så mykje klokare. Her forstår eg heller ikkje kva som er meint: “verb med utlydande vokal framfor *-a* i infinitiv, som i *tru*, *gnu* og *fri*” (s. 34).

I kapittel 2 er det lagt vekt på å vise at dialektgrammatikken er like systematisk som grammatikken i standardvarietetane. Dei utvalde grammatiske fenomenen blir forklarte frå grunnen, anten det gjeld til dømes demonstrativar, substantivisk bøying av adjektiv, eller skiljet mellom *ha* som hovudverb og *ha* som hjelpeverb. Diskusjonen av ulike bruksmåtar av *ha* går over i ei utgreiing om konjunktivformer av modalverba og om bruken av presens partisipp, og her blir det riktig interessant også for ein språkvtar. Eit spørsmål som melder seg, er om presens partisipp kan samsvarsbøyast berre når forma har potensiell passiv tyding, som i *Kjøttet her va-itj etant* (eksempel (36), s. 63). Eksempla tyder på det, og det same gjer opplysninga om at kongruensbøyinga helst opptre saman med *værra* og *bli* (s. 63), men eg kunne godt ha ønskt meg klarare beskjed om dette. Det er nemleg slik at potensiell passiv (former som skjematisk uttrykt gir tolkinga ‘(som) kan verbast’) finst i mange språk, men opphavet til formene varierer ein heil del. Mange norske og svenske dialektar bruker presens

partisipp, men om fosenmåla (og andre trønderske dialekter) har gått vidare og utvikla spesielle former for potensiell passiv, så er det høgst interessant sett frå ein typologisk synsvinkel.

Det er i det heile mykje språkleg snadder å finna i dette kapittelet, for mykje til at eg kan gå inn på alt her. Eg vil nøye meg med å kommentere avsnittet om refleksivar. Det stemmer, som det blir sagt her, at binding over finitt setningsgrense, også kalla langdistansebinding, er vanlegare i trøndersk enn i bokmål – men det er likevel ikkje slik at alle trøndersktalande har dette medan alle andre norsktalande bruker den skriftlege refleksivsyntaksen, som ikkje tillét slik binding. Det er mykje individuell variasjon både i og utanfor Trøndelag. Det er for eksempel ikkje heilt sant at austnorsk må bruke *deres* i staden for *sin* i tilfelle som dette (eksempel (66), s. 76):

(1) Kan du itj ferstå at folk reagere på at ungan sin får læssa sånn bøker?

Som vi ser, er det refleksive *sin* her ein del av subjektet i den djupast underordna *at*-setninga. *Sin* kan da ikkje vise til dette subjektet, men må i staden vise til det overordna subjektet *folk*. Så vel på Austlandet som i andre landsdelar finst det talarar som aksepterer dette. Dette bindingsmønsteret er dessutan ikkje avhengig av at refleksiven er *sin*. I ei uformell rundspørjing eg gjorde for ei tid sidan, kom det fram at nokså mange norsktalande, blant desse fleire austlendingar, meinte at dei kunne seia slikt som dette:

(2) Ho vil at folk rundt seg skal vera glade.

Her inngår *seg* i det underordna subjektet, akkurat som *sin* gjer i (1), og blir bunde av det overordna subjektet, *ho*. Når ein likevel kan få inntrykk av at *sin* og *seg* ikkje oppfører seg like eins i langdistansebinding, er det først og fremst fordi *seg* er i meir eller mindre komplementær distribusjon med *seg sjølv*, medan *sin* ikkje har noko tilsvarende alternativ (vekslinga mellom *sin* og *sin eigen* eller *sjølv sin* har meir med fokus å gjera enn med syntaks). *Seg sjølv* viser helst til det nærmaste subjektet. I (3a) vil altså dei fleste forstå det slik at Per, som ho Kari oppfatta det, snakka om Per (og ikkje om Kari). *Seg* i (3b) kan derimot ikkje like lett vise til Per. Det må heller vise til Kari, og det inneber at dei som kan bruke denne konstruksjonen, kan ha langdistansebinding. For andre talarar er (3b) rett og slett ugrammatisk. (3c) er derimot akseptabel uansett om ein har langdistansebinding eller ikkje, for her kan *sin* i utgangspunktet like gjerne vise til Per som til Kari. *Sin* er altså ein meir fleksibel refleksiv enn *seg*.

- (3) a. Ho Kari trudde at han Per snakka om seg sjølv.
 b. Ho Kari trudde at han Per snakka om seg.
 c. Ho Kari trudde at han Per snakka om sjefen sin.

Dette var nå likevel berre eit eksempel på korleis ein kan spinne vidare med utgangspunkt i dei grammatiske fenomen som blir presenterte her. Eg vil håpe at fosingar som les dette, forstår at talemålet deira har mange trekk som er minst like interessante, grammatisk sett, som det ein finn i standardvarietetane av norsk.

Når vi nå er inne på grammatikken, så kan vi òg notere at forfattarane på side 38 har lagt til ein fotnote der dei beklagar at dei ikkje har fått med så mykje om morfologi i boka, og dei seier at det er “en naturleg konsekvens av forfatterens interessefelt”. Trass i denne sjølvverklærte mangelen på interesse for morfologi står det ein heil del om bøyning både i kapittel 1 og i kapittel 2, og eg kan ikkje tru anna enn at forfattarane fint ville klart å få til ei samla oversikt over dei viktigaste bøyingsmønster i fosenmålet. Ei slik oversikt ville ha vore nyttig.

Den tredje hovuddelen av boka inneheld, som eg alt har nemnt, ein tekst på dialekt. Teksten er åtte sider lang, og på den første sida får vi veta at den er fortald av Christoffer Hovde og utgitt av Andr. Pedersens forlag på Stjørdalshalsen i 1905. Det er alt. I ein fotnote på side 39 (altså i kapittelet føre) kjem det fram at teksten opphavleg vart nedskriven omkring 1850 på Ørlandet, men andre omstende omkring teksten, eller kven Christoffer Hovde var, får vi ingen informasjon om. Men ein meir utførleg presentasjon av dialektteksten burde heilt klart ha vore med, anten som ei innleiing til sjølve teksten eller i forordet, der forfattarane gjer greie for mange ulike kjelder som dei har brukt under arbeidet med boka.

I det fjerde kapittelet blir det vist med eksempel kor ulik utbreiing dialektord i fosenmåla kan ha. Somme har ei sørleg utbreiing, slik at ein òg finn dei på Nordmøre, medan andre er meir nordlege, på det viset at dei er kjende frå Fosen og Namdalen. Andre att er i bruk over det meste av norskekysten eller i eit enda vidare område. Dette er det nyttig å ha med seg som bakgrunn når ein går over til ordsamlinga, som er det femte og siste hovudkapittelet i boka.

I innleiinga til ordsamlinga blir det gjort klart at ein har “lagt vinn på å få med ord som er sentrale og typiske for kulturen i Fosenbygdene, blant anna ordforråd som har med sjø og båtbruk å gjera” (s. 93). Dette er ei heilt rimeleg prioritering. Ordsamlinga er sett opp på ordbokvis, med ein stutt artikkel for kvart ord. Artiklane angir ordklasse, for substantiva òg kjønn, tyding, og dei

tilsvarande oppslagsorda i Trønderordboka og/eller Norsk Ordbok. Mange av orda er dessutan forsynte med brukseksempel og med opplysningar om utbreiinga, som i mange tilfelle strekker seg langt utanfor Trøndelag. Desse opplysningane er noko som denne lesaren særleg set pris på, for med dei får ein fram slektskapet mellom fosenmåla og andre norske dialektar, og ein gjer ikkje fosenmåla meir eksotiske enn dei er. Ein kunne gått enda lenger og spora mange av orda også på den andre sida av svenskegrensa, men dette ville truleg ha gjort bokprosjektet for omfattande.

Sjølv om eg altså har innvendingar her og der, så er det klart at dette er eit framifrå arbeid som fosningane skal vera takknemlege for og forfattarane stolte av – og som språkvitarar med interesse for norske talemål gjerne kan ta ein titt på.

Marit Julien
Språk- og litteraturcentrum
Lunds universitet
Box 201
SE–221 00 Lund
Marit.Julien@nordlund.lu.se

John J. McCarthy and Joe Pater (eds.): *Harmonic grammar and harmonic serialism*. London: Equinox, 2016. Pp. viii-436.

This volume contains chapters that explore and extend advances in formal investigations of grammar that employ violable constraints in the analysis of individual languages, the study of linguistic typology, and the learnability of grammars. Initial investigations in a generative framework that employs violable constraints took place in Optimality Theory (OT) (Prince & Smolensky, 1993/2004). It is worth noting that although “representational constraints had of course long existed as a means of formally expressing restrictions on linguistic structures, [...] the notion that one constraint could compel the violation of another had never been given much attention before OT” (p. vii). The violable constraints in OT are strictly ranked with respect to one another, preventing the possibility of multiple violations of lower-ranked constraints accumulating and ‘ganging up’ on higher ranked ones. Harmonic Grammar (HG) is an alternative version of a grammar model that employs violable, ranked constraints (as is commonplace in OT) which uses weighted constraints in place of strictly ranked ones. Pater (this volume) highlights two potential advantages that an HG may have over an OT-model: Firstly, as initially noted by Prince (2003), there are asymmetric trade-offs on gang effects (based on the fact that the weighted constraint violations in HG can lead to gang effects of lower weighted constraints under certain circumstances), which are simply not possible in OT. Secondly, “the promise of weighted constraint theories of Universal Grammar derives from the ability of HG to generate attested patterns that fall out of the reach of OT using the same sets of constraints” (p. 2). Here Pater points to previous research (in particular, Flemming, 2001) that shows the difficulty that OT has in establishing compatibility with scalar constraints. This potential issue purportedly receives a more straightforward account in HG. The inclusion of weighted constraints permits new theories concerning which constraints (CON) exist. Initially, analyses in OT assumed a parallel theory of candidate generation and evaluation. There is no reason, however, that single iterative applications of the generation (GEN) and evaluation (EVAL) of candidates cannot replace parallel evaluations. Harmonic Serialism (HS), see McCarthy (this volume) for a detailed introduction, combines the inclusion of weighted violable constraints in serial evaluation of candidates. The contributions in this volume consist of studies that show the advantages and challenges associated with current research within the HG and HS models.

The volume consists of three sections; Part I serves as an introduction to HG and HS, Part II contains individual studies dedicated to the analysis of individual studies, and Part III focuses on learning algorithms in HG and HS. As mentioned above, Part I consists of two chapters – one by Joe Pater (‘Universal grammar with weighted constraints’) and the other by John McCarthy (‘The theory and practice of Harmonic Serialism’) – which establish the basics of HG and HS applied in the contributions throughout the rest of the volume (especially those found in Part II). Part II begins with John McCarthy, Joe Pater, and Kathryn Pruitt’s contribution (‘Cross-level interactions in Harmonic Serialism’), which takes a closer look at the analysis of cross-linguistic interaction (CLI) phenomenon from an HS-perspective. McCarthy, Pater, and Pruitt make the case that although CLIs have traditionally been presented as crucial evidence for parallel evaluation (as is the case in OT), these forms also receive a straightforward analysis HS. Minta Elsmann (‘Parallelism vs. serialism, or constraints vs. rules? Tongan stress and syllabification revisited’) offers an HS-treatment of Tongan stress and syllabification that challenges traditional analyses conducted in OT (which rely on a parallel evaluation of candidates). Robert Staubs’s chapter (‘Serial restrictions on feature/stress interactions’) investigates the interactions between segmental features and stress, and shows “that in Harmonic Serialism, positional markedness constraints yield desirable interactions between segments and stress such as sonority-driven stress and vowel reduction but do not yield certain pathological languages predicted by Optimality Theory” (p. 154–5). Karen Jesney (‘Positional constraints in Optimality Theory and Harmonic Grammar’) focuses on constraints “that govern patterns of feature licensing – i.e., patterns where a given marked feature surfaces only in special phonological context” (p. 176). In her treatment, she compares OT-type analyses according to which positional faithfulness and positional markedness constraints are applied in this context versus HG-type approaches, which only requires the latter constraints (and crucially not the former). Wendell Kimper (‘Positive constraints and finite goodness in Harmonic Serialism’) revisits the *Infinite Goodness* problem (Prince, 2007), i.e., “for any structure favored by a positive constraint, an infinite number of instances of that structure can be epenthesized, and there ceases to be an optimum” (p. 221). Kemper argues that this problem is obfuscated in HS-approaches, given that the generator (GEN) is significant constraint, and can perform only one operation at a time. Claire Moore-Cantwell (‘Contexts for epenthesis in Harmonic Serialism’) takes a closer look at the ‘too-many-solutions’ problem (i.e., multiple repair strategies to address conspiracies) through the lens of HS. With an empirical focus on

epenthesis, Moore-Cantwell maintains that a Harmonic Serialist-approach to this problem constrains “the set of possible repairs to a marked structure [...] the only repairs which can resolve the marked structure are those which can do so in a *harmonically improving* fashion” (p. 237). Emily Elfner (‘Stress-epenthesis interactions in Harmonic Serialism’) advances an HS-analysis of stress and epenthesis in languages like Dakota, and shows that this approach has particular advantages of those found in traditional OT. Francesc Torres-Tamarit (‘Compensatory and opaque vowel lengthening in Harmonic Serialism’) follows suit by providing a HS-analysis of compensatory lengthening compared with traditional parallel OT approaches. Matthew Wolf’s (‘Cyclicality and non-cyclicality in Maltese: Local ordering of phonology and morphology in OT-CC’) concludes Part II of this volume, where he argues that ‘cyclicality’ (the application of certain phonology before certain morphology) is not something that is hard-wired into the overall modular architecture of a language’s grammar, but is instead simply a particular type of ordering relation between phonological and morphological processes which a language may select for some forms but not for others” (p. 328). The final section of the volume, Part III, includes two contributions from Robert Staubs and Joe Pater (‘Learning serial constraint-based grammars’) and Paul Boersma and Joe Pater (‘Convergence properties of a Gradual Learning Algorithm for Harmonic Grammar’) that focus on the method for learning grammars in HS and the convergence of a general learning algorithm in HG respectively.

As a whole, this volume is successful in illustrating the potential advantages of HG and HS in the formal study of human grammars. The chapters by Pater and McCarthy that appear at the beginning of this volume are especially helpful in clarifying key concepts, differences, and similarities with OT before the reader engages with the individual applications of HG/HS in the second section. Although this volume makes a strong case for HG and the validity of its application in the study of linguistic typology and the acquisition of (dynamic) systems, there are some noted weaknesses. First, the two contributions in Part III (*Learning*) assume a background in mathematics that might extend beyond the common readers’ abilities. Admittedly, an edited volume is not a textbook, however, those potentially interested in applying HG in their research would benefit from such materials and references in the future. Second, this book is a reflection of current research in HG/HS and, as a result, the empirical focus of this book is strictly on phonological aspects of grammar. The inclusion of contributions investigating other domains of grammars, e.g., syntax, semantics, or pragmatics, would have further strengthened this volume given the resurgence

in interest in OT-analyses of these areas (see e.g. Legendre et al., 2016). Third, and related to the previous point, the addition of research on semantics and pragmatics leads to the question of how weighted constraints may interact in models that advocate bidirectional optimization across form-meaning pairs. Finally, research on bi/multilingual grammars seems an ideal domain of inquiry for HG/HS and its absence from this volume is unfortunately noticeable. Beyond these issues, this volume collectively represents a bold step forward in demonstrating the conceptual advantages and empirical applications of HG/HS in formal and experimental phonology. Looking forward, the next step in the evolution of this research program will involve comparison with Gradient Symbolic Computation (GSC; Smolensky et al., 2014; Goldrick et al., 2016; Putnam & Klosinski, 2017), which shares many affinities with HG. In summary, for those with a background in OT, this book serves as a very good introduction into HG/HS.

References

- Flemming, Edward. 2001. Scalar and categorical phenomena in a unified model of phonetics and phonology. *Phonology*, 18, 7–44.
- Goldrick, Matthew, Putnam, Michael, & Schwarz, Lara. 2016. Co-activation in bilingual grammars: A computational account of code-mixing. *Bilingualism: Language and Cognition*, 19(5), 857–76.
- Legendre, Géraldine, Putnam, Michael T., de Swart, Henriëtte, & Zaroukian, Erin. (eds.) 2016. *Optimality-theoretical syntax, semantics, and pragmatics: From uni- to bidirectional optimization*. Oxford: Oxford University Press.
- Prince, Alan. 2003. Anything goes. In Takeru Honma, Masao Okazaki, Toshiyuki Tabata, & Shin-ichi Tanaka (eds.), *A new century of phonology and phonological theory: A festschrift for Professor Shosuke Haragucki on the occasion of his sixtieth birthday* (pp. 66–90). Tokyo: Kaitakusha. [ROA-536].
- Prince, Alan. 2007. The pursuit of theory. In P. de Lacy (ed.), *The Cambridge handbook of phonology* (pp. 33–60). Cambridge: Cambridge University Press.
- Prince, Alan & Smolensky, Paul. 2004. *Optimality theory: Constraint interaction in generative grammar*. Malden, MA & Oxford: Blackwell-Wiley. [Revision of 1993 technical report, Rutgers University Center for Cognitive Science]. [ROA-537].

- Putnam, Michael T., & Klosinski, Robert. 2017. The good, the bad, and the gradient – the role of losers in code-switching. *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 7(5).
- Smolensky, Paul, Goldrick, Matthew, & Mathis, Donald. 2014. Optimization and quantization in gradient symbol systems: A framework for integrating the continuous and the discrete in cognition. *Cognitive Science*, 8, 1102–38.

Michael T. Putnam
Penn State University
239 Burrowes Building
University Park, PA 16802 (USA)
mike.putnam@psu.edu

Stian Hårstad, Terje Lohndal og Brit Mæhlum. *Innganger til språkvitenskap: Teori, metode og faghistorie*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2017. 209 sider.

Med *Innganger til språkvitenskap* har vi fått ei innføring i vitskapsteoretiske spørsmål kring språkvitenskapen på norsk. Det er bra. Det er ikkje vanskeleg å vere samd med forfattarane i at språkvitenskapen bør interessere seg for det Roger Lass har kalla “metaworries” (s. 11), spørsmål som kva som er studieobjekt(a) i språkvitenskapen, og korleis vi kan vinne innsikt i desse. Allereie Saussure slo fast at språkvitenskapen ikkje har noko studieobjekt som er gjeve på førehand, men at dette blir til med det perspektivet ein vel.

I språkvitenskapen er spennvidda i vitskapsteoretiske posisjonar stort, og forfattarane legg heller ikkje skjul på at dei sjølve er usamde om grunnleggande spørsmål. Det er eit godt utgangspunkt for ei bok som dette, som tek mål av seg til å dekke både det forfattarane kallar “formell grammatikk” og det dei kallar “sosiokulturell lingvistikk”.

Motivasjonen bak boka er å argumentere for kor viktig det er med metavitenskapleg medvit og å framheve betydninga av teoretisk og metodisk perspektivmangfald. Språket er eit så komplekst og mangesidig fenomen at ulike tilnærmingar er heilt nødvendige for å gripe det. Samstundes ønskjer forfattarane å peike på ein fare ved aukande spesialisering: Dei ulike vitenskaplege paradigma kan bli lukka “parallellsamfunn” som i liten grad har innbyrdes kontakt. Dette er viktige perspektiv å lyfte fram.

Boka er delt inn i fire delar, og byrjar med ein meir allmenn vitenskapsteoretisk del med hovudvekt på motsetnaden mellom naturvitenskap og humanvitenskap. Deretter følgjer faghistoriske nedslag i formell grammatikk og sosiokulturell lingvistikk i del 2, før vitenskapsteoretiske spørsmål blir diskuterte i samheng med metodiske problemstillingar i del 3. I del 4 peikar forfattarane ut vegar vidare for diskusjonen av desse viktige spørsmåla.

I den allmenne vitenskapsteoretiske delen skriv forfattarane først (kap. 1) om myten om den objektive språkvitenskapen, og samlar seg interessant nok om ein samlande definisjon av *vitenskap*, som dei har henta frå Collin og Køppe (1995: 24), der det mellom anna heiter at “videnskapen søger at *forstå* fænomenene, ikke blot *beskrive* dem” (s. 34). Når ein søkjer eit samlande perspektiv, tyr ein altså til eit vitenskapssyn godt forankra i den humanistisk-hermeneutiske tradisjonen.

Kapittel 2 er “En rask og selektiv odysse gjennom vitenskapens historie”, der linene blir dregne heilt tilbake til Platon og Aristoteles. Forfattarane viser

her korleis humanvitskapane, etter brotet med dei klassiske vitskapsideala, etter kvart blei splitta i to retningar som har vore ein grunnleggande motsetnad sidan: Skulle ein ha som ambisjon å avdekke noko universelt også når ein hadde med menneskeskapte fenomen å gjere, eller er slike fenomen for vesensforskjellige frå naturfenomen til at dette er ein farbar veg? Denne motsetnaden blir eit gjennomgangstema for framstillinga i resten av boka.

Sjølv om dette kapittelet er ein selektiv odysse, og sjølv sagt må vere det, framstår det i ein språkvitskapleg samanheng litt merkeleg når forfattarane dreg linene tilbake til Platon og Aristoteles utan å nemne retorikken med eit ord. Aristoteles var også retorikar, og retorikken er den tidlegaste forløparen for funksjonell språkvitskap.

I kapittel 3 blir den allmenne vitskapsteoretiske framstillinga avslutta med ei utdjuping av motsetnaden mellom naturvitskap og humanvitskap, høvesvis konkretisert som eit positivistisk og einskapsvitskapleg ideal på den eine sida og hermeneutikken med si insistering på det humanvitskaplege som noko kvalitativt annleis enn naturvitskapens studieobjekt på den andre. Interessant nok blir det peikt på (s. 49) at den naturalistiske oppfatninga av mennesket som positivismen førte med seg utover på 1800-talet, ikkje først og fremst blei driven fram av representantar frå naturvitskapane, men av humanvitskaplege forskarar med ønske om bli assosierte med naturvitskapens framgang og prestisje. Etter meldarens mening er dette vesentleg også for å forklare den generative grammatikkens dominerande rolle i andre halvdel av 1900-talet. Forfattarane dreg også liner høvesvis frå positivism og hermeneutikk til skiljet mellom kvantitative og kvalitative metodar, og diskusjonane av tilhøvet mellom vitskapsteoretiske grunnsyn og metodeval er i det heile ein styrke ved boka.

Del 2 inneheld nedslag i to ulike språkvitskaplege hovudretningar, som altså blir kalla “formell grammatikk” og “sosiokulturell lingvistikk”. Omtalen av formell grammatikk i kap. 4 byrjar med ein gjennomgang av utviklinga av “det autonome perspektivet” på språk, som forfattarane ser som eit resultat av eit naturvitskapleg grunnsyn, og som først blei realisert særleg gjennom den historisk-komparative språkvitskapen. Det autonome perspektivet blei så vidareført i strukturalisme og i generativ grammatikk.

Nemninga “formell grammatikk” blir nytta utan at den fleirtydige termen “formell” får nokon definisjon. Av og til nyttar forfattarane også “formal”, utan at det blir gjort klart om dette er noko anna. “Form” og “tyding” blir vanlegvis brukt om dei to sidene i det språklege teiknet, men “formell” og “formal” blir òg nytta om å setje på formel i matematisk-logiske notasjonar med abstrakte variablar. Det var då òg det siste ein var opptekne av i miljøet kring Chomsky

på 50-talet, der ein arbeidde i skjæringspunktet mellom lingvistikk og datamaskinvitskap. Når det formelle språket så blei flytta inn i hjernen til mennesket, var det i samsvar med ein metafor som ligg til grunn for den generative grammatikken, og for mykje av kognitiv vitskap i det heile, nemleg at HJERNEN ER EIN DATAMASKIN, noko det er mange gode grunnar til å stille spørsmål ved. Vitskapsteoretisk er dette etter mitt syn svært interessant, men det blir dessverre ikkje diskutert i boka.

Kap. 5 tek så for seg det forfattarane har valt å kalle “sosiokulturell lingvistikk”, lingvistikk som utforskar “forholdet mellom sosiale forskjeller og språklige forskjeller” (s. 114). Her blir biletet av den formelle lingvistikken som nærast einerådande på 1800-talet nyansert. Det fanst mange motstemmer mot den naturvitskapleg inspirerte lingvistikken på heile 1800-talet, som peikar fram mot Diltheys skilje mellom “Naturwissenschaften” og “Geisteswissenschaften”. Dette skiljet opna for fleire tilnærmingar til språk mot slutten av hundreåret. I dialektologien finn forfattarane ein fagtradisjon som over tid har hatt tydelege innslag av sosiokulturelle perspektiv. Dei ser “territorialiteten” (s. 105) til dialektologien i seg sjølv som ein sosial dimensjon, og presenterer tidlege sosiolingvistiske pionerar som Amund B. Larsen.

I del 3 drøftar forfattarane “hva *metode* kan og bør være for en språkforsker” (s. 125), med mål om å vise korleis val av metodar heng saman med vitskapsteoretiske spørsmål. Delen opnar med eit kapittel (kap. 6) som tek for seg metodiske problemstillingar på eit overordna nivå, og der formelle og sosiokulturelle tilnærmingar blir diskuterte samla. Dette er eit godt grep som får tilhøvet mellom dei ulike tilnærmingane tydeleg fram.

I kapittel 7 får vi så ein utdjupande diskusjon om intuisjon og akseptabilitetsvurderingar, som er den viktigaste forma for data for den formale grammatikaren. Sjølv om ein sjølvsagt har plassomsyn å ta, skulle eg av og til ønskje at forfattarane hadde fullført resonnement i litt større grad. Eit eksempel på det er i diskusjonen om den mentale grammatikken er probabilistisk i dette kapittelet. Det blir vist til eit bidrag som argumenterer for at det er tilfellet (Lau et al. 2017), noko som bryt med det vanlege synet på dette innanfor den formale grammatikken. Om ein her såg utanfor dette paradigmet, ville ein ha sett at bruksbaserte teoriar har hatt eit og anna å seie om denne problemstillinga lenge. Ein kan her stå i fare for sjølv å hamne i den faglege segregeringsfella som forfattarane elles åtvarar mot.

Spørsmålet om probabilitet er elles sentralt for skiljet i den generative grammatikken mellom *akseptabilitet* og *grammatikalitet*, eit skilje som etter mitt syn er vitskapsteoretisk problematisk. Akseptabilitet meiner ein også innan-

for det generative paradigmet er skalerbar, medan dette, i alle fall ifølgje Chomsky, ikkje gjeld for grammatikalitet. Det siste er eit spørsmål om anten/eller (noko Lau et al. 2017 altså stiller spørsmål ved også innanfor det generative paradigmet). Forfattarane skriv (s. 142): “Akseptabilitetsvurderingar er de vurderingene som informantene gjør, nemlig vurderinger av om en setning høres akseptabel ut eller ikke. Grammatikalitetsvurderingar er vurderingar som lingvister gjør. Det vil si at disse vurderingene er en fortolkning av de vurderingene som informantene har gjort”. Det er ei viktig påpeiking at alle grammatikarar er avhengige av *tolkingar* av intuisjonar om språklege ytringar. Det som likevel sermerkar den generative grammatikken, er det store gapet som oppstår i dette tolkingsrommet mellom ytringane og akseptabilitetsvurderingane på den eine sida, som utgjer den evidensen ein bygger på, og dei beskrivingane ein gjer av den grammatiske kompetansen ein ser som studieobjektet på den andre sida. Som Devitt (2006: 489) har peikt på: “Ordinary speakers have many intuitions about grammaticality, coreference, and ambiguity but few about transitivity, heads, A'-positions, c-command, cases, transformations, and so on”. Det er viktig å skilje mellom intuisjon, som ligg til grunn for akseptabilitetsvurderingar, og den analytiske tenkinga som ligg til grunn for teoridanning. Forholdet mellom desse blir for sjeldan problematisert i språkvitskapen.

Forfattarane skriv (s. 146) vidare at “grammatikalitetsvurderingene korresponderer med kompetansen, mens akseptabilitetsvurderingene er et eksempel på performansen.” Samstundes er det altså berre skalerbare akseptabilitetsvurderingar ein bygger på som evidens, og på kva grunnlag ein då postulerer binær grammatisk kompetanse, er uklart for meldaren.

Kapittel 8 tek føre seg metodologiske spørsmål i sosiolingvistikken (forstått som variasjonslingvistikken), og ein raud tråd gjennom dette kapittelet er førestillingar om “naturleg” og “unaturleg” tale. I sosiolingvistikken har ein vore på jakt etter det ekte og autentiske språket, som ein har meint er å finne i visse kontekstar og ikkje i andre. Denne “autentisitetssideologien” (s. 163) lever vidare i moderne talemålsstudiar, i form av meir eller mindre strenge utval av informantar, og dette er ei viktig problematisering.

Etter kvart som sosialkonstruktivistiske tilnærmingar har vunne innpass, ser ein det i større grad slik at forskaren er medskapar av data, og tilnærmingar frå etnografisk inspirert sosiolingvistikkk har ført til at deltakarperspektivet også har vorte viktigare i variasjonslingvistikken.

Framveksten av sosiolingvistikken, med si samfunnsvitskaplege orientering, har elles ført til større vektlegging av representativitet og validitet enn tilfelle var i tidlegare dialektologiske studiar. Samstundes har ein etter mitt syn vore

meir oppteken av korrelasjonar med sosiale faktorar enn av språkleg tyding i sosiolingvistikken; ein har på eit vis erstatta innhaldssida til det språklege teiknet med sosiale variablar, i alle fall i variasjonslingvistikken. Samstundes kan ein kanskje sjå teikn til at også dette er i endring etter kvart som sosialkonstruktivistiske perspektiv vinn innpass.

Mot slutten av denne delen diskuterer forfattarane så kvar språket finst (s. 169ff), og dette er ein svært interessant diskusjon der ein freistar å finne felles grunn mellom individualistar som vil forklare sosiale fenomen med grunnlag i enkeltindivid, og kollektivistar, som vil forklare dei same fenomen gjennom eit sosialt makronivå. Igjen viser forfattarane korleis metodiske spørsmål heng nøye saman med vitenskapsteoretiske, og dette er etter mitt syn ein stor styrke ved boka.

I 4. og siste del får vi ein ny diskusjon av utgangspunktet for boka: “Hvordan kan vi gå fram for å øke den metavitenskapelige bevisstheten omkring det som utgjør lingvistenes eget studieobjekt, teorier og metoder? Og hvordan kan vi oppnå større grad av gjensidig forståelse og aksept for de varierende teoretiske og metodologiske tilnærmingene som preger språkforskeres vitenskapelige praksiser?” (s. 177).

Det er verdt å dvele litt ved det forfattarane ser som dei to hovudfraksjonane innanfor språkvitskapen, som dei altså kallar “formell grammatikk” og “sosiokulturell lingvistik”. Viktige faktorar i denne motsetnaden er natur versus kultur og det individuelle og mentale versus det sosiale. Ein annan viktig akse å sjå språkvitskaplege tilnærmingar i høve til er etter mitt syn forholdet til det språklege teiknet, med ei uttrykksside og ei innhaldsside. Saussures teori om det språklege teiknet blir forbigått med eit kort avsnitt (s. 72), og det er elles påfallande at ein framstående sosiokulturell lingvist som Michael Halliday, som også var svært oppteken av tydingssida til språklege teikn, ikkje blir nemnt under omtalen av den sosiokulturelle leiren (eller i boka i det heile). Kan hende finst det fagleg segregering også innanfor den sosiokulturelle leiren?

Forholdet til språkleg tyding er etter mitt syn også sentralt for å forstå motsetnaden mellom den naturvitskaplege og den humanistiske tilnærminga til språkvitskap. Jo mindre oppteken ein er av tyding, jo lettare blir det å halde fast ved ei reint naturvitskapleg tilnærming til språk som fenomen. Forfattarane legg med rette stor vekt på å få fram språkets doble ontologi. Språket er (sjølv sagt) både natur, i den forstand at det har eit viktig grunnlag i menneskets fysiologi og biologi, og kultur, i den forstand at det konstruerer og held oppe meningsfellesskap. Særleg nærliggande å studere med “reine” naturvitskaplege metodar er lydssystemet og den artikulatoriske, akustiske og auditive fonetikken. På dei

tydingsberande nivåa av språkssystemet strekker derimot ikkje naturvitskapen til. Denne skilnaden blir ikkje tematisert i boka.

Forfattarane viser korleis etableringa av den moderne lingvistikken på 1800-talet skjedde i ein kontekst der naturvitskaplege framgangar var naturlege vitenskaplege førebilete, men det er heller ikkje tilfeldig at hovudfokuset til den historisk-komparative språkvitskapen var lydssystemet i språka, eit nivå der dei språklege einingane ikkje er tydingsberande. Amerikansk strukturalisme og seinare generativ grammatikk har halde fram fokuset på formsida til språket, men har utvida dette perspektivet til språklege nivå som *er* tydingsberande. I formal grammatikk er det særleg formsida til det språklege teiknet (sjølv om ein innanfor slike tilnærmingar vel ikkje er særleg opptekne av teiknomgrepet i det heile) som blir sett på som autonom.

Også i sosiolingvistikken, i alle fall om vi held oss til variasjonslingvistikken, har ein vore mest oppteken av språkleg form. Lydssystemet (og då særleg lydvariasjon) har også her vore det mest sentrale språklege studieobjektet. Langs denne aksen har formell grammatikk og sosiolingvistikkk såleis viktige likskapstrekk. Som eg var inne på tidlegare, har ein i sosiolingvistikken vore oppteken av å kople språklege former til sosiale variablar, men i mindre grad til språklege tydingar. På bakgrunn av dette kan vi seie at teoretiske tilnærmingar som er opptekne av tydingssida til det språklege teiknet, har fått heller liten plass i boka, og dette gjeld både den kognitive lingvistikken, som rett nok er nemnt kort som eit alternativ til det chomskyanske paradigmet, og den systemisk-funksjonelle lingvistikken, som ikkje har fått nokon plass i det heile i den sosiokulturelle leiren.

Best er boka etter mitt syn i dei breiare faghistoriske bolkaner og i diskusjonane av koplingar mellom metodiske val og vitskapsteoretiske spørsmål. Utvalet av dei to “hovedfraksjonene”, “formell grammatikk” og “sosiokulturell lingvistikkk”, blir derimot *for* selektiv til at boka kan tene som teoretisk inngang til språkvitskapen som heilskap. Uansett er det svært viktige spørsmål forfattarane her reiser om metavitenskapleg medvit, og dei skal ha ros for initiativet til dialog mellom språkvitskaplege leirar som elles ofte ikkje vil ha så mykje med kvarandre å gjere. Eg trur og håper boka kan inspirere både studentar og forskarar til å bli med på den vidare diskusjonen.

Referansar

- Collin, Finn & Simo Køppe. 1995. Indledning. I: Collin, Finn & Simo Køppe (red.): *Humanistisk videnskabsteori*. København: Danmarks Radio Forlaget, 10-35.
- Devitt, Michael. 2006. Intuitions in linguistics. *The British Journal for the Philosophy of Science*, 57, 481–513.
- Lau, Jey Han, Alexander Clark & Shalom Lappin. 2017. Grammaticality, Acceptability, and probability: A probabilistic view of linguistic knowledge. *Cognitive Science* 41, 1202-1241.

Tor Arne Haugen
Høgskulen i Volda
Postboks 500
6101 VOLDA
tor.arne.haugen@hivolda.no

Madeleine Halmøy: *The Norwegian Nominal System. A Neo-Saussurean Perspective*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 2016. 322 pp.

Much has been written about Norwegian noun phrases, or those of the Scandinavian languages in general, including several book-length treatments within different theoretical models (Lødrup 1989, Delsing 1993, Börjars 1998, Julien 2005), still the book under review here offers a truly original perspective on the topic. The book is a slightly revised version of the author's PhD thesis from University of Tromsø, and according to the author, the book 'presents a unified, economic account of the intricate relationship between form, meaning and interpretation in the Norwegian Nominal System, in its own right and on its own terms.' (p. 1) The approach taken is described as 'Post-chomskyan Bouchardian Neo-Saussurean' (p. 3).

The author argues that applying Occam's razor to the choice of theoretical framework for analysing language leads directly to the approach taken by Ferdinand de Saussure, in particular as developed for modern analysis by Bouchard (2013) (and a number of earlier publications referenced in the book). The well-known fact that a language is viewed as a system of arbitrary signs which combine form and meaning is of course central, but of particular relevance is the distinction between invariant meaning and contextual interpretation.

The data on which the analysis is based are generally taken from *Bokmål*, though the data are contrasted at various points with English, French, Danish and Swedish. The data are said to come mostly from contemporary Norwegian literature, newspapers, the internet and 'spontaneous speech' (p. 35). A list of excerpted literary works is provided, but the source of an individual example is only provided when it has been taken from the linguistic literature.

In Chapter 2, the author sets out the theoretical approach and in doing so explains the relevance of the Saussurean distinctions that we are all familiar with to modern syntactic analysis in general and their role in Bouchard's approach and her own analysis in particular. Signs do not exist in isolation; in the system of signs they have paradigmatic relations to other signs, and in use they have syntagmatic relations to the signs around them. It is emphasised in this book that the semantic value of a sign is derived from both aspects. The fact that Saussurean signs are arbitrary is generally part of any introductory linguistics course, but in a discussion of 'radical arbitrariness', the author points out that each part of the sign is also arbitrary. 'There are no (a priori shaped) ideas or concepts waiting to be coupled with a sound, and there are no sounds waiting

to be coupled with ideas.’ (p. 7) With reference to Bouchard’s work, the nature of radical arbitrariness is linked to the specifics of human biology.

The role of syntax in de Saussure’s work is argued to have been fundamentally misunderstood and underestimated in most accounts. The combination of words into phrases and sentences are subject to motivated compositionality, but it is argued that the linearity of human language introduces a degree of arbitrariness into syntax; a French example illustrates: *cent cinq* ‘(one) hundred and five’ versus *cinq cent* ‘five hundred’ (p. 13). However, though de Saussure did take combinations of words into account, he did not offer anything detailed enough to be applicable to a modern study of syntactic phenomena, and for this the author relies on Bouchard’s developments. In Bouchard’s approach, there is a distinction between U(nitary)-signs — words — and C(ombinatorial)-signs — phrases —, but crucially they are both signs with two facets; *signifiant* and *signifié*. However, C-signs differ from U-signs in that they are combined, which means that they are subject to linearity. There are two direct ways of combining *signifiants*; one can follow the other, or one can be superimposed on the other, as when prosody, which is a *signifiant* in itself, is superimposed on a word. All combinations of signs are assumed to be instances of predication in its broadest sense, that is when two signs are combined ‘one tells something, or represents some information, about the other.’ (p. 16) Predication is then considered a *signifié*, in fact the only universal *signifié*.

The modern development of the Saussurean approach and its relation to biological properties of humans as well as the social role of language is captured in the definition of the scope of the book as ‘a *synchronic* study of the *signifiés* and *signifiants* of the U- and C-signs in the Norwegian Nominal System as they are stored in the brains of individual speakers through the conventions of the community.’¹ (p. 26) Chapter 2 also contains a description of the methodology and the dataset used, as well as comparisons of the neo-Saussurean approach and some other current theoretical models.

In Chapter 3, the properties of Norwegian nouns and adjectives are considered in some detail, and it is here that the radical approach to form–function relations is introduced. The author identifies eight ‘abstract forms’ for nouns and six for adjectives. The noun forms are three ‘bare noun’ forms, one for each gender, and similarly three ‘definite singular forms’. However, because of syncretism in the plural endings, only two plural forms are recognised: ‘indefinite

1. In this quote, ‘uni-’ is used rather than ‘U-’, but since the latter is used throughout the book, I assume this is a typo.

plural’ and ‘definite plural’, which means that these forms are neutral with respect to gender. There are three positive adjectival forms; two for indefinite singular that differ in gender and one ending in *-e*. The form ending in *-e* can occur with plural indefinites and with definite nouns of either number, and hence it is assigned the feature ‘general number’, a feature I will return to shortly. One striking way in which this approach differs from traditional approaches is then that the feature distinction ‘weak’ vs ‘strong’, roughly corresponding to definite and indefinite, plays no role. There is further one comparative form and two superlative forms. The two superlative forms, *-est* and *-este*, are traditionally characterised by ‘strong’ and ‘weak’, respectively, but since this feature is not used for the positive form, it is also not employed for superlatives, instead *-est* is assigned only the feature ‘superlative’, whereas *-este* has the features ‘superlative.general number’. The avoidance of polysemy is a striking property of the feature system assumed; in Halmøy’s neo-Saussurean approach, there are no polysemous forms. The fourteen forms can then be summed up as in Table 1 (49 & 119).²

Nouns	
form	features
<i>elg</i> ‘elk’	M.GN
<i>kolle</i> ‘(elk) cow’	F.GN
<i>dyr</i> ‘animal’	N.GN
<i>elgen</i>	M.SG.DEF
<i>kolla</i>	F.SG.DEF
<i>dyret</i>	N.SG.DEF
<i>elger</i>	PL.INDEF
<i>elgene</i>	PL.DEF

Adjectives	
form	features
<i>grov</i> ‘coarse’	POS.CG.SG.INDEF
<i>grovt</i>	POS.N.SG.INDEF
<i>grove</i>	POS.GN
<i>grovere</i>	COMP.GN
<i>grovest</i>	SUP
<i>groveste</i>	SUP.GN

Table 1: Form and features for nouns and adjectives

One of the most striking departures from standard assumptions relates to bare nouns, where Halmøy includes both count and non-count nouns (contrary to Borthen 2003, who excludes non-count nouns in her analysis of bare nouns). A property of these nouns is that they can occur in argument positions without a determiner, most comfortably as objects, but also in other functions. Halmøy argues that the absence of definiteness marking does not make these nouns indefinite, instead they are analysed by her as unmarked for definiteness. With

2. The following abbreviations are used here f(eminine), m(asculine), n(euter), cg(common gender), sg(singular), pl(ural), gn(general number), def(inite), indef(inite), pos(itive), comp(arative), sup(erlative).

respect to number, the author refers to Bouchard (2002), who identifies a set of differences between the English and the French nominal systems and accounts for these by assuming that number is semantically encoded on the determiner in French, but on the noun in English. Halmøy shows that Norwegian sides with French for some of these properties, but behaves like English with respect to others. In order to account for this distribution she introduces a ‘general number’ feature – where ‘general number’ is to be understood as ‘numerable’ – and argues that this feature accounts for the behaviour of the Norwegian bare nouns. Her example in (1a) shows that bare nouns can be incompatible with a singular interpretation, and with respect to (1b) she argues that the bare noun is compatible with a plural interpretation, but that the truth conditions of this sentence could also be satisfied by a single newspaper (pp. 95–97).

(1) a. Jeg har sett **elg** tusenvis av ganger.
 I have seen elk.M.GN thousands of times
 ‘I have seen elks thousands of times.’

b. Her er det **avis** nedi postkass-en fra før.
 her is Dem.N.SG newspaper.F.GN down.in mailbox-DEF from before
 ‘Here, there is a newspaper in the mailbox already.’

Norwegian plural nouns which are not marked as definite are, unlike the bare singular nouns, assumed to be truly indefinite, that is non-identifiable. The behaviour of Norwegian indefinite plurals is contrasted with that of English plural nouns, which are assumed to be neutral with respect to definiteness. Halmøy shows that Norwegian indefinite plural nouns occur with (weak) indefinite and generic reference, but cannot be used for kind-reference. This contrasts with English; compare (2a), which is fine as kind-reference, and (2b), which is infelicitous in the kind-reading (pp. 66–68). This, she claims, has been predicted in the literature to be impossible. For a kind-reading, a definite form is used as in (2c) (p. 77).

(2) a. *Elks are not on the verge of extinction.*

b. #*Elg-er står ikke i fare for å bli utryddet.*
 elk-PL.INDEF stand not in danger for to become extinct
 ‘Elks are not in danger of extinction.’

c. *Elgen/Elgene står i fare for å bli utryddet.*
 elk-M.SG.DEF/elk-PL.DEF stand in danger for to become extinct
 ‘The elk(s) is(are) in danger of extinction.’

Turning now to adjective-noun combinations, I will focus on the singular forms here since they show most clearly the consequences of Halmøy's assumptions about form-feature correspondences, and I will restrict the account to the positive adjectives. As illustrated in Table 1, there are no singular indefinite nouns, but there are singular indefinite adjectives. The only positive adjective form that is not indefinite is marked as general number, whereas there are nouns marked as singular definite.

A noun phrase consisting only of a bare noun that has a zero plural form, such as *hus*, will rely on the context for number interpretation. Consider the examples in (3) (p. 105).

- (3) a. *Flyktingehjelp-en bygger hus i Sør-Libanon.*
 refugee.help-DEF builds house.N.GN in South-Lebanon
 'The refugee-help is building houses/a house in South-Lebanon.'
- b. *Vi har nettopp bygd stor-t hus, men allikevel...*
 we have just built big-N.SG.INDEF house.N.GN but nevertheless
 'We've just built a big house, but still...'
- c. *De bygger stor-e hus og anskaffer store inntekt-er ...*
 they build big-GN house.N.GN and acquire big-GN income-PL.INDEF
 'They're building big houses and acquiring large incomes...'

In (3a), the only number feature on the noun phrase *hus* is general number and hence it is ambiguous with respect to singular-plural as indicated by the idiomatic translation. In (3b), the number feature on the adjective disambiguates and only a singular interpretation is possible. As the idiomatic translation in (3c) shows, the noun phrase is not ambiguous here even though both the adjective and the noun have the feature general number. This is accounted for by the position of the sign *store hus* in the system; the existence of separate singular and plural definite forms of the noun and the singular indefinite adjective form defines *store hus* negatively as plural indefinite. Though the feature-based account proposed by Halmøy is new, the fact that the adjective can determine the number interpretation of noun phrases involving nouns with an unmarked plural has been noted in the literature. However, she points out that this holds also for nouns that do have a distinct plural form, something which has not previously been noted according to the author. The examples provided can be found in (4), where the second clause in (4a) shows both that *hest* has a plural form, and that a plural interpretation of the bold ambiguous noun phrase is possible in the first clause. In (4b), the adjective form disambiguates (p. 123).

- (4) a. *Jeg har hest på Ebru islandshestgård :) Islandshest-er er*
 I have horse.M.GN on Ebru iceland.horse.farm. iceland.horse-PL.INDEF is
det jeg har der ...
 Dem.N.SG I have there
 ‘I have horses at Ebru Icelandic horse farm :) It is Icelandic horses I have there.’
- b. *Jeg har brun hest og synes da det passer*
 I have brown.CG.SG.INDEF horse.M.GN and think then Dem.N.SG fits
best med svart utstyr.
 best with black equipment
 ‘I have a brown horse and think black equipment fits best.’

A definite singular noun has the features definite and singular and also a gender feature. The only positive adjective form that would not cause a feature clash is the *-e* form, which has the feature general number. Hence the number and gender features of a sign such as (*det*) *grove rundstykket* ‘the coarse bun’ are attributable to the noun rather than the adjective (the syntactic determiner is not discussed at this point in the book since functional elements are dealt with in Chapter 4). The absence of a weak-strong feature means that it is the same adjective form that is used in a plural indefinite noun phrase such as *grove rundstykker* ‘coarse buns’, and here the sign gets the features plural and indefinite from the noun. The absence of a weak-strong feature might be expected to cause problems for adjectives in predicative position. As (5) demonstrates, in predicate function the adjective in its singular indefinite form is used both with definite and indefinite noun phrases (p. 138).³

- (5) *Et rundstykke / rundstykk-et er grov-t.*
 one.N bun.N.GN bun-N.SG.DEF is coarse-N.SG.INDEF
 ‘A/the bun is whole grained.’

This is generally assumed to be because the predicative adjective always occurs in its strong form, regardless of the definiteness of the noun phrase it refers to. This option is not open to Halmøy since it relies on there being two forms in *-e*, one weak and one strong (plural), and she rejects the existence of polysemy in general. Instead she argues that whereas attributive adjectives show grammatical agreement, the agreement behaviour of predicative adjectives is pragmatic, and definiteness is irrelevant. Evidence for this position, which is in line with the Agreement Hierarchy proposed by Corbett (1991:226), is provided in Section 3.9.3.

3. *Rundstykke* is glossed as F.GN in this example, but I assume this a typo since *rundstykket* does have the glossing N.SG. The idiomatic translation here is that used in the book.

In Chapter 4, Halmøy extends her feature system to function words within the noun phrase, this includes definite and indefinite determiners, demonstratives and a range of quantifiers. She points out that in her system, there is in principle no reason to distinguish between lexical and function words; the same approach to the form-function relation can be taken. She does, however, admit that there are aspects of the meaning of function words which are harder to pin down, in particular in relation to her distinction between core and additional paradigmatic meaning. In the examples considered in Chapter 3, ‘core’ meaning is lexical in the commonly used sense of the word, that is *ELK* or *BIG*, and the ‘paradigmatic’ value is grammatical, like *SG* or *INDEF*. This distinction is maintained for function words, so that for instance the indefinite article is assumed to have core meaning, *EN*, and paradigmatic meaning, for instance *INDEFINITE*, *MASCULINE*, *SINGULAR*. There is not the space here to explore the detailed argumentation in Chapter 4, but it is a matter of consistently applying the principles developed and applied to lexical words in earlier chapters to function words.

Chapter 5 expands on the notion of C-signs and syntax as a part of the system of signs. Just like U-signs, C-signs are assumed to have one invariant meaning that may receive a range of interpretations depending on context. Given the constraints of oral languages, there are two ways of combining two *signifiants*; they ‘can share either a temporal edge or a temporal space.’ (p. 226) In the former case one *signifiants* comes before the other and the actual ordering is also a *signifiant*, and in the latter case it takes the shape of prosodic modification of a *signifiant* and, again, that modification is likewise a *signifiant*. In addition, links between *signifiants* may be established paradigmatically, that is through marking on one of the *signifiants*, this can be head or dependent marking. Combining this gives six ways of combining *signifiants*: syntagmatically, paradigmatically on the head or paradigmatically on the dependent, and in each case this can be done either through juxtaposition or superimposition.

This approach to syntax is then applied to noun phrases in Norwegian, in particular to the issues relating to the placement of pronominal possessives and attributive adjectives. I will illustrate here with the former. It is a well-known property of Norwegian that pronominal possessors can precede or follow the noun. It is generally assumed that the postnominal position is more neutral, and there are factors that favour pronominal positioning. When the noun precedes the possessor, it occurs in its definite form, whereas when it follows, the bare noun is used. This is illustrated in (6) (p. 232).

- (6) *Det er min hund / hunden min.*
 Dem.CG.SG is my.M.SG dog.M.GN dog-M.SG.DEF my.M.SG
 ‘This is my dog.’

The two constructions are said to be ‘(generally) quite synonymous’ (p. 233), but there are a number of factors that influence the positioning and these are discussed by Halmøy. She also refers to the fact that historically the postpositioned possessor was the norm. Halmøy makes the standard assumption that Norwegian is a head first language, and hence the syntactic determiner is assumed to be the head in a phrase such as *den elgen* ‘that elk’. However, she extends the role of head first in an interesting and original way. When the noun precedes the possessor the noun is the head, but a sign with a pronominal possessor is headed by the possessor. A number of the interpretational properties of pronominal possessors, for instance a tendency to be understood as contrastive, is then due to the fact that they are heads. The difference in definiteness marking is also attributed to the head status. A head noun needs to be marked for definiteness to ensure identifiability. When a pronominal possessor heads the sign, on the other hand, its person features ensures identifiability, and definiteness marking is not required. The discussion of the adjective positioning is more complex as it involves agreement, that is paradigmatic association, and the discussion also involves superimposition. However, I hope to have given a flavour of the approach taken here.

It is not possible in a review of this length to do justice to the full argumentation in this book. Given the breadth of data dealt with, the carefully argued framework and the originality of the analysis, it should be obligatory reading for anyone working on any aspect of Scandinavian noun phrases. The originality of the ‘Post-chomskyan Bouchardian Neo-Saussurean’ approach and the radical approach to the form-function relation makes it recommended reading also beyond those with an interest in Scandinavian noun phrases.

References

- Börjars, Kersti. 1998. *Feature distribution in Swedish noun phrases*. Oxford: Blackwell.
 Borthen, Kaja. 2003. Norwegian bare singulars. PhD thesis, NTNU.
 Bouchard, Denis. 2013. *The nature and origin of language*. Oxford: Oxford University Press.
 Corbett, Greville. 1991. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Delsing, Lars-Olof. 1993. *The internal structure of noun phrases in the Scandinavian languages: a comparative study*. PhD thesis, Lund University.
- Julien, Marit. 2005. *Nominal phrases from a Scandinavian perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lødrup, Helge. 1989. *Norske hypotagmer. En LFG-beskrivelse av ikke-verbale hypotagmer*. Oslo: Novus.

Kersti Börjars
School of Languages, Linguistics and Cultures
The University of Manchester
Manchester M13 9PL, UK
k.borjars@manchester.ac.uk